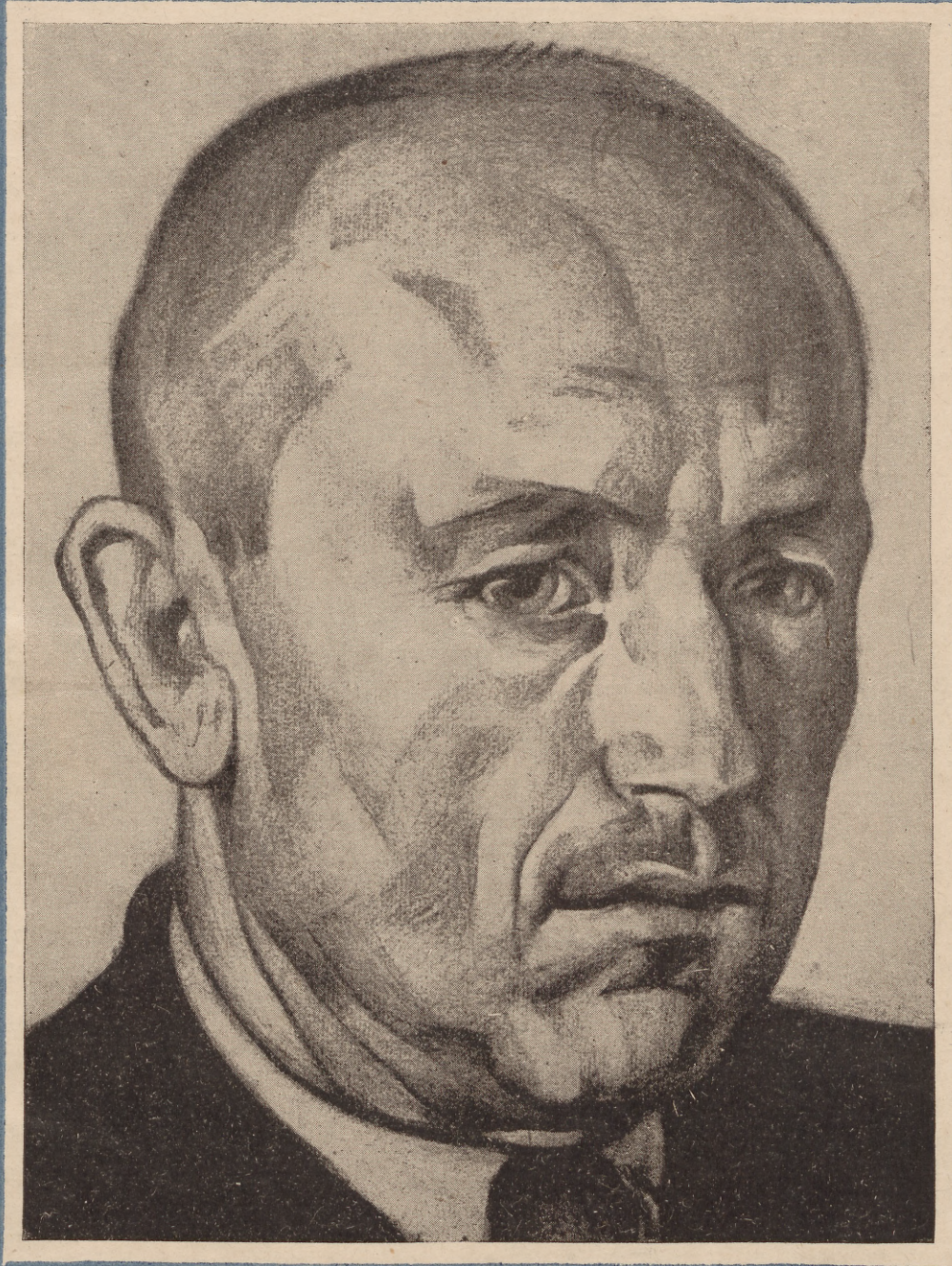

TÄNAPÄEV

NR 2-3

1940

Viis aastat on

Tänapäev

seisnud meie demokraatlikult mõtleivate kodanike teenistuses, pidades võitlust meie rahva paremate püüdluste ja demokraatia rindel. Tellijate arvu pidev kasvamine ja lugejate tunnustus ning poolehoid kohustab ajakirja edasiilmumist ja selle edasiarenemist nii väliselt kui ka sisuliselt. Kuna „Tänapäeva“ väljaandmisega ei taotleta ärilisi ega kasusaamise eesmärke, siis kasutatakse kõik saadud tulud ainult ajakirja lugejate huvides. Vaatamata trükikulude, paberi jne. hinna kallinemisele on seni ajakirja üksiknumbri ja tellimiste hind jäänud endiselt madalaks. Et aga rahuldada meie lugejaskonna nõudlikumaidki soove, oleme otsustanud tellimishinda muuta.

Uued tellimishinnad on järgmised:

1	aastas	kr. 4.50
1/2	„	kr. 2.25
1/4	„	kr. 1.20,
üksiknumber 45 s.		

mis hakkavad maksma alates 15. aprillist 1940. a. Kuni selle tähtpäevani on võimalik „Tänapäeva“ tellida endise hinnaga, millist võimalust ei jäta kasutamata ükski endine ega uus lugeja.

Tellimisi võtavad vastu kõik postkontorid ja suuremad raamatukauplused ning „Tänapäeva“ usaldusmehed üle maa.

„Tänapäeva“ toimetuse ja talituse aadress: alates 15. märtsist Tartus, Suurturg 10, tel. 33-21

TÄNAPÄEV

NR. 2-3

1940

VI AASTAKÄIK

J. Tõnisson: Väkeriikide rasked päevad

J. K.: Usu läbi

A.: Inglismaa ja Venemaa

A. Piip: Mälestusi

J. Kärner: Vaimse juhi pärandus

T. G.: Mälestusi Tammsaarest

J. Jans: A. H. Tammsaare ja kaasaegsed

K. A. Hindrey: Põrgupõhja Vanapaganast

A. Annist: „Kalevala“ Soome-Eesti muistse rahvaelu kujutajana

H. Laanest: Totaalne neutraliteet

H. Vint: Winston Churchill

J. Kangur: Tõmbetuul

H. v. Fallersleben: Kiidulaul 1840

A. Leps: Patriotismist

„N. Züricher Zeitung“: Õigus leinale

Tänapäeva ajaloolane: Balti sakslased ja Eesti ajalugu

Riimimäe, Tapper, Mäerist: Epigramme

J. A.: Kiviste 50 aastane

V.: Eesti küsimus prantsuse riigimeeste ees

-ay: Patrulltegevus

A. Suik: Prantsuse koloniaalvägedest

Romulus: Üksmeel

-iklus: Instinkt ja teadvus

A. T-aa: Balkan ja Baltikum

Riimimäe: Epigramme

Toimetus: Juhan Sisaski mälestuseks

K. A. Hindrey: Kirjandustegelane Juhan Sisask

R.: Piik Tartu pealejõulustele kunstinaätustele

J. Vahtra: Kunstiküsimusi

V. Pekomäe: Südamekultuur, kehakultuur, kraadekultuur

R. Rebas: Mõtteid 1940

-mäe: 100 a. esimese lasteaia asutamisest

O. Tooming: Raamatukogundus vajab enam hoolt

J. Kärner: Ideelisest kirjandusest ja formalistlikust arvustusest

A. Suik: Satiirilist buršluse kriitikat

B. Sööt: Üle läve.

K. P.: Kohvikukultuur

Vägede liivakottide taga vaatleb prantsuse ohvitser Maginot liini eelpostil sakslaste seisukohti

Väikeriikide rasked päevad

EUROOPA väikeriikide suuremaks lootuseks julgeoleku alal on kindel neutraliteet. Liati kui see on toetatud ligemate või koguni kaugemategi suurriikide garantiide läbi.

Suuremaks julgustuseks on siin olnud Helveetsia ajalooline eeskuju. Vaba Šveits on aastasadade jooksul erapooletuse alusel eemale jäänud riikidevaheliste võitluste keerisest.

Belgia saatus Maailmasõjas vapustas usku väikeriikide iseseisvuse kindlusesse suurriikide garantii alusel. Et aga Skandinaavia riikidel ja Hollandil läks korda hoiduda eemale sõja purustustest, hakati väikeriikide keskel eriti hindama neutraliteedi põhimõtet nende julgeoleku asjus. Iseäranis Rahvasteliidu kriisi tekkimisel võttis Põhjamaadel ja Balti riikides hoogu neutraliteedi põhimõtte tähtsuse rõhutamine väikeriikide iseseisvuse kindlustamisel, kuna kollektiivse julgeoleku mõtet ei peetud küllalt reaalseks.

Siin unustati aga peaasi. Väikeriikide julgeolekut ei kindlustanud mitte nende neutraliteet iseenesest, vaid nende neutraliseeriv rahvusvaheline seisund keset suurriikide huvide vastuolu pinget. Šveits ei ole jäänud välja riikidevahelistest võitlustest mitte ainuüksi selle tagajärjel, et ta on ennast neutraalseks kuulutanud. Palju enam jäeti Helveetsia rahule seepärast, et šveitslased 700 aasta jooksul ikka olid vahvasti oma vabadust kaitsnud ja olid valmis igale kallaletungijale julgesti vastu astuma, mida pealegi suuresti soodustasid nende mägimaa kaitsevõimalused. Uhtlasi võis aga Šveits olla julge, et kui keegi suurematest naabritest tema iseseisvust katsuks rünnata, siis võiks tema kindel olla teiste suurriikide toetusele ja abile võitluses ründaja vastu. Sest kui Šveits satuks kellegi kätte, siis rikuks see suurriikidevahelist tasakaalu.

Samal alusel võisid teisedki väikeriigid 19. sajandil Euroopa „suurriikide kontserdi“ päevil neutraliteedi põhimõttest kinni pidada, oma iseseisvuses julged olla, kui nende olemasolu ja iseseisvus oli tähtis ja vajalik Euroopa riikidevahelise tasakaalu huvides ja nad ise olid valmis oma iseseisvust kaitsma. Igatahes ei

piisanud siin aga üksi väikeriigi põhimõttelikest neutraliteedist.

Kui Suur-Britannia 1855. aastal garanteeris Rootsi neutraliteeti ja puutumatus, siis sündis see neilsamadel kaalutlustel kui Belgia iseseisvuse ja puutumatus garanteerimise ühekülgne deklaratsioon Suur-Britannia ja Prantsusmaa poolt tunamullu, kus esile kerkis Belgia ründamise võimalus kolmanda suurriigi poolt. Niisama on Hollandi neutraliteedile ja iseseisvusele kindlustatud Suur-Britannia abi hädaohu puhul.

Uhtlasi oli väikeriikide neutraliteedile suureks kindlustuseks kõlbeline moment rahvusvahelises elus 19. sajandil — riikidevaheliste lepingute pühadus.

Euroopa tasakaalu mõte riikide lepingute- ja liitudesüsteemi alusel oli sügava elulise tähendusega. Suurte sõdade, häda ja viletsuse järele 19. sajandi alul oli Euroopa rahvastel tõsine vajadus püsiva rahu järele. Riikide valitsejad ja valitsused pidid sellega tahes või tahtmata arvestama. Nii oli iga riik ja rahvas huvitatud lepingute pidamisest, mis kindlustasid rahu riikide vahel. Lepingu sihilik murdmine või rikkumine häiris kõiki ja igauht. Süüdlane kaotas teiste juures lugupidamise ja usalduse, mis oli tähtis rahvusvahelistes suhetes isegi kõige vägevamatel.

Soodustades rahu püsivust ja usaldusvahetuse kordade pidevust rahvusvahelises elus oli lepingute pühadus tõsiseks kindlustuseks just väikeriikide julgeolekule.

Viimastel aastatel on aga rahvusvaheline olukord Euroopas põhjalikult muutunud.

Mitte üksi Rahvasteliit, kollektiivse julgeoleku kaitsja, mis endise riikide liitudesüsteemi asemel pidi kindlustama Euroopas püsiva rahu, vaid isegi lepingute pühaduse mõte on põhjani vapustatud. Euroopa kontserdi asemel kajavad üle vana kontinenti üksiku rahva hegemoonia ja maailma-valitsuse hüüdsõnad; üldise tasakaalu põhimõtte asemel maade vallutamise ja teiste rahvaste alistamise sõjahüüded.

J. Tõnisson

Usu läbi

„Usu läbi ta jättis maha Egiptuse ega kartnud kuninga viha, sest otsegu nähes teda, kes on nähtamatu, püsis ta kindlana.“

Kirjast hebrealastele 11.27.

Juttu on siinkohal Moosesest ja sellest, kuidas ta püsis kindlana.

Püsida kindlana, kartmata võimsate viha, käia sirgena seesmiselt, kui kannatused ja surm piiravad su sisse igast küljest: ega see olegi karja ideaal, ega see ole viimselt inimese enese võttagi. Kõrge ja loova elu lätted juurduvad nähtamatus maailmas, selle elu, mis püsib kindlana ka läbi aastatuhandete.

Kes teab, kas on olnudki kunagi teisiti kui on praegu, mil näib liikuvat kõik nähtava ümber, nähtava pärast ja nähtava järgi: vere ja mulla, eluruumi ja kõhu ning füüsilise jõu ümber ja järgi. Ja ikka tohtu kiirusega, paanilise hirmuga, et viimati ehk ei saa seda kõike kätte. Siit siis tulenebki see meie ajastu ääretu ebakindlus, purunemine, häving. Kui olemise lätteid arvatakse leida nähtavas. Inimene on kaotanud põhjalikult väe, mille läbi ta ainuüksi võib püsida kindlana nagu Mooses: väe, näha nägematut maailma, nagu nägi Mooses. — Usu väe nähtamatu maailma olemusse kaotanud inimene pole väga kaugel oma neljajalgsest —

füüsilise järgi — sugulasest. Olgugi et hammaste asemel on arenenud nn. sõjatööstus — pommitlennukid, mürkgaas ja tankid.

Kas ärkab inimene kunagi veel oma nõmedusest, millesse teda on needinud moodne, tegeliku elu filosoofia — materjalism ja ateism?

Kas tõuseb üles sellest uimast veel kunagi Euroopa — kogu me planeet?

Siis, kui talle lälaks on läinud ebakindlus ja hirmu-elu, siis kui omatehtud ebajumalad on ta lõplikult ära petnud, olgu siis selle Mooloki nimi kas või kõrgekskiidetud moodne teadus. Kui igatsus ja nälg kindluse, rahu ja elu järele on saanud nii karjuvaks, et kivid hakkavad kiskendama — nagu siis, kui löödi risti Inimese Poeg ja vallandati teeröövel.

Seepärast hõiska, mu hing, sest ainult nähtamatu on reaalne, mis tagab kindluse, sest nähtava taotlused varisevad ja taotlejad ise on ebakindlad. Ega neile muidu poleks vaja nii väga relvi.

Usu läbi saavutab inimene jälle vabaduse Egiptuse orjusekojast ja hakkab elama julgelt ning püsib kindlana. Usuliste ja kõlbeliste väärtusteta, Jumalata, ei saa olla kindel kodu ja perekond, ei saa püsida kindlana rahvas ja isegi mitte riik. Et „verigi ei väriseks“, selle põhjus on see, et ta on vaga. Aga „vaga veri“ sünnib usu läbi.

J. K.

Inglismaa ja Venemaa

12. MAIL 1937. a. toimus kuningas George VI kroonimine. Kuidas see toimus, nähtub mõnest juhuslikust ajalehekirjelduse väljavõttest, näiteks „Postimehes“ 11. mail 1937. a. Ja see on väga iseloomulik Inglise ühiskondlikule korrale.

„Kuninglik mai“ Londonis

Rikkad ameeriklased asuvad uhke Mayfaire'i elegantsemaisse perekonnapaleedesse, mille nad on üürinud juba kuid ette ühes teenijaskonnaga ja kõige muuga — tuhandete inglise naelte eest.

„Juba on kohal tervelt 40 maharadžat, ümbritsetud hommikumaisest toredusest... Maharadžasid, kes toovad kaasa miljonite väärtuses pärleid ja juveele. Kuid ka teistest maailmajagudest saabub vürste... Keegi ei suuda kaudseltki arvutada, kui palju raha panevad kroonimispidustused Inglismaal ringvoolu. Valitsus üksi annetab kroonimiseks ümmarguselt 14 miljonit Ekr...“

Kui Canterbury peapiiskop vanas Westminsteri katedraalis surub Inglise krooni kuningas George VI pähe, panevad kroonid pähe samuti ümmarguselt 8000 inglise aadlikku oma abi-

kaasaga, kõik mähitud purpurisse ja hermelini. Kahtlemata kujuneb sellest pilt Tuhandest ja ühest oöst, mille sarnast Bagdadi kaliif ei näinud kõige metsikumaski unes. Ja ringi ümber trooni seisavad kooris võõrad vürstid ning maailma suured poliitikud.

Kõik suursugune ja hiilgav, jõukuselt ning rikkuselt. „Postimees“ 13. V 37. a. kirjutab edasi, et ka rahvas kõigis maades võttis osa: „Ja raadio-kommentaatorite silmade läbi said sajad miljonid inimesed väikese ettekujutuse särast ning hiilgusest, värviküllusest ja liikumisest, rõivaist ja mundrite toredusest, printside ja peeride kroonide, turbanite ja regaalide toredusest, medalite ja ordenite särast...“ jne., ühe sõnaga rikkuse paraad!

Sama kordus ka Inglise kuninga külaskäigul Prantsusmaale juulis 1938. a., kus prantsuse demokraatia demonstreeris oma rikkust ja hiilgust kuninga Louis XIV stiilis.

Samal 12. V 1937. a. kuninga kroonimise päeval, avaldas Nõukogude Vene leht „Pravda“ partei 30 a. juubeli puhul Vene Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Partei kongressi aruande ja otsused.

Sellel kongressil lõhenes Vene sotsiaaldemokraatlik partei kaheks ja enamuse parteis ning parteijuhtimises läks Lenini poolehoidjate kätte, kuna Lenini vastased, vähemlased, jäid vähemusse. See kongress ja tema otsuste tähtsus hilisema Venemaa saatuse juhtimisel väärib tähelepanu.

Lenin Londonis

Kongress pidi 1907. aastal kokku astuma Taanis, Kopenhaagenis, kuhu saadikud olid juba kokku kogunenud, kuid Taani valitsus ei andnud luba kongressi pidamiseks. Siis sõideti Rootsi Malmö linna, aga ka seal ei andnud politsei luba. Siis otsustati kongress ära pidada Londonis. Selleks leiti vastav ruum ühes Ida-Londoni kirikus. Kongress oli väga tormiline ja äge. Ainult päevakorda üksi arutati 6 koosolekul, sest oli lõplik jõukatsumine Lenini poolehoidjate ja tema vastaste vahel, mis lõppes Lenini täielise triumfiga. Sellel Londoni kirikus peetud kongressil püstitati põhimõtted ja töötati välja võitlustaktika sotsiaalse revolutsiooni ning proletariaadi diktatuuri elluviimiseks Venemaal. Sellel kongressil kuulutati enamlaste poolt Lenini juhatusel halastamata sõda teistele parteidele, muuseas ka Vene sotsiaaldemokraatliku partei — vähemlaste-rühmale, hoolimata võitlust tsarismi kui ka vabameelsete parteide vastu.

Selles võitluses võivad tööliste ainukesteks liitlasteks olla talupojad (nn. smõtška). Mõisteti hukka vähemlaste taktika ja koostöö Vene duumas vabameelsete parteidega. Mõisnikkude maad tulevad võõrandada, niisama ka eraomandus ja tööstusettevõtted. Ei mingit kompromissi.

Kongress Londonis kestis 13. maist kuni 1. juunini 1907. a. ja kirikuukse ees pidas vahti Londoni politseinik, kes korduvalt teatas kongressi juhatusel, et tsaari ohranka agendid teevad katset pääseda kongressi ruumidesse!

10 aastat hiljem, 1917. a., hakati Venemaal Londoni kongressi otsuseid ellu viima, hävitati teised parteid, likvideeriti jõukam ja rikkam seltskonnakiht, terve rahvas tehti võrdselt varandusetuks.

Ei tahaks ju oletada, et 1907. aastal Londoni kirikus vastuvõetud programm, mille teostamine pidi looma Venemaal ühiskonnakorra, mis on täieline vastand Inglismaal maksvale ühiskonnakorrale, oleks sündinud kavala Albioni teadmisel ja tahtmisel (kuigi Inglismaad on kahtlustatud Vene veebruarikuu pöörde kaasaaitamises). Siiski on huvitav rööbasjoon Inglise kuninga kroonimispidustusel nii reljeefselt avaldunud Inglise ühiskonnakorra ja kolmkümmend aastat tagasi Inglise kirikus välja-töötatud Venemaa tulevase ühiskonnakorra vahel. Seal rikkaste demokraatlik valitsus ja rikkuste ülistus, siin — Venemaal — rahva ja kodanikkude pauperiseerimine ning diktatuuri-valitsus.

Demokraatia eeldab kodanikkude jõukust ja rikkust. Ütlevad ju inglased õigusega: „ma pole nii rikas, et julgeksin avaldada iseseisvaid mõt-

Ida-Londoni kirik, kus peeti vene sotsiaaldemokraatilise partei kongress

teid“. Diktatuur eeldab kodanikkude ja rahvahulkade vaesust — Verelendung der Massen — nagu nõudis Marx.

Ajaloo käik on teada. 1908. a. külastas Inglise kuningas Eduard VII Tallinna all Vene tsaari ja tehti sõjaline liit Saksamaa vastu. Maailmasõjas hukkus tsaari Venemaa ja võimu haaras Lenini poolt juhitud enamlik partei Londoni kirikus vastuvõetud programmi ja taktika alusel. Lenin oma staabiga jõudis läbi Saksamaa vagunis Venesse. Järgnes Brest-Litovski rahu ja Baltimaa loovutamise Saksale. Kas ka praeguse Saksa juhtivad mehed pole palju õppinud Lenini taktikast? Ei tee sugugi paha ka sellest vaatevinklist vaadelda sündmuste arenemist.

A.

P. S.

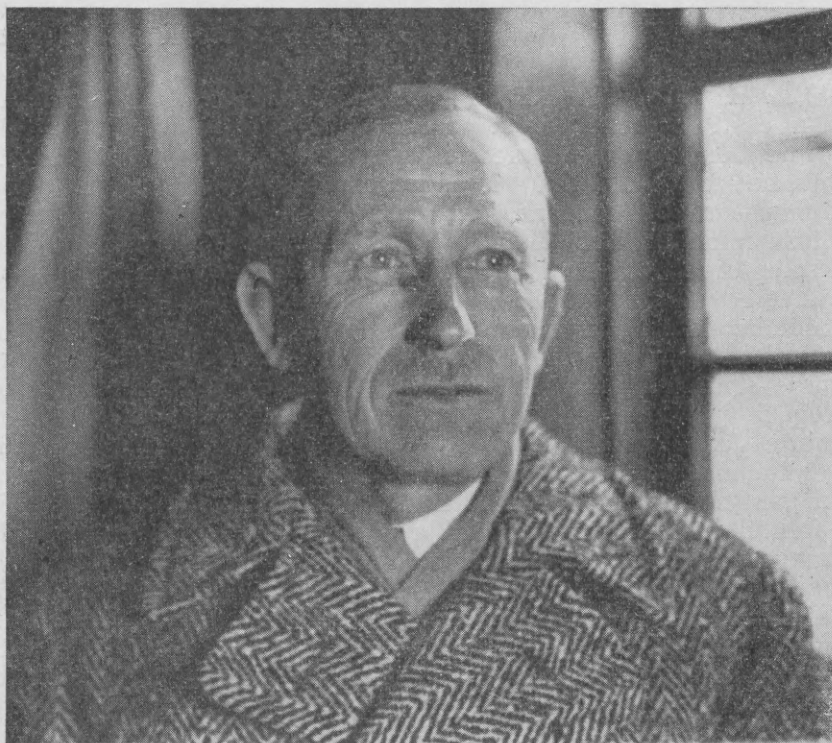
Eelnenud read olid kirja pandud pärtlipäeval 1938. a. Vahepeal on küll mõnigi sündmus imeliku pöörde võtnud.

Londoni kirikus vastuvõetud programmi oleks nagu omaks võtnud ka praegune Saksamaa, kuigi osaliselt ja mõistatuslikult, rohkem rahvusvaheliselt, rünnates „vaese“ rahvana rikkast Inglismaad.

Meie oleme sõlminud vastastikuse abistamis-lepingu N. Venega ja meie kinodes näidatakse N. Vene filmi, kuidas Novgorodi vürst Aleksander Nevski soome hõimudest koostatud väeosade juhina tõrjub Peipsi järvel tagasi Saksa rüütlite ordu pealetungi. Ka Saksa rüütliordu jäänused lahkuvad kutse peale meilt. Aga Nevski ja ordurüütlite austajad sõlmsid siiski lepingu, mille mõju sai tunda üks soome hõim!

Muidu on ju Euroopas sõda aga rohkem tagalas, sinna pillutakse lendlehti. Kas ka nüüd tagalasse mehi saadetakse uute valitsuste moodustamiseks?

A. H. Tammsaare E. Rahva
Muuseumi talutares 1938. a. suvel

Mälestusi

Nende mure muljutused
Kostku meile kustumata.

VIIMANE pool sajandit on Eesti rahva elus olnud sedavõrd intensiivne, samal ajal liigidane meie ajale, et tolle aja inimesed on meil suurelt osalt veel silmade ees. Saatuse karmi seaduse kohaselt kaovad üksteise järgi need, kes selle ajajärgu elust on aktiivselt osa võtnud, kaasa kannatanud oma aja „piina pigistus“ ja „mure muljutusi“, neid aidanud kõrvaldada ja lahendada.

Neid oma rahva poegi nimetame Suurteks Meesteks. Nende arv, kes juba manalasse läinud, kasvab kahjuks iga päevaga. Troostiks jääb vaid see tunne, et kui sajandite pikkune eesti rahva ajalugu on olnud nimedevaene, nüüd, meie kõige uuem eluareng annab nimesid juba tulvil.

Kaks suurt nime seisid neil päevil meil kõigil huultel. Üks on läinud isade juurde küll juba 20 aasta eest, teine aga asus sellele teele vaid äsja. Kumbki neist aga tähendab meie ajaloos kindlat mõistet. Üks oli suur tegur meie rahva ühiskondliku korraldamise alal, jättes eriti välispoliitikasse sügavad jäljed — see on uuesti ellu tekkinud Eesti Vabariigi esimene välisminister Jaan Poska. Teine on meie suurim uueaegne kirjanik Anton Hansen-Tamm-

saare, kes samuti kui esimene suurelt aitas kaasa meie ühiskonna kujunemisel, ja nimelt tema vaimse pale ja ideoloogia selgitamisel.

Paljude teiste hulgas on ka minul olnud nende mõlemaiga kokkupuuteid veerandsajandi kestel, ühega küll töötades koos pikkade aastate kestel külge külje kõrval, nii häil kui ka raskeil päevil, eriti meie välispoliitika kujundamisel. Teist kohtasin vaid enam juhuslikult, kuid siiski nii, et avanes võimalus vaadelda tema suurvaimu arengut.

Kuigi Tammsaare üldpoliitiline tähtsus ei küündi Poska omani, on tema väärtus rohkem sisuline. Sest kogu meie riikliku iseolemise tõeline sisu taotleb ju rahva majanduslikku arengut, seega ka iga üksiku kodaniku elustandardi võimalikku paranemist, eriliselt aga rahva vaimu-elu vaba arengut. Kirjandus on väljapais-
tevälv lüli rahva intellektuaalses loomingus.

Selles mõttes on meile saanud kalliks Tammsaare, kelle tööd on sedavõrd küpsed, et nad ise on leidnud teed Euroopasse ja seal loonud lugupidamise meie vaimutoodangu vastu.

Seepärast on küll põhjust alaliselt meeles pidada lahkunuid, kes moodustasid püsiva osa meie rahva elust ja tegevusest. **A. Piip**

Vaimse juhi pärandus

A. H. TAMMSAARE oli kaheldamatult suurim eesti kirjanik pärast Eduard Vildet. Kui Vilde looming tähistas meie algupärase romaani taseme tõusu täieliku kunstipärasuseni, siis Tammsaare oli esimene, kes eesti loova geeniuse nime laiemas ulatuses viis üle kitsaste keelepiiride. Ta ei olnud mitte üksnes eesti rahvale vaimseks juhiks, vaid ta vaimuvalgus küündis kiiri heitma ka teiste rahvaste mõtte-maailma. Ta jättis järele loomingulise pärandi, mille sisulised väärtused püsivad kindlasti läbi aegade ja mõjuvad viljastavalt inimeslikule mõtte- ja tundeelule.

Tammsaare surma ja matuste puhul on ajakirjandus avaldanud loendamatuid austavaid järelehüüdeid lahkunu isikule ja ülistusi ta loomingule. Oma nelikümmend aastat kestnud pingsa kirjandusliku loomingu kestes ta vaevalt leidis arusaavat, õiglast ja ärateenitud hindamist. Ainult Tõde ja õigus I, IV ja V said enam-vähem (kuid siiski mitte täieliku) üldise tunnustuse arvustuse poolt. Muidu oli meie peenutseval, vormi kallal nokitseval ja võõraid mõjusid otsival arvustusel ikka midagi mahakiskuvat ütelda Tammsaare teoste kohta.

Tammsaare oli oma loomu poolest erak. Ta ei võtnud osa ühiskondlikust elust ega liikunud palju seltskonnas, kelle tõusiklusevaim, raha-, karjääri- ja lõbuhimu ning vaimsete huvide piiratus talle oli vastuvõetamatu. Teda ei nähtud kunagi kirjanike ringkonnis ega kirjanduslikes organisatsioonides, mille sageli väiklane ning ebaõiglane kirjanduspoliitika talle ei olnud meele järgi. Organisatsiooniline tiib, mille tähtsus päevapoliitiliste askelduste tagant silma ei paistnud, ei osutunud talle paratamatult tarvilikuks.

Tema eneseteostus piirdus täielikult kirjandusliku loominguga ja selle kõrval (elu ülespidamise sihiga) artiklite kirjutamisega ja tõlkimistöoga. Aga seegi oli oma jõu lõhestamine kahele rindele, kahe isanda teenimine, ja see ei jäänud „karistamata“. Lahedamais oludes, väikesema pingega töötades oleks Tammsaarel loovat energiat kindlasti jätkunud veel mitmeteks aastateks. Ent nüüd ta murdus järsku, ootamatult. See on kirjaniku traagika meie kitsais oludes.

Mälestusi Tammsaarest

Umbes 2 aasta eest oli Tammsaare 60 sünnipäev. Nagu see suurte meeste juures tavaline, korraldati ka sel puhul „Estoonias“ pidulik aktus. Kõned. Loorberid. Ülistused. Juu-

bilar ise oli aga jäänud koju. Ta tool oli tühi.

Umbes samal ajal külastas Tammsaaret ta kodus „Noor-Eesti“ direktor Kiviste. Olles arutanud kirjastuse

Tammsaare oli suurvaim, kelle kaotus meile on seda raskem, et praegu ei näe kedagi, kes võiks täita tema aset — rahva vaimse juhina. Pika ning raske haiguse ajal ja hiljemini peagu täieliku erakuna elades oli Tammsaarel mahti palju lugeda ja palju mõtelda „maailma asjade“ üle. Oma juurdleva ning skeptilise vaimuga ta tungis kõigi nähtuste ning küsimuste tuumani ega lasknud oma silmi pimestada ümbritseva tõelikkuse näilisest korrapärasusest ja otstarbekohasusest. Hulk aega teda huvitasid peamiselt psühholoogilised probleemid — inimeslik hingeelu, ja psühholoogilise kujutuse alal ta on muidugi saavutanud tunnustusväärseid tulemusi (v. näiteks Varjundid, Kärbes, Juudit). Ent oma tõelise suuruse ta väljendas ometi filosoofilise kui ka ühiskondliku mõtlejana.

Tema peateoseid — monumentaalset talupojaeepost Tõde ja õigus I—V ja viimast meisterromaanit — Põrgupõhja uus Vanapagan — kannab enne kõike sügav, pingne mõte ja mõtteline kire. Tema filosoofiline maailmavaade näib mõnelgi juhul tuginevat salomonlikul tunnetusel: kõik on tühi siin päikese all, üks selge tühi asi. Kuid mingil juhul ta filosoofia ei suubu lohutusse pessimismis. Vargamäe sugukonna mõttetuna näiva tööühendamise kujutus lõpeb viimaks ometi põhiliselt optimistliku tööreligiooni kuulamisega. Ja Põrgupõhja uue Vanapagana tugev, tüüpiline näide igavesest eksploateerija ning eksploateeritava vahelisest võitlusest osutab ilmselt, kust tuleb otsida Tammsaare pessimismi allikaid. See on sotsiaalse elu ebakorrapärasuse ja ühiskondlikkude vastuolude tunnetus, mis erutab kirjanikku ta vaimsel loomimisjärgul.

Kõik suured tõed sünnivad ja küpsevad vaikuses ja üksinduses. Aga nende mõju ümbritsevasse ellu on seda tugevam, mida elulisemad ning edulisemad nad on ise, oma tuuma poolest. Tammsaare tõed, nii abstraktsed ning „igavesed“ kui need vahest paistavadki, on võrsunud ometi otsesest elutunnetusest, ja see annab neile elulise värskuse ja jääva mõju.

J. Kärner

küsimusi, oli A. Kiviste nii muu seas lausunud, et „Noor-Eesti“ inimesed oleksid õnnelikud Tammsaaret vastu võtma eneste külalisena Tartus. Vastu ootusi Tammsaare võttis kutse vastu. Kuid tingimused: ei mingit paraadi, ametlikkust, vaid sõbralik lihtne kü-laskäik.

Lubatud päeval Tammsaare saabus ühes abikaasaga. Ta tulek oli kõigest diskreetsusest hoolimata saanud linnas teatavaks. Rongi tulekuks oli vaksal, selle trepid ja perron täis Tartu õppivat noorust.

Tammsaare väljus vagunist ja tereetas südamlikult „Noor-Eesti“ inimesi. Talle lähenes õpilaste delegatsioon ja üks ilus neitsik ütles Tammsaarele mõned lihtsad südamest tulevad tervitussõnad ning ulatas lilli. Tammsaare oli sellest lihtsast tervitusest silmanähtavalt liigutatud.

Õhtul istus Grand Hotelli saalis koos kitsam ringkond. Tammsaare oli heas tujus. Aforismid sähvatasid. Vestlus oli vaba, vaimukas, teravmeelne. Puudutati väikerahva kultuuriküsimusi, poliitikat, majandust, Tartu minevikku, üliõpilasakonda...

Kõik võisid veenduda, kuivõrd

mitmekülgsest haritud ja vaimukas inimene on „Tõe ja õiguse“ autor.

Järgmisel päeval liikus Tammsaare mööda Tartut; ta külastas tuttavaid ja paiku, kus ta koolipoisina ning üliõpilasena oli elanud ning töötanud.

Muu seas tutvus ta põhjalikult „Noor-Eesti“ raamatukauplusega ning trüki- ja köitekojaga. Ta tegi seda otse majandusmehe asjalikkusega.

Keegi tööline ütles: Mitte ainult suur kirjanik, vaid ka suur töömees! Peale lõunat külastasime Eesti Rahva Muuseumi. Ka siin Tammsaare tutvus kõigega, lasi enesele anda üksikasjalisi seletusi. Oli näha, kuivõrd meie rahva looming teda vaimustas. Eriti sügava mulje tekitas talle Eesti talutuba. Astunud üle läve, süvenes ta mõneks hetkeks kaugele minevikku. Vist meenus talle ka Varga-

mäe talutare, kus oli möödunud ta lapsepõlv ja mis olid saanud tema suure rahvusliku loomingu lätteks.

Kiiresti möödusid paar päeva. Saatsime Tammsaare ja ta abikaasa Tartust ära parimate soovidega. Keegi oli naljatoonil tähendanud, et võib olla ilmub „Tõe ja õigusele“ veel mõni lisakõide, Tammsaare muigas: Ärge olge nii uudishimulised!

Kutsusime teda jälle Tartut külastama. Tartu tulen alati heameelega, aga ega niipea jälle saa — vastas kirjanik.

Saatuse tahtel oligi see viimane Tammsaare sõit Tartu. Nii nooruslikult värske, heatujuline ja jõuküllane näis meile Tammsaare, kui ta vaguniaknast viipas meile jumalaga jätkuks. Ei võinud keegi meist aimata, et nii lähedal oli ta maise rännaku lõpp. **T. G.**

A. H. Tammsaare ja kaasaegsed

KUIGI KADUNUD TAMMSAARE on meil tunnustatud suurkirjanikuks ei ole sellega veel öeldud, et tema ja eesti seltskonna vahel oleks valitsenud vastastikune arusaamine.

Tammsaaret on avalikult nimetatud erakuks ja skeptikuks, kes võõrana oma kaasaegsete keskel liikus. Seda seisukohta väljendab muude seas E. Laaman „Rahvalehes“ 4. märtsil ilmunud artiklis, kus ta kirjutab:

„Ei tea ainsatki hetke sellest üksiklasest, peagu erakust, kus tema vaim mitte erk ja värske poleks olnud, tema tundekeeled mitte pingul helisemisvalmis, nagu Aeoluse kandlel. Ta ei helisenud kunagi oma ajale järele, harva kaasa, enamasti ikka — vastu. Kuid kunagi ei jäänud aeg temas vastukajata.“

Mina pean säärasele arusaamisele vastu vaidlema.

Tammsaare elas tagasihoidlikult, see on õige, sest ei tema energiatagavarad ega ka varanduslik seisukord lubanud talle laiutamist; veel vähem oli tal aega seltskondlike harrastuste jaoks, kuna perekonnaelugi nõudis sellest osa: Tammsaare oli tähelepanelik perekonnaisa. Kuid häid tuttavaid oli tal siiski niipalju, et juba nende arv räägib vastu eraku mõistele. Ka Tammsaare teosed tõendavad kadunud kirjaniku tihedast kontaktist inimestega, sest nad sisaldavad põhjalikke tähelepanekuid rahva ja seltskonnaelust. Meie peame seepärast küsima, mis on põhjustanud levinenud arvamise Tammsaarest kui üksiklasest?

Ma arvan, et kõik, kes kadunud kirjanikku ligemalt tundsid, on minuga ühel arvamisel, kui

ma väidan: Tammsaare oli võõras meie valitsevatele ringkondadele nii ideoloogiliselt kui ka harjumuste järele. E. Laaman väljendab meie rahvusliste ringkondade seisukohta, kui leiab, et A. H. Tammsaare elas erakuna: nad ei ulatanud teda nägema.

Konkreetseteks näideteks Tammsaare erakluse kohta loetakse üldiselt tema mitteilmumine 50-nda sünnipäeva aktusele ja Albu valda püstitatud ausamba avamisele. Minul oli kadunuga selle üle mõttevahetusi, mis asja valgustavad teisest küljest.

Aktusest Estonias osavõtmise vastu tõi ta minu mälestuse järele ette motiivi, et see tundunud temale liigse ettetükkimisena. Kui oleks austuseavaldus korraldatud diskreetselt, vististi oleks ta ilmunud.

Albu samba avamise suhtes oli seisukoht vähe teine. „Ega nad (ausamba mõtte üles võtjad ja teostajad) minu raamatuid pole lugeanud ja kui ongi, siis pole nad nendest kindlasti mitte aru saanud.“ Seda väljendust võib nii tõlgitseda, et kirjanik oletas kogu aktsiooni peamotiivina tema tuntud nime ja mitte tema vaadete austamist. Selles ongi vististi Tammsaare diplomaatilise telegrammi tõlgitsemise võti. Võib olla oli ta liiga umbusklik oma kaas-kodanike vastu, kuid tõsiasi on, et ta kartis vale tooli peale istuda, s. o. lasta enesest võõriti aru saada.

Tammsaare ei olnud mitte ainult suur kunstnik, vaid ka homo politicus, kes tähele-

Vasakul: Peaminister ja haridusminister koos kirjanikkudega kannavad A. H. Tammsaare põrmu „Estoniast“ välja. Paremalt: Matuserong Narva maanteel

panelikult jälgis meie ühiskondlikku arengut, nagu E. Laaman õieti märgib. Ta kirjutab ja vahetpidamata poliitilisi artikleid ja neid „enamasti ikka vastu“, see tähendab opositsiooniliselt seisukohalt lähtudes. Laamani artiklist võib nii aru saada, nagu oletaks teatud ringkonnad, et Tammsaare tegi opositsiooni opositsiooni pärast. See on ekslik seisukoht.

Tammsaare oli pärit kehvadest oludest, oli esimese vene revolutsiooni puhastustulest läbi käinud, teadusliku mõtlemise kõrgele tasemele jõudnud ja oli kirjanikuna huvitatud vaba mõtteavalduse võimalustest. Ühe sõnaga: Tammsaare oli demokraat. Ta ei võinud midagi muud olla. Meil on aga demokraatia suhtes skeptilisele seisukohale asunud ja selles ongi kadunud suurkirjaniku opositsioonilikkuse saladus.

Tarvitan siin juhust küsimust üles tõsta kadunud Tammsaare ajalehtedes ja ajakirjades laialipillatud artiklite kogumise ja koguteosena väljaandmise suhtes. Mulle näib, et see materjal pole mitte vähem väärtuslik kui tema romaanid, sest nad on sügavalt haritud ja poliitilist kooli saanud inimese vaadete väljendus. Sealt võib palju õppida. Mispärast peame võõrast kirjandust oma hariduse täiendamiseks hankima, kui on vastav materjal endal olemas? Ei tohiks tõestada rahvasõna, et prohvet pole kuulus omal maal. Kõne all olev töö tuleks võtta käsile kohe, et mitte ajahammas ei saaks segavalt vahele astuda. Ka nõuab aeg süvenemist probleemidesse, millede suhtes Tammsaare seisukohta võtnud. Minu arusaamise järele oleks see kadunud suurkirjaniku tungivaima soovi täitmine, sest ta taotles enesest arusaamist seltskonna ja rahva poolt, kuna sammaste püstitamist luges ülearuseks. Tõepoolest on ju meil mälestusmärkide ehitamise epideemia üle maa käinud, ilma et midagi suurt oleks teostatud.

Kirjanikud on oma rahva ideede väljendajad. Suurkirjanikud tõusevad selle juures oma aja arusaamisest kõrgemale ja muutuvad ühiskondlikeks teenäitajateks, kellest arusaamine sagedasti osutub tulevaste põlvete ülesandeks. See võib aga olla ühiskondlikult kardetav. Kui oletatakse, et Tammsaare on oma iseloomult olnud opositsiooni mees, siis pean tähelepanu juhtima sellele, et eesti suurkirjanikud üldse näivad seisvat väljaspool seltskondliku arusaamise nõiaringi. Tammsaare kõrval puhkab ju Eduard Wilde, kes oli sotsiaaldemokraat ja seega rahvuslike ringkondade võõraslaps. Ka mõned teisedki tuntud nimedega mehed seisavad eemal ametlikust rahvuslusest, saavad inspiratsiooni mujalt. Tungivalt on soovida, et meie ennast rahvuslikuks nimetav seltskonnana oma kõlbelise ja poliitilise arusaamise revideerimisele võtaks, nii et meie paremad pead temale ligemale saaksid astuda. On ebaloogiline oletada, et nad seda ei tahaks.

Tammsaare oli väga õrnatundeline ja hoidis viimase võimaluseni oma kõlbelist ning vaimlist autonoomiat. Kultuurselt kõrgel seisv rahvas peab niisugust arusaamist austama ja mitte avalikke esinemisi organiseerima, mis peategelastele vastuvõtmatud, milleks pole nende nõusolekut küsitud.

Tammsaare on surnud, tema enese heaks ei ole meil võimalik enam midagi teha. Tema mälestuse austamine on meie rahvusliku iseteadvuse süvenemise huvides. Selleks on esmajoones tähtis kadunud suurkirjaniku perekonna-asjade korraldamine, kuna temast järele jäid alaealised lapsed, kelle haridusekäik pooleli. Siin tähelepanematu olla oleks kadunud vaimutegelase mälestuse halvaks panek.

Meie kõikide isiklikes ja kogu rahva huvides on aga Tammsaare mõtteilma süveneda, mitte ainult kuulsaks saanud nime ees kummardada.

J. Jans

Põrgupõhja Vanapaganast

PEAN katkestama lugemist, pean kõrvale panema „Põrgupõhja Uue Vanapagana“ ja asuma lauda kirjutama. Sest olen lubanud käsikirja tähtajaks. Kuigi loeksin edasi mõnuga. Praegu olen sel kohal, kus Kaval Ants võtab Vanapagana maja üle.

Ning nüüd istun siis laua juures ja pean kirjutama Tammsaarest. Ja tean temast õieti armetult vähe. Me oleme ju elus üksteisest mööda kõndinud.

Tõsi küll, hästi tugeva ükskõiksuse järele tervitasin ma õige ammu tagasi tema „Kõrboja peremeest.“ Vist esimesena, sest et ju tol ajal polnudki palju neid, kes ütlesid rohkemat subjektiivsest meeldimisest või mitte-meeldimisest. Hiljem avaldasin kiitust tema „Tõe ja õiguse“ esimesele raamatule. Kaldun jällegi uskuma, et teistel, keda siis juba hakkas olema, läks rohkem aega. Pandagu seda mu vihjet aiateibaga natuke nagu avastaja-rõõmu arvele, kusjuures osa mängis muidugi see rahuldus, et eesti kirjandusesse juba hakkab tekkima tõeliselt lugemisväärsed.

Kuid selle „Tõe ja õiguse“ esimese raamatuga oli siis nõnda, et Tammsaare oli millegipärast solvunud, kirjutas lehes, umbes nii, et temale on täielikult kama, mis kõneldakse kokku kohvikuis ja siis pannakse kirja arvustustena. Mul polnud aimu, mis keegi kusagil võis temale ütelnud olla sellest minu arvustusest, ja mõtlesin, tal on hiljem piinlik ja halb, kui on lugenud ise, mida kirjutasin. Muidugi oli kuulda, aga kuidas ta pidi seda siis avaldama? Ta vaikis. Ja kui kokku puutusime, ei olnud selleks kohta ega aega ega tuju kummalgi.

Viimast korda nimelt puutusime kokku — varem näinud olin teda vist vaid kaks korda elus pikkade vaheaegade järele ja päris põgusalt — esimesel auhinnasaamisel Riigivanema juures. Ma jõudsin Tammsaarele järele, kui ta Toompeal parajasti astus valvesõdurist mööda, pea norus, nagu mõttes, nagu väsinuna. Tervitasime üksteist uksehoidja juures kättpidi nagu poolesti võõrad kunagi ja siis läksime üles. Tal paistis nagu ebamugav olevat.

Oli ju ka põhjust. Kohe esimesel Riigivanema auhinna jagamisel oli mindud mööda jury otsusest, keegi mõjuvõimas ametnikust mittekirjanik oli küll teinud ettekande, et nõnda ja nõnda, üks auhinnatavaist jäeti keskelt välja ja seega tõmmati ka Riigivanem sekka ning üldse oli väga ebamugav. Tammsaarega oli ka nõnda, et tema esimene auhind tuli kogu „Tõe ja õiguse“ eest, kuna seda õieti oleks põhjustanud vaid „Tõde ja õigus I“, raamat, mis aga oli ilmunud palju varem ja seega oli nüüd asunud võistleva hoopis mängureeglite vastaselt kirjandustoodangu kahe viimase aasta teostega. Kellelegi tuli sellest kahju, seda me ju teadsime. Ning see tekitas Tammsaares kindlasti ebamugavuse tunde. Kaval-Antse maailm täis, pretsedents oli loodud ja Riigivanemgi nagu tehtud vastutajaks. Tuli kannatada, et viimaks kirjutada oma Põrgupõhja Uut Vanapaganat.

Olime olnud siiski punktipealsed nagu kroonitud isikud kunagi, kelle viisakuseks on täpsus. Ja meil tuli oodata vaid minutit paar, siis võttis meid vastu Riigi-

vanem, pidas kõne, millele oleks võinud vastata õieti Tammsaare kui I auhinna saaja. Kui ta seda ei teinud, kui ta nagu ei mõtelnudki seda teha, siis avaldasin mina vajaliku tänu ja ühtlasi lootust, et see koosolemine siin ei jää viimaseks.

Jäi aga esimeseks ja viimaseks, sest on ju arusaadav, et riigipead ei pea võimalikuks austada isiklikult kirjanikke mõnel enese nimel käiva auhinnaga, kui sellega on seotud kõiksugu tõlgitsemisi ja arusaamatusi. Järgmised auhinnad jagas juba peaminister, edasised haridusminister ja vist tuleb nüüd kord mõne haridusnõuniku kätte. Kuni kirjanduse auhind lõppude lõpuks on nagu võiduratsutamise pokaal.

Noh, tol korral pakuti meile prantsuse vahuveini. Olime neljakesi, Riigivanem, riigisekretär, Tammsaare ja mina. Istusime nurgalaua juures ja juttu ajas Riigivanem peamiselt Tammsaarega. Paistsid kuidagi olevat naabrimehed või nõnda, kõneldi väikestest lastest ja nimetati neid eesnimedega. Siis kõneldi sulgloomadest, kus mina siis ka sain sekka lüüa ja proponeerida oma igavese pruutpardi sissetoomist.

Kui oli nõnda istunud, siis lahkusime. Ma palusin enesele veel kahte minutit erajuttu ühe sõbra pärast, mida mulle Riigivanem ka lubas. Tammsaare väljus, oli Toompea lossist läinud. Ja see oli viimane kord, kus teda üldse nägin.

Et nüüd meenutada ka ühte teist kohtamist — seda vahest läheb vaja tulevastele biograafidele — siis leidis see aset kunagi väga ammu „Päevalehe“ toimetuses. Oli veel vanades kitsastes ruumides, kui viibisime parajasti G. E. Luiga latris — tuba on nimelt raske ütelda. Tuli siis sisse Tammsaare ja kohe ajasid nad Luigaga elavalt ja lahkelt juttu. Mulle jäi tunne, et nad on väga sõbramehed, et Luigal on temast hea meel ja tema jälle sobib Luigaga väga hästi. „Omad mehed,“ mõtlesin ja väljusin jälle oma latrisse.

Kui veel varem on olnud kokkupuutumist, siis ainult nõnda palju, et võis ütelda: olen näinud, kas aga ka kõneldud, seda tööpoolest ei mäleta.

Ja vist ei olnud meil teineteisele palju üteldagi. Nüüd vahest oleks. Aga nüüd on hilja nagu elus enamasti alati.

Nüüd siis loen „Põrgupõhja Uut Vanapaganat“ ja lasen ennast mõjutada. Kõnelen asjust, mis vahest siia ei kuulugi, tunnen seejuures kaasa, kui mõnus võis Tammsaarel olla seda raamatut kirjutada, mis on nii ehtne omas rahvapärases laadis. Ja nüüd võiksin ma ju Tammsaarele ütelda, mis on tema kõige tugevamaks küljeks, kus ta on päris-kodus. Aga mis sa nüüd veel ütled, nüüd on Tammsaare mulla all, kange ja ilmatu üks, väike skeptiline virve ümber suunurkade. Ja tunnen ise, kuidas kirjutades tema mullasolekust olen ise saanud tema mõju alla ja kirjutatan nõnda, kuidas pähe tuleb, vaatamata sellele, kas teda vahest keegi ei hakka pidama mingiks profanatsiooniks.

Oma „Kõrboja peremehe“ oli Tammsaare oma päris-kodus, „Tõe ja õiguse“ I raamatus veel rohkem, ja

nüüd siis tuli tema Kaval Ants ja Vanapagan, maa-hambamehelt eepos vaesest Vanapaganast ja meie ajastust, nagu ühest teisest kurvakuulisest rüütlist — oma Cervanteselt.

Segane virve mu tunnete käigust viib järsku Tammsaare kõrvale Oskar Lutsu ja August Gailiti, eritleda tahtev meel minus räägib agaralt vastu, kuni siiski saan luua mingit korda.

Nojah, Oskar Luts on ju samasugune narratiivne nähe oma muudkui voolava jutujoaga; aga Lutsul voolab ta ühtelugu üle kallaste ja kannab kaasas palju pealvee ujuvat. Tammsaare jõesäng on sügavam ja selgem, nõnda et laseb kuidagi aimata ka põhja. Kaldad aga on hoopis kõrgemad ja kindlamad. Gailiti vool tuleb öieti ju ka kaugelt maalt, on aga käinud läbi agulist, kust kannab kaasa kõiksugu linnavigureid. Tammsaare voolul sõidab abitu ning aus Vanapagan, Gailiti omal aga Kaval-Antsu hõimkonnast iluiskaja, sissevedaja ja koomiline fantasöör, amoraalne loodusnähtus Nipernaadi. Mõlemad aga pärit kaugest rahvaluulede minevikust, ei tea, kunas ja kuidas meieni jõudnud, igivanad surematud tüübid. Kuid mulle meeldis nii väga, kui lugesin, et Tammsaare Kaval-Antsu kunagi pole sallinud. Ka mulle oli ta lapsepõlves ikka niisugune, et Vanapaganast hakkas kahju ja Kaval-Ants oli ise võõras Võrumaal. Noh,

lapsepõlve asi. Ennustasin ka Nipernaadi ilmumise puhul tema minekut Euroopasse. Läkski. Olen aga sest ajast saadik saanud palju targemaks, enam ei ennusta, sest tean, ostjaid leidub ka päris halva kauba jaoks ja hakkab minema võõrkeeltesse, mis ei päästa Nipernaadi pastlarihmagi lahti. Tean seitsaadik, kui osteti kirvetöö õmblusmasinaid ja traktoreid ja kus nüüd sööme musta suhkrut.

Nüüd aga peaksin lõpetama. Olen ju nakatatud ja kõnelen kaunis kõrvalolevaist, kuid olulistest ja seoses asjust. On kadunud mind mõnikord kammitas hoiudev stiilirangusele püüdmine, kuid sellest olen praegu vabanenud Põrgupõhja Vanapaganaga lugemisel. Ja on hoopis kergemgi olla. „Panta rhei,“ ütlen enesele, kõik voolab, liigub, mõjutab üksteist. Tammsaarega nagu väga tuttavaks tegi mind lehes hiljuti ilmunud märkus tema suhtumise kohta oma monumendisse Albus. Jah, mis pidi Tammsaare õige tegema, kui hakati püstitama? Alati haige olnud, mitte tüli tahtev, laskis vaid käia, mis tema sai parata. Üldse ei arvustanud ta kedagi ega kunagi, see tegi temale suhtumise inimestega kergemaks ja nende suhtumise temale väga sõbralikuks.

Kuid nüüd on tõepoolest aeg hakata jälle „Põrgupõhja Vanapaganat“ edasi lugema.

K. A. Hindrey

„Kalevala“ Soome-Eesti muistse rahvaelu kujutajana

Ettekanne Kalevala päeval 28. II 1940. a. Tartus.

UNUSTAGEM HETKEKS HIRMUS OLEVIK!
Laskem end kanduda mälestustes tagasi ühe eelmise „Kalevala“ päevani — ta saja-aasta juubeli päevani 1935. Sest on ainult viis aastat tagasi — kuigi see nüüd tundub eraldatud juba igavikuga. Nagu nüüd, nii oli ka siis hetkeks kogu maailma tähelepanu Soomel — kuigi nii palju erinevalt praegusest. Sajad ja tuhanded kõned ning kirjutused tutvustasid ja selgitasid „Kalevalat“ ja ta tähtsust kogu Soomes kui ka kogu kirjanduskultuurilises maailmas. Kõik tähtsamad maailma riigid, kuni kaugel Jaapani, Hiina ja Argentiinani, olid saanud oma esindajad tervitama ja õnnitlema Soomet selle rahvusvaranduse pärast. Maailma kuulsad ülikoolid, teaduslikud seltsid ja asutised avaldasid oma saadikute läbi imetlust ja austust nende värsside vastu, mida peeti kord ainult harimata külarahva loriks. Ligi nelikümmend välismaist tervituskõnet avakoosolekul, mitu tuhat inimest mahutavas uues suures messihallis (— ei tea kas seegi on nüüd veel purustamata?) tunnustasid üksmeelselt „Kalevala“ ja kogu Soome kultuuri ülemaailmset kuulsust. Neli päeva kestnud juubelipidustused kujunesid suureks rahvusvaheliseks kultuuripiduks, esimeseks, mille põhjustaja ning peremees oli meie hõimkond.

Kõikjal oli silmapaistev see ühistunne, mis *Kalevala* puhul sidus muidu vaenulisi laagreid ja vaatesuundi, eri rahvusi ja klasse, parteisid ja muid rühmi. Eduskonna esimees Kallio kõneles otse liigutavaist kõigi parteide üksmeelseist ja ehtrahvuslikest sõnavõttudest pidulikult istungi, kus määrati 2 miljonit marka abiraha edaspidiseks rahvaluule uurimiseks jms. (Kordelini kapital omalt poolt andis koguni 3 miljonit). Sama vaimse suurtöö ühendav mõju avaldus kõigis ajalehtedes ja koosolekuil. Isegi Nõukogude Liidu esindaja, alati naeratava prof. Samoilovitš'i pidukõne õitses südamlikkustest *Kalevala* ja soome kultuuri aadressil. Soome rootsi üliõpilaskond käis *in corpore* austuskäigul Lõnnroti ausamba juures, vandudes truudust ühisele isamaale ja jagamatule Soome rahvale, väljendas oma „kõige hardamat imetlust“ soome kultuuri kiire tõusu ja soome rahva „sitke ja jõulise, vähenõudliku ja truuloomuse“ ees. Samast üksmeelest kõnelesid rahvarikkad ja meeolukad pidukoosolekud rootsi teatris samuti kui sotsialistlikus töörahvamajas — ja mitte ainult Helsingis vaid üle terve maa lugematuil pidudel ja kirjutustes.

Oli siiski huvitav täheldada, mida ja kuidas rõhutasid sel puhul *Kalevala* eri pooli ta mitmesugused tõlgitsejad. Parempoolsed rahvuslased nägid tas kõigepealt mõõgale toetunud „Soome suure sangar-aja“ kajastust, isegi teataval määral imperialistliku maavallutuse vaimu (uuem ajalooline seletusviis seda ju võimaldab). Merevägi ja laevastikuliit juubeldas teda kui „tõestust soome rahva muistsest merevalitsusest, ajast, kus Soome

laht tõesti oli Soome laht". Kultuurliberaalid — ja suurem hulk välismaisi võõraid — kiitsid aga just *Kalevala* harukordset humaansust, sallivust ja vaimse kultuuri hindamist, mis rahvusliku teeb ühtlasi ka rahvusvaheliseks väärtuseks. Sotsialistid prof. Voionmaaga eesotsas rõhutasid teda eriti kui töötava rahva eepost, mille „tuhanded Ilmarised praegugi veel taovad rahva õnne sampot“, mille tegelikke „laulikuid aga praegu kõige rohkem võib leida vaestemajadest“. Alles „sotsialistlik töörahvaliikumine oma programmi teostamisega jaksab rahvusliku kultuuri aarded teha kogu rahva omaks“.

Huvitavam kui puhtteaduslik *Kalevala* saamise küsimuste valgustus ongi see rohke hindav seisukohavõtt, mida 100-aasta juubel loomulikult esile kutsus nii oma- kui välismaa ajakirjanduses ja kõnedes. Tõepoolest: miks õieti teda nii pidutseti, miks teda on nüüd kokku tõlgitud juba 20-sse keelde enamvähem täielikult, kõnelemata katkeist ja ümberjutustustest?

On loomulik, et vähemalt soomlaste eneste poolt toonitatakse enne kõike *Kalevala* rahvuslikku ja ajaloolist tähtsust kui kirjanduslikku ja eetilist väärtust. *Kalevala* — soome tuleviku-usuta talupojarahvale ta ühtekuuluvuse ja iseteadvuse tunde kinkija, *Kalevala* — juba rootsistunud intelligentsi tagasivõitja soomlusele ja idealistlikule rahvatööle, *Kalevala* — soome rahvuskirjanduse põhiteos, sellele rikka keele ning kõrge kunsti eeskujud andja, *Kalevala* — soome kirjanduse, maalikunsti ja muusika tühjendamatu inspireerija, *Kalevala* — kogu soome rahvusteadvuse ja rahvuskultuuri nurgakivi, „ilma milleta see oleks täitsa kujutlematu“, *Kalevala* — maailmakirjanduslik suurteos ja soome nime parim tutvustaja, *Kalevala* uurimisel sündinud folkloristlik soome meetod — soome teaduse kink maailmale jne.: need väited kordusid ikka jälle nii pidukõnelejate suus kui ka vastavas soome ja välismaa kirjanduses.

Ei puudunud ometi ka ligemaid sisulisi ja esteetilisi iseloomustusi ja hinnanguid. Nii tundus välistervitustest kõige asjalikum ja päevakohasem inglise kirjaniku ja professori Nichols'i oma, kes toonitas eriti *Kalevalas* avalduvat inimsust ja eetilist vaimsust, üldist kaastunnet nõrgematele, kõigist fantastilisest välisliialdusist hoolimata ometi realistlikultki usutavat ja elavat kujutust talupojarahva tõist ja võitlusest looduse vastu.

„Imetleme edasi *Kalevalat* seepärast, et selles on võlvaid kujutusi igapäevasest loodusinimesest, päikese tõusust ja loojumisest, vikerkaarest, tormide ja äikese mürist, vägevate veevoolude kohinast, ja ühistunnet kogu elava eluga. Ihaleme lisaks seda jõulist huumorit, seda ääretut paatost, ja seda hellust, mis on nii ebatavaline eeposes — eriti naiste saatuse vastu algelises ühiskonnas.

Ja lõppeks imetleme selles avalduvat isamaalsust, mis nii väga erinevalt praeguste päevade patriotismist on täitsa iseteadvuseta ja ilma iga võltsi filosoofiata või hukkamõistetava väärtedusliku teooriata ühe tõu ülemusest. Sest *Kalevalas* avalduv isamaa-armastus tõuseb ainult sellest loomulikust armastusest ja pieteedist, mida üksikisikud tunnevad oma rahva kommete ja käsitlusviiside vastu, selle maa vastu, mida esisad on kündnud, nende jõgede vastu, kus nad on kalastanud, nende metsade vastu, kus nad on jahif käinud,

Lühidalt öeldud, nende aineste pärast imetleb inglane *Kalevalat* ja niikaua kui soome rahva vaim püsib truuna *Kalevala* vaimule, niikaua saame imetlema soome kultuuri ja peame Soomet selle tähelepandava seisukoha vääriliseks, mis tal on rahvuste hulgas.“

Paneb elulähedane inglane enam rõhku *Kalevala* eetilisele sisule, siis hindavad prantslased eelkõige ta esteetilis-psühholoogilist väärtust. Nii jätkavad Victor Hugo, Lamartine'i ja Leconte de Lisle'i imetlust oma lausungites ka mitmed praeguse prantsuse kirjanduse suurnimed, nii Jules Romains: „pean *Kalevalat* üheks maailmakirjanduse tähtseoseks“. Maurice Bedel: „Mäletan, milline meeleliigutus mind valdas juba esimesi värse lugedes, kui avasin selle meie ajajärgu kauneima eepilise luuleteose, tahtes pääseda soome hinge saladustesse. Mulle tundus, nagu oleks järvede ja metsade rahva hing ise avanenud mulle, kui oleks Suomi minuga kõnelnud; mõtlen seda, et kuulsin üheaegselt nii nurmi kui ka jumalaid kõnelevat, neidude kaebusi ja pilliroo sahinat, inimest puu all ja lindu selle kõrgeimal oksal...“ Luc Durtain: „*Kalevala!* Hinge ja vaimu täiuslik toit! Siin on kõik ja kõigest. Just nagu Odysselas, India luules või Tuhandes ja ühes töös“. Henri de Montfort: „... valdav mitmeosaline sümfoonia, mille iga osa lisab oma laia pintsli tõmbe, et nähtavale tuua ühtainust isiksust, kollektiivset isiksust, soome rahva hinge... Algu-sest peale märkasid selle hinge olevat ühtlasi üleva ja lihtsa, tõsise ja naeratava, kareda ja hella... [*Kalevala*] on toonud Euroopa vaimsesse pärandisse oma kalliväärtusliku osa üleloomulikku, mütoloogilist ja ajaloolist, kõva ja kasuliku lüli selles aadete ahelas, mis ühendab rahvaid.“ Umbes samalaadilisi väljendusi võis kuulda ka lugeda ka mitmelt muult autorilt.

Kui tahaks esile tõsta need peamoadused, mis kõige enam on kaasa aidanud *Kalevala* rahvusvaheliseks menuks, siis võiks ehk öelda: mitte niipalju ta sisuline elukohasus või ideaal-inimlik kõrgus, vaid ikkagi just ta omapärane rahva- ja muinaspsühholoogiline ja muinasesteeiline väärtus, ta vanadus ja ehtsus, temas avalduv kultuuriastme tehniline algelisus ometi koos täitsa omapärase kunstilise ja eetilise kõrgusega. See muinsuseksotika võlus XIX sajandi romantikuid ja võlub ka nüüdisajal. *Kalevala* lugemine, see on kõigepealt huvitav kui ekskursioon sajandite-taguse laanerahva hinge — nagu oma endagi muistsesse koju.

Loomulikult, siin puudub ruum, et püüdagi anda ülevaadet kogu sellest omaaegse rahvaelu kujutusest, mis avaneb, igalt *Kalevala* leheküljelt. Jätame kõrvale *Kalevala* peasangarite viikinglikud sõjaseiklused, Väinämöise vaimujõu, Ilmarise tehnilise fantaasia, Lemminkäise sõjahimu ja armuseikluste kujutused, Louhi uhke naisvalitseja kuju. Jätame kõrvale *Kalevala* suured traagilised erandkujud: pealesurutud armastuse all närt-siva lillmeitsi, Aino, selle Soome Ophelia hingepiinad, ja Kullervo, selle mässava orja ning „desperado“ alamuskomplekside väljapursked. Jätame kõrvale ka enam tüüpilised või stereotüüpilised kõrvalkujud, mis esitatud nii plastiliselt, enamasti ikka kontrastsete joontega: Lemmin-

käise ema, nii leebelt poega hellitlev kuid ka nii sõjalt heroiline, kui on tarvis seda poega päästa; Kullervo ema täis sellist kannatus-masendust ja ühtlasi kõigi-andestust; Aino ema täis talupoeglikku materialismi, kuid ometi nii sügavat kahetsust; Külliki, Lemminkäise kallim, nii uhke ja lõbuhimuline esmalt, nii oma meest hoidev ja armastav hiljem; või siis Anniki, Ilmarise öde, töökas ja asjalik, uudishimulik ja ehteahne, aga ühtlasi nii hoolas oma venna õnne pärast. Need ja teised — need on kõik elavad, mitmest küljest nähtud ja seega plastilised kujud. Hoolimata välise sündmustiku fantastikast, nad on usutavad peagu nagu mõnes realismi romaanis, ja ühtlasi tüüpilised kogu soome soole.

Agaga need on ehk juba niigi enamvähem tuttavad. Peatume siin siis ainult paaril päris tüüpilisel massilisel muinashinge, kollektiivhinge avaldusel, mis muide võib-olla kõige enam vastab ka ühissoome aja, s. o. ka Muinas-Eesti hingedele ja eluviisidele. Sest lõpuks Kalevala on siiski enne kõike mitte sõdurite ja aadli eepos nagu Homerosel omad, vaid talupoja eepos. See elu, mida ta kujutab kõige enam, on tööelu: põllundus, kalastus, jaht — ja perekonnaelu, ning vaimne elu, usund. Valime selle paljudest võimalikest näiteist ainult kaks: Põhjala pulmad kui igivana pulmatseremoonia ja pulmaluule eisnduse ja „Vipuses käigu“ kui ürgse šamanistliku nõidusluule näite.

Põhjala pulmad... Senine seiklus- ja nõiduseepos esendub järsku puht õlulistikulisega ja didaktilisega, kogu esitus võtab individuaalse üksikjuhu jutustuse asemel kombepärase, kollektiivse, konventsionaalse ja tseremoniaalse ilme: need on laulud ja kombed, mis välja kujunenud tuhandeis ja kümneistuhandeis pulmades paljude sajandite jooksul. Kuigi Lönnrot on neid paiguti püüdnud panna (saajanaiste asemel) just Põhjala emanda suhu, pole viimane ometi ainult üksik isik, keda siin kuuleme laulvat, vaid tüüp kõige laiemas tähenduses, tüdrit ära saatev taluema üldse. Samuti esitab ta tütar siin täitsa isiksusetult Muinas-Soome mõrsjat kui niisugust. Üksikjuhud kaovad, algab igiaegne pulmamüsterium, kus arvestatakse ainult üldisi, neis oludes, elava rahva juures igavesti korduvaid inimsuhteid ja neist välja kasvavaid meeolulisid ja moraalseid järeldusi. Üks orgaaniline perekonna-rakukene, vanemate ja lapse ühiselu lõhutakse, teine, uue perekonna südamik liidetakse. Nii siis: vana surm ja uue elu algus, lõhkumine ja ehitamine, käristusvalu ja liitumisõnn, kaotuselein, õnneootus ja õnnetusekartus kätlevad siin üksteist. Ja on loomulik, et eriti siin hakkab inimene teadlikult oma saatusele suhtuma. Seisame talupoja-inimese, eriti talupojanaise elu kõrgel keskpäeva-mäel, kus avanevad vaated nii ette ja taha, perspektiivid kuni püha elu kolmnurga kahe teise pöördepunktini: tagasi sündimiseni, edasi kuni surmani. Eriti naisele see ühiskond vaevalt enam lubab selle käänaku ümberagemisi, nagu meie ajal. Siin nüüd otsustub tema saatuse kogu eluks.

On arusaadav, et seda suursündmust juba igiaegadest peale on pühitsetud teatava piduliku konkreedistuse, piltlikuks tegeva liialduse, tseremoonia stiilis, n. ü. pulma-näidendina. Suurejoonelise, isegi natuke „aasia-lise“ viisakusega toonitatakse juba saabuval väimeest kui

mingit üliinimest: nagu kuu taeva tähtede keskel on ta suurem ja tähtsam kogu muust saajast, ta ei mahu pulmamajja sissegi

**„ilma ukse võttemata,
peeled purustamata,
kännist alt alendamata.“**

Tseremoniaalselt tuuakse talle õlut, vaadatakse otse näivi imetlusega tõrvastohikute tule valgel ta nägu, istutatakse ta pidulauda. Ja nüüd vast algab sööma, jooma ja pidulaulude kõrgkoht.

Üsna pärimuslikus stiilis alustab neid ka siin mõrsja ema, tuletades tütrele meelde sündmuste tähtsust, kaotatud koduõnne ja tuleviku saatuslikkust. Sellest härdub tütar ja järgneb tema pikk minekuitek: ammu oodatud abiellumine tundub järsku nii imelikult võõras ja kardetav nagu minek „sügisise öö sülele“. „Mis küll muulis meele multa“ küsib ta imestades endalt ikka jälle: „Ei lähe rõõmulla sugugi, ega lahu lusti lüües...“ Ja nüüd lõõvad omalt poolt sekka ka enam kogenud kaasanaised: järgneb pikk ja kõige süngevärvilisemaks liialdatud itketuslaul tuleva naise elu kõigist võimalikest viletsustest, naise orjuse hulgast, toidu kehvisest, ämma, äia ja kõigi suurpere teiste liigete kalkusest ja kiusust. Tulemuseks on: „nii neidu isakodussa kui on linnassa kuningas, nii mini mehe kodussa, kui see vangi on Venessa“.

Milleks nii sünged pildid, küsime imestades? Põhjus on selge: siin on tegemist üldinimlikult põhjendatud hingelise profiilaksisega, teatavate kaitserõugete panemisega tulevaste tõsihädade vastu, et need siis tunduksid vähem raskeina:

**„Itke, itke, neidu noori, pörandalauad laineille!
kui itked, hüvasti itke, Kui ei itke itketades
itke tulville tubagi, itked tulles teisel korral...“**

Igasuguse õnne paratamatu eeldus on oma nõudmiste piiramine, liiga suurtest ootustest loobumine, juba ennaklik valmisolek ka kannatusteks — see on talupojarahva aastasadade kogemustest kasvand elutarkus. Selle elukunsti avaldus ongi suurem hulk nii meie kui Soome pulmaluule, mille motiivid on ju peagu ühised, kuigi sõnastus erinev.

Et see kõik kuulub „näidendisse“, näeme ka sellest, et itketusele järgneb kohe ka rõõmuvõimaluste meeiustus nüüd juba luksuvalle mõrsjale. Hulga konkreetsete näidete varal kiidetakse peigmehe tublidust, virkust, varakust — veel pole neiu tegelik kartus millegagi põhjendatud. See kõi siin on ainult luule, mis tõstab üle elust, näitab teda ette kõigis ta võimalustes. Ja küllap selle eesmärgiks on ka teatav *katarsis*, hingepuhastus antiikses mõttes, mis saatusliku elupöörangu puhul pakitsevaist tundeist vabastab ja neid õilistab — nii asjaosalisel endal kui ka temaga kaasa elavatel teistel.

Alles sellele katartilisele hingepuhastavale osale järgneb pulmanäidendi didaktiline osa, praktiline kombeõpetus. Mida on vaja teha ise, et õnnetus ei tuleks, et perekonnarahu säiluks ja uus kodu lööks õitsemale? Naise tööks, alandlikkus, lakkamatu hool majapidamisest ja lastest, lahkus kõigi vastu, viisakus ja head kombed külas ja kodus, söögilauas ja köögis, laudas ja saunas, õlletegemisel ja võõrastevastuvõtmisel

— need on selleks tähtsaimad eeldused. Kõik see pärimuslik ja paljunõudlik argipäeva-elutarkus ja moraal esitatakse siin sel pidulikul momendil selgepildilistes, tugevajoonelistes väljendustes, et see võiks püsida meeles nii värskel noorikul kui ka teistel. Just see tihe vorm teeb kõige sellegi kõrgeks ja huvitavaks luuleks, olgugi ta sisult nii lähedal kõige proosalisemaile kombeõpetustele, keskaja „Laienspiegelile“ ja „Domostroidele“. Enam kui ükski muu koht *Kalevalas* näitab see realistliku detailirikusega kogu muinassoome naise argielu — alates juhustega kausside pesemiseks („pea meeles ääred!“) ja lusikate puhastamiseks („pea meeles varred!“), lõpetades pikantse hoiatusega külalist mitte saata kaugemale toa lävest, et mitte mehes armukadedust äratada. Kõige olulisem lõpprõhk aga asetatakse patriarhaalse ühiskonna põhieetosele: vanemate austusele:

**„Ära sa ema unusta, keha valge küljestasa,
memme meelesta mineta! Mitu ööd oli uneta,
Ema ju sinu elatas, mitmed sööm-ajad unustas
imetas ilusad rinnad sinda, halba, hällitades,
ilusasta endastasa, oonukesta hoideledes“**

„Üllaim marmor ja õilsamad meloodiad selle pildi jäädvustamiseks,“ hüüab Sillanpää, praeguseaja Soome elumaalijaist kõige naturalistlikum ja tundehtsam, tundes siin nähtavasti omagi stiili eelkäijat. Tõepoolest, mis aitaks kanda meidki oma kohustusi paremini kui see endaohverdava headuse pilt, maalitud nii soojade, otse sensuaalsete värvidega?

Kuid selle madonnapildi kõrval — milline inimliku tigiduse kuristik! Selle avavad Lõnnroti enda poolt vana kerjuseide suhu ühendatud laulud e b a õ n n e s t u n u d abielust — otse omalaadne drastiliste joontega puusse graveeritud väikekeepos või värssnovell. Viletsas, nälgivas mehe-kodus, kuhu naine on toodud petu teel umbes nagu Salmise „Katrinas“, hundina purevate ja ussina salvavate mehe sugulaste keskel, mehe enda tooruste ja vägivald all kannatades ei pea naine lõpuks enam vastu. Kui elavalt ja drastiliselt on kujutatud seegi katastroof: nagu harilikult, laulab naine üksinda nukrutledes oma kadunud koduõnnest ja praegusest hädast; salaja juhtub seda pealt kuulama mees; järgneb uus peks ja väljaviskamine ööpimedusse. Hulk aega keerleb naine suletud maja ümber, asjatult oodates ukse avamist. Siis otsustab ta põgeneda tagasi oma isakodusse. Kuid ka seal on kõik juba võõras, vend külma-võitu (just need pooltoonid on huvitavad!), vennanaine aga juba päris külm „kui venekas“. Ei jää õnnetule muud kui siirduda päris võõrsile. Ja sest saadik on ta hulkudes pidanud läbi tegema kõik orja- ning kerja-elu kibedused. Oma heredais detailides vahest küll ühe-külgne ja naturalistlikult tendentslik, kuid üldiselt ometigi väga usutava elukujutusega ning sügava ahastuslührikaga on see kerjuseide lugu eepose üks meiegi ajale lähemaid ja liigitavamaid osi. Ühtlasi on see üks meisternäide Lõnnroti liitmisoskusest, mis ka puht luurilistest lauludest oskas kombineerida päris mitmeosalisi jutustavaid lugusid.

Ruum keelab meid ligemalt vaatlemast järgmisi runosid, kus jätkuvad peamiselt samalaadilised õpetused ja

manitsused peigmehele, kuidas naist käidelda, teda hoida ja tarbekorral ka õpetada pisut „krõbedamalt“: kui naine õppust ei võta mitme-aastastest manitsustest hoolimata, võib tarvitusele võtta ka kerge vitsa, kuigi esmalt ähvarduseks. Alles äärmuse korral, sõnakuulmatuse püsiva kordumise puhul võib seda ka tarvitada, kuid sedagi varjul kõigi kõrvaliste silmade eest — ja ettevaatlikult, ainult pehmeile kohtadele, sest muidu:

**„kuppu kulmulle tuleksi, naeraksid külased naised:
sinimuhku silma päle; „Kas on see sõjassa olnud,
sellest siis küdi küsiksi, ... või on see soe rebitud,
sellest äia arveleksi, ... või on sel susi meheksi...
küla kündijad näeksid,“**

Kerjuseide jutule paraleeliks on toodud ses suhtes samuti tüüpilise vanamehe mälestused oma riiaka ja helitatud naise taltsutamisest. Ning siis järgneb soome kui eestigi pulmalaulude tundmusraskeim osa: mõrsja lõplik liigitav hüvastijätt vanematega, õde-vendadega ja koduga; isegi selle üksikosadega, loomadega, õuega, põldudega ja randadega. Ikka jälle peame imetlema, kuidas nii lapselikult lähedane suhe koduga ja loodusega ometi oskab leida nii kultiveeritud väljendusvormi.

Palju rõõmsam (kuid seetõttu ka vähem luuleline) ja tseremoniaalsem on meeoleolu juba Ilmarise, väimehe kodus lauldavais lauludes: esinevad ju siin saajad, mitte enam andjad. Korduvad umbes samasugused ülistavad ja konventsionaalsed viisakused pruudile, mis varem peigmehele. Nendega kontrasteerivad mõned küsimused ja hurjutused mõrsjale, nähtavasti tahtlik provokatsioon rumala „lapse“ poolt, et nii vastusena võiks järgneda veel mõjukam mõrsja kiitus ning tema uue kodu elu ülistus. Eriti siin tuleb esile talupojarahvale loomulik hinnangute materialism ja patriarhaalne konventsionaalsus.

*

Ent küllalt sellest realistlikust argielu kujutusest. Sama elav ja ehk veel huvitavam, sest et eksootilisem on sellega kõrvuti esinev laanerahva usulise elu kujutus, eriti igasuguste tarkussõnade, loitsude, nõdumiste, müstilis-maagiliste kommete esitus. Mitte põhjuseta pole *Kalevalat* nimetatudki loitsueeposeks ja nõiaeeeposeks (Comparetti). Loitsud moodustavad sellest väga suure osa ja sageli tunduvad väsitavainagi. Kuid ometi, kui palju-kõnelevad, kogu maailmas täitsa ainulaadsed on needki oma äärmiselt lopsaka fantaasiaga. Valime sellestki ainult ühe näite.

Juba Toonelast põgeneb Väinämöinen oma kuju ussiks moondades, mis väga ligidalt meelde tuletab šaamaani unenäolikke hingerännakuid. Veelgi omapärasem ja primitiivsem, vist kogu maailmakirjanduses ainulaadne on tema tarkusi-õtsiv teekond *Vipusesse*, s. o. ühte endise kuulsa hiid-targa täitsa preanimistlikult käsitletud „elavasse laipa“, kes on ammu surnud, kuid ei ole siiski. Eriti siin esineb Soome runole imelik segu äärmiselt „vaimsest“ fantaasiast ja selle äärmiselt füüsilisest käsitlest, selle väljenduse otse jõhkra otsekohesusest, otse koomiliseni minevat animaalsest konkreetsusest. Kujuteldagu ainult kuidas see habemik nõid ronib ringi teise, surnud kuid sellest hoolimata vihase ja pahandava nõia sisikonnas ja ise hoopis:

**„hää mul siingi on elada...
maks see maitseb eine'eksi,
rasvad leivakõrvaseksi...“ jne.!**

Teine vanamees aga oma hirmsas kõhuvalus vannub ja manab taevad ja maad kokku! Ning neid mananguid Väinämöinen just oligi tulnud siia otsima.

See on pilt päris ürgsest, enneveeputusaegsest Šaamaanlikust maailmast, mida võis maalida ainult selle maailma elanik ise, ei enam uueaegne fantaasia. Nii sobivad kõige paremini sellesse ümbrusse ka selle nõia-rahva kõige ägedamad ja lopsakasõnalised loitsud ja manangud, needused ja ähvardused, millega ta püüdnud ära hirmutada oma haigusi ja hädasid. Ja nii ongi neid siia kuhjatud kogu muistne arstiteaduslik leksikon, terve pikk toherdussüsteem.

See algab esmalt sissejuhatava ähvardussugestiooniga, asub siis tegema diagnoosi, arutades läbi kõik võimalikud haiguse põhjustajad, sugereerib endale tervist esmalt seks puhuks, kui haigus on Jumala saadetud, kuid hakkab siis lennutama oma vihanooli läbi maa ja ilma teiseks juhuks, et taud on inimeste poolt „külge pandud“: kui esitada kõigi võimalikkude haiguse saatjate nimestik, eks siis ikka mõni neist läheb täppi! Nii sünnib lause, kindlasti eepose pikim, mis ulatub üle kahe veeru ja sisaldab ligi viiskümmend rida, ligi viiskümmend nõidumiskohta, kogu soomesoo maagilise topograafia! See on pealiskaudsele lugejale midugi väsitav, kuid rahvaspühholoogiliselt seda huvitavam, andes pildi kõigest sellest, mis sel looduslapselisest hirmust ja ebakindlusest täidetud ajal inimeses äratas umbusaldust ja kartust: kõigepealt kurjad kaasinimesed, nii elavad kui surnud, üldse kalmistu oma surmapeitva mullaga, edasi: salapäraselt maast ülespurskuvad allikad, õõtsuvad ja uputavad sood, vihaste haldjate asustatud mustad metsad ja jubedad kaljumäed oma sügavate lõhedega, mädad puud, karjuvad metsloomad, nende elu- ja jooksupaigad, kauge, salapäraselt ähvardav Lapimaa, see nõidade kodu, vanad lahinguväljad, mere lõpmatud legendikud ja tuhandesüllased sügavikud, koledad keerlevad kosed, läbi taeva vihisevad tormid jne. — oo, kogu see loodus on ju üksainus hirmu ja õuduse maastik! Kõikjal võib pesitseda ja peituda surmav vaim, kõikjal võib sind teadmatult rabade haiguse nool! Seda nähes ja mõeldes, kuidas julgeksime veel arvata, et see looduspõlve elu oli idülliline või see loodussuhe ainult usaldav, sentimentaalne ja ilutsev, umbes nagu meil pühapäeval jalutuskäigul?

Kuid ka kesk sedagi arusaamatut, ähvardavat maailma ei kaota julgust heroiline elu. Kõigile neile hädaohtudele asetab ta vastu omaenda hingejõud, oma hurjutava julguse. Ja ta teab vähemalt seda suurt tõde: kui kogu loodus on täis vaenlasi, ei ole ka tema ise mitte üks: suur inimlik ja jumalik „meie“ seisab ka tema taga ja aitab kui vaja.

**„Kui pole minusta meesta,
panen endasta paremad...“**

Ja ses mõttes on küll põhjust kõnelda soome soo „valgest“ looduseusust: ta usub ometi nagu Tagoregi, et „idealistide kaitseb looduse suur seadus,“ et päris valitsevad jõud siiski on inimesele soodsad, et ta võib

endale appi kutsuda niihästi maaalused mõõgamehed, oma surnud heatahtliku suguseltsi kui ka maa ja metsa ja mere ja taeva juhtivad haldjad. Nendega võib lepingusse astuda ja nede välgutaoline mõök juba viimaks ometi hävitab kõik vaenlased. Nagu muinasjutudes nii projetteerib siingi end soovunelm tegelikkusse, ennetades meieaegse tehnilise tõsiarengu. Ja selles prohveticus usus ning lootuses tõstabki see metsmees oma endausku autosugestiivsete piltidega, kuidas teda vallanud pahad võimud kõik põgenevad tagasi sinna, kust nad on tulnud, või paisatakse veel pahemaissegi kohtadesse. Kui meie ajalgi Coué kordamine „mul läheb järjest paremini“ suurendab tõeliselt meie eneseusku ja elujõudu, miks siis mitte tol usklikul ajal, pealegi nii lennukas, kogu teadvust haaravas kujutluste tormis?!

Ruum nõuab, peame lõpetama. Saime mainida ainult mõnd üksikut „Kalevala“ elukujutuse väärtkülgedest, saime heita pilku ainult paarile üksikpildile. Seda on vähe, võrreldes nii paljuga, mis on jäänud mainimatagi. Kuid ehk suudab seegi vähene anda kujutlust, kui uskumatult mitmekesine ja rikas on see muinsaluule, mida aastatuhandete jooksul aidanud kasvatada kõik meie hõimud, eriti aga praegu nii raskesti katsutav Soome ja Karjala hõim. Võib-olla suudame nii paremini kujutleda ka seda, kui vanale ja rikkale põhjale, kui kõrgelt humaansele ja demokraatsele alusele on rajatud see kultuur ja rahvas, mis praegu „seal kusagil“ kestab ja — hävineb pommide prahvatustes...

Kahtlemata — selle rikkuse meenutus suurendab veelgi enam selle praeguse hävingu kohutavuse ja traagilisuse tunnet. Kuid mitte ainult seda: ta jäksab ka lohutada vahest enam kui miski muu. Tuhandeaastast nii kõrget kultuuri ei hävitata siiski mitte mõne ainsa kuuga. Just „Kalevala“ laulude ajalugu, see kogu Soome kultuuri ajalugu on näidand: isegi siis kui hävivad linnad ja alevid, elab kultuur edasi küldes; isegi siis kui on hävitatud kõik juhtivad kihid, kannab edasi isade vaimu kogu töötav rahvas, kuni viimse vaestemaja kerjuseideni.

Ja kui võitlevad ja langevad elavad, kas siis ei tõuse nagu Vipusegi loetud loitsudes:

**„üles maasta mõõgamehed,
hauast uljamad uruksed.“**

Nad tõusevad — kõik need aastasadade jooksul võidelnud esiisade haldjad ja nende vaim kestab ja võitleb edasi. Sest sellist vaimu ei tapeta kunagi lõplikult.

**Mahti ei mene maan rakohon,
vaikka mahtajat menevat.**

Tõlgime seda:

**Ei kao kangus kalmu alla,
kuigi kanged ehk kaovad.**

Kalevala rahvas ja Kalevala vaim — see on igavene.

A. Annist

Totaalne neutraliteet

Nendest, kelle osaks on vaikides pealt vaadata

STAADIONILT rökkab võitluskisa. Kaks rahvusvahelise kuulsusega jalgpallimeeskonda panevad mängu kõik oma võimed. Mõlemal on publiku hulgas oma poolehoidjad, kes lasevad kuulda vale ergutushüüdeid või satuvad vaimustusse mõne õnnestunud löögi puhul. Need ergutused võib olla ei tule võistlejatele kasuks ja on isegi segavad. Ometi ei tule kellelgi pähe nõuda, et publik oleks vait — st. erapooletu.

Ka praegu on käimas dramaatiline jalgpallimatš maailma valitseja tiitli peale: Inglise-Prantsuse koondatud meeskond mängib Saksamaa vastu. Seda jubedat mängu jälgib hinge kinni pidades arvukas kõrvalseisvate riikide pere, kes sunnitud pealtvaatajatena sageli peavad leppima hoopidega võitlejatelt. Nad kasutavad kõiki ettevaatusabinõusid, et mitte sattuda võitlejate jalgu, kellele võitlusväli kipub kitsaks jääma — aga lööke ja süüdistusi sajab nende kaela süiski.

Üks võitleja pool paneb kõrvalseisjatele süüks seda, et nad ei olevat erapooletud: see tähendab, et verise matši pealtvaatajaskonnas olevat nähtavale tulnud märke, mis lasevad arvata nende sümpaatiakaldumist teise võitleva poole suunas. Ja nii on leiutatud erapooletusele uus seletus, mis väljendab mõistes: totaalne neutraliteet.

Ei olevat võimalik vahet teha nn. riigi arvamise ja avaliku arvamise vahel (dr. Göbbels). See tähendab, et ei olevat küllalt sellest, kui teatav riik on ennast kuulutanud erapooletuks ja tegelikult ka valjult hoidub ühe või teise sõdiva poole soodustamisest, vaid tema avalik arvamine ja laiemalt võetuna ka kodanikud ei tohi sündmuste suhtes seisukohta võtta.

Veel enam: erapooletuse rikkumiseks peetakse juba seda, kui teatava riigi mõni ajaleht juhuslikult avaldab ühe poole sõjateated silmapaistvamalt kui teise omad (selline etteheide tehti Saksa ajakirjanduse poolt hiljuti Taanile). Lubamatuks peetakse ka seda, kui mõne erapooletu riigi leht peatub ühe poole „Kollase raamatu“ juures üksikasjalisemalt kui teise poole „Valge raamatu“ juures („Völk. Beobachter“ etteheited Belgiale).

Kõik see loetakse kõrvalekaldumiseks erapooletuse joonest ja võib välja kutsuda vastuabinõud, sest „Saksa rahvas ei unusta kunagi ja kedagi, kes sellest õiglasest nõudmisest loobub“ („Völk. Beobachter“).

Eriti teravat poleemikat peetakse erapooletuse seletamise pärast Helveetsia ja Saksa ajakirjanduse vahel.

Sakslased leiavad, et Helveetsia lehtede toon ei sobi erapooletu riigi seisukohaga, avaldades ilmset kallakut lääneriikide poole.

On tarvilik juure lisada, et sellelt seisukohalt peetakse lubamatuks mitte ainult kontrollimata teadete avaldamist lehtedes, vaid nõutakse ka teatavale riigile ebameeldivate tõsiasjade surnuksvaikimist.

Totaalse või ideoloogilise neutraliteedi nõudmisel võivad olla kaugeleulatuvad tagajärjed, millele viimasel ajal on hakatud tähelepanu juhtima väikeriikides. Nii leiab norra poliitikategelane Edvard Hambro, et ideoloogilise neutraliteedi nõudmine tähendab senise neutraliteedi mõiste laiendamist ja seisab ilmselt vastuolus rahvusvahelise õigusega.

Edvard Hambro ei salga, et kriisiaegadel on tarvilik piirata ajakirjanduse vabadust või seda kontrollida, kuid väidab ühtlasi: „Avaliku arvamise kontrollimine on iga riigi sisemine asi. Kui mõni riik peaks katsuma survet avaldada väikesele riigile, et valitseda või kontrollida ta avalikku arvamist, siis oleks see õigusevastane interventsioon ja selle riigi suveräniteedi rikkumine. Lasta kontrollida avalikku arvamist väljast tulnud näpunäidetel, tähendab teise riigi ideoloogilise mõju alla sattumist, mis on esimeseks sammuks oma senise riigivormi ja lõpuks ka iseseisvuse kaotamise teel. Rääkimata sellest, et seesuguste nõudmiste täitmisel vaevalt veel saab juttu olla ajakirjanduse vabadusest, mida hindavad kõik kultuurriigid.“

Ideoloogilise neutraliteedi nõudmine võib praeguse sõja kestel üha süveneda. Sõdivad pooled — oleks ebaõiglane rääkida ainult Saksamaast — tunnevad, milline väärtus on nende jaoks erapooletute meeoludel, ja püüavad neid enda poole kallutada, ühed heaga, teised kurjaga. Ainult üht nad unustavad, nimelt, et vägisi ei saa kedagi armastama sundida.

Ja oleks vaid soovivat, et need, kes tunnevad end mittearmastatud olevat, selle põhjuste üle järele mõtleksid.

Sõdivad maad kannavad sõja raskusi otseselt, kuid samal ajal nad on vähemalt vaimselt vabad oma mõtteid avaldama, kui need pole vastuolus riiklike sihtjoontega.

Erapooletutele rahvastele langevad sõja majanduslikud raskused küllalt suure koormana, lisaks tuleb veel vaimne depressioon: Vaikida ja teha nägu, et su ümber rulluvad sündmused sulle põrmugi korda ei lähe, et oled vaid ükskõikne pealtvaataja...

H. Laanest

Wintson Churchill

EELMISES „Tänapäevas“ tutvusime Saksa allveelaevastiku looja admiral Tirpitz'i mõttekäikudega ja arvustusega Saksa sõjapidamise viiside kohta Maailmasõjas ning nägime, millised võimalused Saksamaa poliitikajuhtide poolt Inglismaa võitmiseks jäeti kahe silma vahele.

Seepärast on küllaltki huvitav rööbiti teha jaltuskäik maailmasõjaaegse Inglismaa admiraliteedi esimese lordi (kes ka praeguse sõja puhkemisel määrati jälle samale kohale) Winston Churchill'i hinnangutesse ja vaatlustesse, mida ta avaldab oma mälestustes (W. Churchill: World crisis 1916—1918) ning uurimustes Maailmasõja käigu ja Inglise sõjaväe — eriti maaväe — juhtide plaanide ning kavatsuste kohta Saksamaa võitmiseks.

Liitlaste sõjaväe juhtide kinnitusi ja teooriaid võtab ta verise ning halastamata purustamise alla, mis on võrdne nendele sõjaväe juhtide poolt ette võetud hukatusikkudele lahingutele, milles hukkus miljoneid kangelaslikke prantsuse ja inglise noormehi, keda ohverdati iganenud teooriate ja sõjapidamise viiside altariil. Prantsuse sõjaväes kultiveeritud enne Maailmasõda pealetungi taktikat, igas olukorras ja igal tingimisel peale tungida, mingi usulise fanatismiga. Selles pealetungi vaimus löödud ka esimene suurem lahing 1914. a. Prantsuse-Belgia piiril läbi Belgia ründavate Saksa vägedega. Prantslased tormasid siin lahingutesse hüüetega „Vive la France“, „A la baïonnete“, „An Avant“ — sini-punastes mundrites ja ohvitserid must-kollastes, olles toredateks märklaudadeks vastasele. Selles „lahingus piiri ääres“, mis kestis 21. augustist kuni 12. septembrini, millal võideti Marne'i lahing, kaotas Prantsuse sõjavägi surnutena ja vangidena ligi 300.000 meest. Kui sinna juurde arvata 280.000 haavatut, olid kaotused selle lühikese aja jooksul ligi 600.000 meest.

Üldse kaotasid prantslased 1914. a. kuni novembri lõpuni, millal Saksa vägede pealetung lõplikult seisatati Inglise kanali ääres, 854.000 meest ja väiksem Inglise armee — 85.000 meest, seega kokku 939.000 meest surnutena, vangidena ja haavatutena. Samal ajavahemikul kaotas Saksa sõjavägi 677.000 meest. Et sakslase kui pealetungija kaotused osutusid väiksemateks, on seletatav puudustega prantsuse sõjaväe õpetuses ja taktikas, sõjaspetsialistide kivinenud teooriatega kui ka ekslike strateegiliste võtetega. Selle asemel, et parimaid väeosi koondada piirile pealetungilahinguks, oleks võinud neid tutvustada kuulipildujatule mõjuga, kasutada kaitsekraave ja okastraati, siis oleks juba ilma suuremate kaotusteta võidud Saksa pealetung peatada 30—50 kilomeetrit piirist. Selle asemel löödi lagedatel väljadel pealetungilahing, kus ohverdati prantsuse eliitväeosad. Eriti kohutavad olid kaotused ohvitseride kaadris ja prantsuse sõjavägi ei toibunud kuni Maailmasõja lõpuni tollest massilisest kutseohvitseride hävingust.

Maailmasõda võib jaotada kolme ajavahe-
mikkudeks. Esiteks 1914. a., teiseks 1915., 1916., 1917. a. ja kolmandaks 1918. a. Esimene kokkupõrge, siis positsioonisõda ja viimaks verised, kramplikud lahingud enne kokkuvarisemist. Novembri lõpust algas läänepoolne positsioonisõda, kus sakslased ehitasid omale tugeva kaitseliini. Liitlased püüdsid kolm aastat järgimööda seda kaitseliini läbi murda ja sakslasi Prantsusmaalt välja tõrjuda. Üldse olnud selle kolme aasta jooksul (1915, 1916 ja 1917) viis pealetungilahingut; neid kuude viisi lakkamatult kestnud pealetunge ei saavatkan lahinguteks pidada, nagu seda sõjaspetsialistid on katsunud teha, vaid need olnud inglise ja prantsuse parima noorsoo kasutu ja mõttetu ohvrikstoomine, liitlaste kaotused nendes operatsioonides on kaks korda nii suured kui sakslaste omad.

Kõigi nende läänepoolse positsioonisõja ajajärgu lahingute vastu võidelnud Churchill; tulevat võidelda mitte vaenlase kindlustuste, vaid elava sõjaväe vastu. Aga säärased pikalevenivad väljakurnamise lahingud nõudvat kohutavaid ohvreid ilma suuremate tulemusteta, sest kaitsjal olevat võimalus välja puhata ja ennast värskete väeosadega täiendada.

Sääraste vaadetega sattunud tema vastollu Inglise sõjaväejuhtidega, kes ikka lootnud sõda võita operatsioonidega läänepoolse ja midagi ei tahtnud kuulda kõrval-sõjaväljadest Balkanil, Dardanellides, Mesopotaamias, Palestiinas, Põhja-Venemaal.

Trööstitud ennast ka sellega, et sakslaste kaotused nendes lahingutes olnud suuremad kui liitlastel. Statistika peale Maailmasõda näidanud, et prantslaste kaotused lahingutes olnud ikka kaks

W. Churchill Maginot liini külastamas

korda nii suured kui sakslastel ja inglaste kaotused 3:2 vastu, tihti ka kaks korda nii suured kui sakslastel. Ainult kaitselahingutes olevat inglaste kaotused olnud vähemad sakslaste omadest.

1915. a. pealetungi lahingutes kindlustatud positsioonide vastu kaotanud prantslased läänefrondil 1.300.000 meest, kuna sakslased samal ajavahemikul ja samades operatsioonides kaotanud ainult 506.000 meest. See aasta olnud kohutavamate tulemustega — Joffre'i sõjapidamise viisi juures. See olnud elava sõjaväe traataedade ja kuulipildujate pesade peale kihutamine.

Missuguseid tulemusi andsid siis säärased väljakurnamise operatsioonid läänefrondil a. 1915 kuni 1917? — Prantslased ja inglased kaotanud sellel ajavahemikul 4.123.000 meest ja sakslased 2.166.000 meest (mitte arvestades mõlemapoolseid kaotusi Verdun'i lahingus). Vahekord olevat veel kohutavam, kui silmas pidada, et pealetungis on kaotused suured just paremates väeosades ja langevad julgemad, kuna kaitses on kaotused ühtlasemad kõigis väeosades.

Pööre tekkis 1918. a., kui Ludendorff algas suuri pealetunge mitmes läänerinde osas, seejuures olid inglaste kaotused palju vähemad kui sakslastel. Iseäranis suur oli saksa ohvitseride kaotus, kolme kuu jooksul 3.860 ohvitseri. Saksa üldkaotused 1918. a. lõpuheitlustes olid 13 nädala jooksul 688.000 meest. See oli Ludendorffi metsiku pealetungi tulemus! Ja Churchill teeb üllatava järelduse: mitte liitlaste pealetung ei hävitanud Saksa sõjaväe, ei ka mitte Joffre, Nivelle ja Haigi pingutused, vaid Ludendorff! Maailmasõja kaotuste üldkokkuvõttes näitavad, et sakslased kuni 1918. a. liitlaste pealetungi taktika mõjul suhteliselt tugevaks läksid. Poleks Ludendorff 1918. a. lahingutes saksa sõjaväe jõudu ilmaaegu pillanud, oleks Maailmasõja lõpp teisiti kujunenud!

Aga kuidas siis üldse sõda pidada, kui kannatab pealetungija suuremaid kaotusi? Kas peavad siis mõlemad võitlevad pooled üksteise vastu asuma seisukohtadele, aastast aastani üksteise otsa vahtima, kindlas teadmises, kes ka pealetungi ei alustaks, kaotab. Kas see poleks troostitu lõppjäreldus kõigest eelpool kirjutatust? Churchill ei taha siiski eitada teatud pealetungi-operatsioone, kui neid korraldataks ootamatult ja lühikese aja jooksul. Parem olevat siiski vastast sarnasesse seisundisse sundida, et tema peab peale tungima. Siis ei oleks mitte liitlaste noorsugu rippuma jäänud traattõketesse vaid vastupidi.

Et juhtida ühe rahva sõjalisi jõude, on vähe sellest, et kellelgi on aus iseloom ja ta tunneb sõjaväe õppeharjutusi. Selleks on suures osas tarvilik veel kavalust, õiget pilku, oskust võimalusi kasutada, mitte ainult taktikat, vaid ka strateegiat, liikuvust ja manööverdamisoskust.

Inglaste karikatuur W. Churchill'ist

Mispärast peab ka sõjas ainult lahinguid lööma läänerindel, kus parimad ja suuremad väed üksteise vastu seisavad. Kas ei tule mereväge, raudteeühendusi, välispoliitikat jne. ära kasutada kindlustatud positsioonidele tiivalöökide andmiseks. Uuem tehnika pakub omas töötubades ja laboratooriumides piirita võimalusi sõja võitmiseks üllatustega ja uuendustega.

Kujutage ainult ette, hüüab Churchill, et 450.000 liitlaste noort sõjameest, kes langesid 1915. a. pöörases Loos-Champagne lahingus, oleks paisatud idafrondile Dardanellide vallutamiseks ja kaasa võitlema Balkani riikidega, kas poleks siis sõda kiiremini lõpule jõudnud liitlaste võiduga? Üldse ei osanud kutselised sõjamehed hinnata kõrval-sõja platse idas ja põhja-Venes. Ometi näitas sõja lõpp, et Saksamaa kokkuvarisemine algas Balkanil Saloniki rindel. Parem oleks olnud 1915. kuni 1917. a. säilitada sõjaväkke koondatud noorsugu ja neid välja õpetada. Kas ei oleks parem olnud Somme'i lahingus ohvriks toodud inglise noorsugu säilitada kuni 1917. aastani, mil juba 3000 tanki valmis olid, ja siis võimas lahing anda?

Äsja alanud uues Euroopa sõjas on nüüd tekkinud säärane olukord: suured sõjaväed on koondatud kindlustatud kaitseliinidele ja keegi ei söanda pealetungi alata! Nähtavasti on Maailmasõja tulemused hoiatuseks. Sõda on õieti käimas ühe suure ja väikeriigi vahel, kes pole omavahel sõjajalal! Lahingud käivad väikerahvaste õiguste kaitseks! Hiina targad ütlevad: „nõrgem võidab“. Aga kes on nõrgem?

H. Vint

21. veebr. 1940. a.

Tõmbetuul

PEAGU kõik riigid seisavad praegu mobilisatsiooni all. Mitte ainult sõdivad riigid pole lippude alla kutsunud oma elujõulisemad mehed, vaid seda on pidanud tegema ka väga paljud erapooletud riigid, et olla kaitstud igasuguste võimalike üllatuste vastu.

Meie kuulume nende väheste rahvaste hulka, kus praeguseni pole tarvidust olnud teostada sõjaväelist mobilisatsiooni. Ent sõja õhk-kond pole meid siiski nii või teisiti puudutamata jätnud. Peagu igal sammul võime juba küllaltki tugevasti tunda ja märgata sõja pitsatit. Ja kindlasti hakkab see kordkorralt ikka valusamini ennast tunda andma. Kuigi meil pole seni tarvidust olnud teostada sõjaväelist mobilisatsiooni, siiski oleme sunnitud olnud mobiliseerima oma majanduslikke jõude ja vahendeid. Selleks on meid sundinud terve rida mitmesuguseid sõjalisi ja muid sündmusi, mis viimastel kuudel aset leidnud. Meie majanduslike vahendite erakorralist mobilisatsiooni peegeldab kõige selgemini meie uus riigi eelarve.

Ent selle materjaalse mobilisatsiooni kõrval toimub ka teine, v a i m n e mobilisatsioon — peab toimuma. Sest sellest pole üksi veel küllalt, kui piirame oma ainelisi väljaminekuid, kui loobume ühest või teisest mitte esmajärgulisest tarbest jne... Seda materjaalset enesepiiramist peab kandma laiemaulatuslik vaimne kandepind, mis haaraks mitte ainult kitsaid päeva-probleeme, vaid püüaks selged hoida ka meie tuleviku sihid, muidugi niipalju, kui see on võimalik praeguses üldises olukorras.

Tõtt öelda pole meie õigupoolest kunagi seisnud väljaspool niisugust vaimset mobilisatsiooni. Meid on meie maa eriline seisund sundinud alalisse vaimsesse eneserakendusse. Sest Maarjamaa on alati olnud mitmesuguste tõmbetuulte tallermaaks. Küll on siin puhunud tuuli läänest, küll idast. Tuulevaikust pole olnud peagu kunagi. Kuid praegusel momendil tunneme endi ümber eriti tugevat tõmbetuult. See sunnib meid ka paratamatult suurema vaimse mobilisatsiooni teostamisele, võib-olla suurimale vaimsete jõutagavarade mängupanemisele kui kunagi varem.

Nagu iga materjaalne mobilisatsioon, olgu sõjaväeline või majanduslik, nõuab kindlat kava, milles kõik sammud on viimse pisiasjani ette kindlaks määratud, nii ka vaimne mobilisatsioon nõuab kindlat ja üksikasjalist kava.

Nüüd aga tõuseb küsimus, kas meil on küllalt õigeaegselt mõeldud vaimse mobilisatsiooni kavadele? Kas meil pole ehk hoopis unustatud,

et võiksime jälle seista suurema vaimse mobilisatsiooni tarviduse ees?

Jälgides avalikke sõnavõtte ja seni astunud samme selles küsimuses, ei saa ajuti lahti tundest, nagu puuduks meil siiski kindel kava meie vaimsete reservide kasutamisel. Vaimse mobilisatsiooni vajadus ise paistab kõikjal olevat selge. Ent samas ollakse nagu ebakindlad selles, kuidas seda teostada. Kõhklemine ja kombinamine aga ei saa üheski aktsioonis asjale kasuks olla, ka vaimse mobilisatsiooni juures mitte.

Millest aga niisugune kõhklemine ja kombinamine?

Vastust sellele küsimusele tuleb otsida meie viimaste aastate sisepoliitilisest elust, vähemalt ühes osas. Salgamata selle suure riikliku ümberorganiseerimise tähtsust, mis meil on teostatud viimase kuue aasta jooksul, tundub siiski selles nii mõnigi samm üleliigselt astutuna. Ja just neis üleliigselt astutud või mitte õigeaegselt tagasiastutud sammudes peitubki väga suurel määral meie praeguse vaimse mobilisatsiooni teatav takerdumine.

Ühe olulisemana niisugustest üleliigselt astutud sammudest tundub ühe osa meie intelligenti väljalülitamine meie riikliku ideoloogia kujundamisest. Meie intelligentsi oma teadlikumas osas ei ole nii suur, et võiksime sellest ühe suure osa kõrvale lükata, ilma et meie rahvusliku iseolemise sisukus selle all kannataks. Ühe rahva vaimset erkust, tema teorõõmu ja üldist elutahet määrab alati sama rahva intelligents, väga tihti just oma käremeelsesmas osas. Seda käremeelsust ei tarvitse nii väga kartagi, see tasakaalustub kainema intelligentsi osa vaadete ja tõekspidamistega. Samuti ei anna veel põhjust niisuguste „tuisupeadega“ mitteametlikuks asjaolu, kui nende vaated teinekord tunduvad ebapraktilistenagi. Ka niisuguselgi korral on nende mõtetes siiski küllalt väärtuslikku, mis kõlbab muu „asjalikuma“ materjali hulka rahva ideoloogilise teestiku rajamisel. Rahvuslikku ideoloogiat ei saa kunagi luua dekreedikorras ega juhtida seda rahvusliku iseolemise taladesse õõnsast paatosest kõmisevate kõnede kaudu, vaid rahvusliku iseolemise põhipärm käärib (mitte halvas tähenduses!) ikkagi teadliku intelligentsi hulgas. Sealt alles imbub ta terve rahva teadvusse.

Ei saa lahti tundest, et meie intelligentsi väljalülitatud osa uuesti rakendamise hädavajalikkusest meie vaimse mobilisatsiooni põhjalikul teostamisel ollakse vägagi teadlikud üldiselt, aga et selle sammu astumist takistab nagu mingi

Kiidulaul 1840

Kui vabalt küll tänapäev rääkida saad,
Jumal kaitsku me kallist kodumaad!

Mida näiteks ma täna kõik teada saanud:
proua piiskop lahedalt maha on saanud,
üks major taas kolonelleitnandiks saanud,
ja äsja nad ballil kõik kokku vast saanud —
Oh, kui vabalt sa tänapäev rääkida saad,
Jumal kaitsku me kallist kodumaad!

Kui vabalt küll tänapäev rääkida saad,
Jumal kaitsku me kallist kodumaad!

Mida kuulnud ma täna kõik rästi ja risti:
üks piirivalvur saand teeneteristi,
peenem seltskond hardunult kuulas taas Listi,
ühel kirikul sisse on õnnistet risti
ja hammas me saadikul välja vast kisti —
Kui vabalt küll tänapäev rääkida saad,
Jumal kaitsku me kallist kodumaad!

Tõlk. Ivar Paulson

prestiižiküsimus. Ei taheta tagasi astuda kord astutud samme, kuigi tuntakse, et nii mõnigi samm on üleliigselt astunud.

Ent aeg surub meid. Meie peame suutma kõrvale heita kõik takistused, mis ei lase meid leida sobivaid koostöö vorme kõigi nendega, kes tahavad ja kellel on midagi kasulikku anda meie riigile ja rahvale praegustel rasketel ja, võib-olla, saatuslikel päevadel.

J. Kangur

Ühinege, vennad!

Eesti sõjaväelaste esimene ülevenemaaline kongress
Tallinnas 1.—4. juulini 1917

Patriotismist

Mu isamaa on minu arm!

Ule poole sajandi on mööda sellest, kui need sõnad kuju võtsid kirjas. Sest ajast on nad tun- ginud sadade tuhandete kõrvu ja paljude tuhan- dete südameisse.

Kui need sõnad esmakordselt lausuti, pol- nudki veel õieti eesti rahvast kui rahvast. Oli vaid raske kehalise töö ja ülimääraste koor- miste all ägav talurahvas, kes töötas võõrastele isandatele.

Rahva kehalised jõud olid võõraste teenistu- ses, kuid vaimu ei olnud võõrad suutnud täieli- kult alla heita. Sumbunud aimused omast maast ja rahvast, ähmased unistused selle maa ja rahva helgest tulevikust kostsid läbi murelik- kude laulude õitsetuledel ja pidudel, samuti kui allasurutud viha rõhujate vastu. Alles siis, kui olid langenud lauliku sõnad — mu isamaa on minu arm — võttis isamaatunne kindla kuju, ta süvenes ja kasvas. Juba saatsid seda tunnet spontaansed vaimustuseavaldused, nii harvad meie tagasihoidliku rahva juures. Tuli, mis hõõgus tuha all, lõi välja heleda leegina. Selle leegi valgusel möödus C. R. Jakobsoni monu- mentaalne kuju. Järgnesid venestusajad, mis püüdsid leeki summutada. Kui aga Vene riik 1905. a. rahutustes vankuma lõi, tõusis leek meie rahva südamest suureks tuleks ja valgus- tas kogu maad. Ja kuigi käsi, mis oli tõstetud lõögiks — jõuetult tagasi langes, kuigi valgel lumel angus kuum veri, siiski ei kustunud leek, mis oli süttinud rahva südames. Üha enam tu- gevnes eesti haritlaskond, sini-must-valge kattis ikka rohkem ja rohkem maad. Kasvas tule- kandjate hulk. Tunglad tungisid ka kaugema- tesse kolgastesse. Ja ei olnud kaugel tund, mil saabus täielik vabanemine. Võnnu radadel murti ajalooline vaenlane. Veristel väljadel puhkes Jaaniööl sõnajalaõis. Täitus sajandite unistus. —

*

Nüüd on sest möödunud üle kahekümne aasta.

Viimastel aastatel on sõna — isamaa — kostnud pea igast kõnest, valjuhääldajast, ra- diost. Kuid palju tuimust ja tuulevaikust on ikka veel jäänud selle isamaa-armastuse ümber. Isegi paljudesse kõnedesse, mis kostavad õõn- sate paraadisõnadena — ilma sisemise sooju- seta. Ning tuimus ja ükskõiksus kipub matma nagu lumi laiade hulkade meeli. Et seda lund sulatada, on tarvis elavat leeki, tõelist patrio- tismi. Vajatakse mehi, kellele isamaa ei ole äri, vaid südameasi. On aeg meelde tuletada lapselikke sõnu — mu isamaa on minu arm!

A. Leps

Õigus leinale

Ühe erapooletu rahva hoiak sõjakonfliktide puhul

Kinnitame endile, et peame elama ja toimetama ainult mõistuse kohaselt, kinnisui, allasurudes vere häält ja sundides end jääma külmaverelisteks, kuna oleme ja tahame jääda erapooletuks riigiks praegustes sõjalistes konfliktides. Kuid kas kõige selle juures meie ei peaks endale jätma „õigust leinale“, nagu sel-

lest räägib allpool toodud kirjas Sveitsi ajakirjanik, iseloomustades ühtlasi kujukalt hoiakut, millist võetakse traditsiooniliselt erapooletus riigis praegusaja sündmuste puhul.

Toome selle kirja lühendatult, nagu ta ilmus „Neue Züricher Zeitung“is“ 7. veebruaril 1940. a.

Austatud sulekolleeg!

Kui ma Teid, alati nii kirjutus- ja lõögivalmis reporterit, tahtsin saata neil päevil ühele seltskondlikule koosviibimisele, siis keeldusite minemast, kõhklevi ja tumeda häälil. Imestusin tavaliselt kõikvalmi ajakirjaniku huvipuuduse üle ja lubasin endale indiskreetse küsimuse: „Miks säärane kirjutusstreik?“ Teie vastus ei hiilunud ei lõögivalmiduse ega põhjenduse selge loogikaga. Kogele site, ja telefonist võisin ainult umbes niipalju mõista, nagu: „Tõsised ajad... ei pane heameelega selga frakki... ei ole tuju... Soome...“

Kui olin lõpetanud närvilise tööpäeva ja kodutee viis mind läbi vaiksete tänavate, tuli järsku meelde Teie telefonikõne, Teie hääle tume looristus ja Teie vastuse õilis tõrksus. Kujutasin endale kõike seda uuesti, ja korruga mõistsin, et siin ei olnud tegemist tavalise ajakirjaniku-ülesandest lahtitulemisega.

Teie nõudsite endale õigust leinale. Keeldusite selga ajamast frakki ajal, mil rõivastatakse „sõdurhalli“, toppisite oma kõrvad kinni džäss-muusika ees, sest Teie sisemus kuulis hirmsamat muusikat, mida tehakse kahurite ja pommidega. Tõsi, sõda pole veel Teie perekonnalt ohvreid nõudnud. Teil pole veel kodus tühja tooli, Teil pole seinal portreed leinalooris; Teie pole lehvitanud ei pojale ega tütrekesele jaama perronilt; Teie ei näinud evakueeritava lapse nägu läbi vaguniakna jäävaibasse sulatatud hingamisaugu, selle lapseliku raskemeelsusega, mis hirmsam kui kõik maailma raskemeelsus. Sõda pole Teid veel oma põletava hõngusega puudutanud, pole Teilt veel midagi röövinnud. Kuid omate küllalt fantaasiat, et endale kõike seda ette kujutada. Teie vaim on võimeline selle apokalüptilise õuduse visiooniks. On ju tähtis ainult — kas ollakse võimeline nii tugevaiks visioonideks. On küllalt inimesi, kes tunnevad sõda ainult mõistena, historilise, ajaloo filosoofilise või majandusliku mõistena. Teie aga kuulute nende teiste hulka, kes ainsal hetkel grandioosse

visionaarse jõuga kõik pisarad, haavad, jumalaga jätud, lahkumised, surmasõnumid, lapseohked, raskemeelsuse, hirmu näevad maagilise summana.

Need, kellel on sääraseid visioone, võivad küll kõhelda osa võtmast seltskondlikest koosviibimistest.

Tänapäeval on palju inimesi, kes on mitmeis asjus väga aeglased, paljudes teistes aga väga kiired, ja nimelt oma muretusele realistlike põhjenduste leidmisel. Ei kanta musti riideid ema surma puhul, sest must riie „ei lase end hästi kanda“; ka raskel ajal korraldatakse vastlaõhtuid, sest ei tohi ometi jätta arvestamata „restoratsioonitööstust majandusliku tegurina“, minnakse ballidele, sest „elu peab ju edasi minema“. Puunikerduses lubatakse labasusi, sest vaene puunikerdaja peab ju ka midagi teenima. Võiksin täiendada lõpmatuseni nende läbipaistvate ettekäänete rida, milledega maskeeritakse alasti pinnapealsust või ehtsaimat materialismi. Mind paneb vaid imestama, et pole veel lendu lastud ettekääned, et ka murdvargaid ei tohi takistada nende töös, sest ka muukraudade tööstused peavad teenima.

Niiviisi on mulle armastusväärseiks saanud need, kel on julgust kõrvale jätta meie aja suure ettekäände, majanduslikkuse, ja omaks tunnistada vaimsemat seisukohta. Ma ei taha Teist, Jumala pärast, teha märtrit, kuid Teil on siiski olnud julgust olla tõeliselt kurb, jääda püsima sellisesse kurbusse ja end mitte lasta millegiga eemale kiskuda sest kurbusest. Kurbusest kõige selle hirmsa üle, mis sünnib me ümber. Te tunnustasite, et maailma häda paralüeerib Teie ajakirjaniku sulge. Te keeldusite frakist, ütlesite „ei“ oma toimetajale. Te jäite koju. Te loobusite honorarist. Teil oli isegi julgust end loovutada teatud naeruväärsusele. Võtsite enda peale vabatahtlikult kurbuse raskusi. Kui kõndisin läbi vaiksete tänavate ja kõige selle üle mõtlesin, otsustasin Teile ütelda, et ei ole Teile pahane Teie äraütlemise pärast, kuigi tegite viimasega tüli oma toimetajale.

Balti sakslased ja Eesti ajalugu

Alus: kuulujutt: Sakslastel lubatavat välja viia nende arhiivid

SEITSESADA aastat oleme püüdnud neist lahti saada, nüüd ometi leidus mees, kes selle ülesandega toime tuli. See rõõmustas kõiki eestlastena mõtlemaid eestlasi ja isegi neil oli heameel, kes muidu juhtimisest suurt lugu ei pea. Nüüd näib siiski, et see rõõm nii puhas ei ole kui algul paistis. Sakslased läksid küll, aga saba jäi järele ja mis kõige hullem, baltluse vaim kipub edasi kollitama.

Esmalt hakkas sakslaste minek venima, siis tekkis ikka enam ja enam kartusi, et sakslastele tuleb veel kord kümnist maksta — sest majanduslikke ja muid vahekordi ei lahendatud Eesti kodanikkudega, vaid oodati, kuni Saksamaal ka oli juba oma viisakal ja õigel kombel sõna ütlemist.

Praegusel puhul häirib üks osa juurdemak-
sust, mis sakslased tahavad oma lahkumise eest: see on kultuurivarad. On tekkinud kuuldu-
dusi, et sakslased lõpuks ikka saavad loa välja viia oma arhiivid, muuseumid jne. Ametlik in-
formatsioon puudub, kuuldused on visad. Ees-
tile ei ole aga sugugi ükskõik, kas sakslaste
käes olevad arhiivid jäävad siia või viiakse
Saksamaale ja seda isegi enam kui ühel põhju-
sel:

1. See on Eesti ajalugu, mida need arhiivid dokumenteerivad; seepärast on neid vaja Ees-
tile ja Eesti ajaloolastele. See on ajalooline põhjus.

2. Kui need materjalid lähevad Saksamaale, on karta, et seal jätkub endise hooga nn. Balti ajaloo tegemine, mis on tunduvalt erinev õigest Eesti ajaloo-
st. „Meistrid“ koondusid sinna. Kui läheb järele ka materjal, mis jääb kättesaadamatuks meie oma ajaloolastele, jätkatakse uues kohas ja uue hooga vanas vaimus. See on riiklik-rahvuslik põhjus.

Kartus ja vastumeelsus sakslastele arhiivide kaasavaraksandmisel on seda suurem, et alles nüüd selgus, kui palju nende käes ikka veel oli meie ajaloo allikvara, mida meie uurijad ei olnud näinud. —

Kõigepealt mõisaarhiivid. Need ei ole väärtuslikud mitte ainult majandusajaloo seisukohast, vaid siin on tegu õieti administratiivasutiste arhiividega. Mõisaarhiiv on meie vallaarhiivi eelkäija, hiljem selle paraleelnähe. Asjaolu, et mõisat ja valda valitseti ühe isiku — mõisaomaniku või rentniku poolt, ei muuda neid arhiive vähem üldhuvitavaks, just nagu riigi keskasutiste arhiivid ei ole seepärast vähem riiklikud ja vähem tähtsad kui riiki valitseb piiramatu, monarhh või moodsal ajal niisama pii-

ramatu juht. Mõisaarhiivi puhul see õieti peaks veel tõstmagi arhiivi tähtsust, sest kui näiteks nüüdses valla-
valitsuse ülevõtmise aktis käsitletakse ainult puht valla-
omavalitsuse asju, siis mõisa ülevõtmise puhul varasemal ajal käsitleti samalaadses aktis ka üksikuid vallaelanikke ja nende vara. Kui tõmbame paralleelid nüüdsete valla-
valitsuse arhivaalide ja varasemate mõisaarhiivi kuulu-
vate arhivaalide vahel, leiame mõisaarhiividest näiteks vakuraamatuid, see on praegusaegse mõiste järele valla kinnisvarade hindamise ja maksuraamatuid; revisjoni lehti, s. o. valla elanike nimestikke; mõisade ühe käest teise kätte minekut käsitlevaid nimesid, s. o. materjale vallavalitsuse vahetuse kohta jne.

Lisaks tulevad siia majandusajaloole väärtuslikud ma-
terjalid mõisa majapidamise kohta, kaardid, plaanid ja muud.

Samadesse mõisaarhiividesse ja muudegi sakslaste kätte on aga jäänud vana perekondliku ja koduse as-
jaajamise tõttu veelgi ametlikumaid arhiive, silla-, adra- ja kihelkonnakohtunikkude järglaste käes on nende asutiste arhivaale. Päris koduselt on aetud asju meie vaimuelu juhtide kirikueestseisjate juures. Tihti on pastorgi pida-
nud kas või kiriku meetrika raamatuid oma eraomandiks. Neist nähetest selgub ühtlasi huvitavalt, et süüdistatakse mitmegi asutise arhiivipuudulikkuses ainult pooliti põh-
jendatult segaseid aegu ja revolutsiooni: Võib-olla jäid need materjalid lihtsalt perekonda ja hävinesid seal hil-
jem kui vähemväärtuslikud perekonnaajaloole ja saks-
lastele peamise tähtsusega sugupuule.

Kolmanda osa mõisade ja perekonnaarhiivides moodustavad kirjad, diplomid jne. Need on juba enam era-
iseloomuga ja vähem üldsust huvitavad materjalid, kuigi ka reservatsioonidega. Meile ei ole näiteks sugugi mitte ükskõik, mis Eestimaa Rüütelkonna Peamees kirjutas Liivimaa resideerivale maanõunikule või kuidas mõni teine tegelane väljendas talurahva reformide asjus. Kindlasti huvitavad meid vägagi kirjad, milles peetakse nõu, kuidas kimbutada eesti ajakirjandust jne. Päris ükskõiksed ei ole meile isegi need teated, mida annavad kas või aadli-
diplomid, sest on mitmeti huvitav ja õpetlik teada, et Saksa keiser andis vene ajal Eestimaa ja Liivimaa tege-
lasele aadlitiitleid teenete eest siin Vene provintssides ja et veel Wilhelm II tõstis aadliseisusse Narva kalevivabriku direktori Peltseri selle eest, et ta valmistas head riiet Saksa sõjaväele. Aga oldagu nende suhtes pealegi vastu-
tulelik ning tunnustatagu, et siin perekonna huvid on pingsamalt kaalul kui ühiskonna omad. Seda karmim peab siis aga oldama mõisaarhiivide suhtes, sest mis õi-
gust on mõnel tuhandel sakslasel viia perekonnaaloo huvi-
des kaasa materjalid miljoni eestlase perekonnaajaloo jaoks?

Samasugust kindlust peaks osutatama seltside arhiivide ja varanduste suhtes. Need on esmajärgulised ma-

Epigramme

Ühele vanameistrile

Tegi söerajal arglikke samme
— takistusjooksu ta harrastas vähe;
siis vesi lõi põlvest tal pähe.
Sest ajast teeb epigramme.

Kurb töö

Kohvikuis nüüd inimhulk on suur.
Lakkamatult ventilaator tiirleb.
Ühes suitsuga sealt välja viirleb
ja kaob me kultuur.

Tänapäeva noored

Tantsumuusika kriiskavat saadet
laupäeva õhtutel raadiost kuulavad,
Dick ja Doffi vaadates naerust visk-
levad,
poksiringides veristavad ja kisklevad,
omasuguste tüdrukute järgi tuulavad
need tänapäeva noored ehk kraaded.

Ralf Parve

VAIKIMINE

Mõtetes on praegu paus,
vaikimine ammu aus.
Vaba mõtte eest nüüd hirm,
voodilgi ju ees on sirm.

TEGEVUS

Üks on kaitsekraavis kuulirahes,
teine paneb miine merelahaes;
kolmas kinnitab lepinguid,
neljas istutab isamaale ilupuid,

*

Mõni usub: püsiv riik
kui ta hoidjaks püss ja piik.

PEAKRAAV

Mulda löödud raske haav,
valmis vaimu peakraav:
Raha saajaid seitse sorti
purustavad kauka fortii.

VI KLASSI KIRJANIK

Sokutasin, sokutasin,
ise veidi kokutasin.
Saingi summa saiaraha,
Aga hinge müüsin maha.

KOTT

Ruttasime läbi rammusa aja,
lõhkusime pilved ja tegime uue päi-
kese raja.

Aga siis, vot,
tuligi see pähe tõmmatav kott.

ÕPETAJA UNENÄGU

Tundsin, nagu tuleks troika,
teise tupp viisin koika.
Tuli aga kiirpost, ajur,
ütles: tulemas on major!

Riimimäe

GENERATSIOONIDE VÕITLUS.

— Kes on too värisev rauk,
too tudisev-tudisev taat?
— Värske suuredirektor Mauk,
riigipensionär, eksdiplomaat!
— Aga too ulja rühiga noormees,
too tõsine, tarmukas poiss?
— Too poiss?
On kõrgestiõpetet majandusmees.
— Ja amet?
— Kojamees... TAPPER

MIDA SIIS SELLEST?

Mida siis sellest, kui kaotad jalad?
Kõik on su vastu nii kenad.
Näita, et sa ei hooligi enam,
Kui kord su sõbrad, naastes jahilt
Prassivad lauas, ees paremad palad.
Kui jääd pimedaks — mida sellest?
Ära näitagi, et sellest hoolid:
Pimedailegi seatud on koolid.
Rõdul võid istuda, näoga päkese
poole,

Möödunud aegu meenutelles.
Masendus — milleks veel seegi?
Joo, ole rõõmus ja unusta,
Keegi sind hulluks ei tunnusta:
On teada, et võitlesid isamaa eest,
Ja rohkem ei hooligi keegi.

Tõlk. A. Mäerist

terjalid meie kultuuriloo kohta. Võtkem näiteks niisuguseidki kui Tartu Käsitöölise Selts ja Ressoursse. Nende arhiivid peaksid pakkuma mõndagi meie teatriajaloo jaoks, sest eesti esimesed näitlejad said sealt õhust, eeskujusid ja oma repertuaarigi. Või mainigem suuremaid ja tähtsamaid: Igaüks teab osa, mida Tallinnas on 600 aastat etendanud Mustapeade Vennastus, samuti on teada Eestimaa Kirjanduse Seltsi väga suur tähtsus. Nende kõigi suhtes oleks väljaveo loa andmine koguni seadusevastane tegu, sest esmalt ei ole need seltsid kunagi olnud piiratud rahvuslikult, vaid seotud oma liikmete vastuvõtu siinse territooriumiga; teiseks on suuremad neist pikka aega saanud omavalitsustelt toetust. Lõpuks on kõigis neis ka eestlased organisatsioonides kaasa töötanud. Kui nüüd seltside vara antakse enamusele kaasavaraks, võrdub see meie seadustes keelatud kultuursihilise organisatsiooni vara jaotamisele liikmete vahel.

Juriidiliselt näib asi üldse olevat täiesti selge: mõisaarhiivid käiksid mõisadega kaasas ja kuuluvad maadevõõrandamisega eo ipso Eesti riigile, ametasutiste arhivaalid on ebaseaduslikul teel sattunud sakslaste kätte ja nn. saksa seltsid on ainult saksa enamikuga kultuurilise sihiga seltsid, mille vara loomulikult ei saa jagada liikmete enamiku soovi kohaselt ainult nende vahel või neile.

Niisugustel asjaoludel oli käesolevat kirjutist põhjustanud kuulujuttu hirmus kuulda ja raske uskuda, seda enam, et meie sakslaste käes olnud ja veel olevad kul-

tuurivarad evivad lõpuks ainult lokaalset väärtust ja niisugustena satuvad uuel Saksamaal, eriti kui seal ausasti mõeldakse Baltikumist loobuda, varsti hävimisohtu. Pealegi on lahkujad ise osutanud, et neid ei või selles suhtes hästi usaldada, kuna mitmelt poolt tuleb teateid tervete suurte arhiivide hävitamisest lahkunud sakslaste poolt või nende käsul. See on veel üks lisapõhjus, miks meie ei tohi anda oma ajalooallikaid sakslaste kätte: nad ei ole seda väärt, sest nad võivad talitada barbaarsemalt kui barbarid, kuna barbarid hävitasid teadmatuses, sakslased teadlikult, et ainult need materjalid ei satuks eestlaste kätte. Õigupoolest säärane nendepoolne talitusviis peaks meiski kutsuma esile samavõrdse reaktsiooni. — Vastu kultuurinimese tõekspidamisi peaksime ütleva: meie riiklikust ja rahvuslikust seisukohast oleks isegi parem, et need materjalid häviksid, kui et nad välja viiakse ja saavad meile juba liiga hästi tuntud sihiliku Balti ajaloo allikaiks.

Aga noh, meie oleme ju kultuurinimesed ja mitte „Kulturträgerid“, kellele kultuur on koormaks, mida peab kandma. Seepärast me niikaugele ei lähe. Meie nõuame ainult meie aja- ja kultuuriloolu oluliste materjalide säilitamist ning uurimisele kättesaadavaks tegemist. Meid on kuulutatud vanaks kultuurrahvaks. Käiks vastu iga vana kultuurrahva traditsiooni anda ära materjale, mis võivad seda vana kultuuri tõendada.

Tänapäeva ajaloolane

A. Kiviste 50 aastane

Nagu ei tahaks uskuda, et sel alati rühmajal, rühkival mehel juba 50 aastat on turjal. Tema näost ei saa küll ütelda seda. Nii aastat 40 võiks olla, mitte enam. Aga aastad mööduvad ruttu, eriti selles täismehes eas, viiekümnendate eluaastate ringis. Ja näib tõega, et sellises tormavas töös ei ole aega vananeda ka näo poolest.

Lapsepõlvest ütleb juubilar meelde jäänud olevat laial Peipsi veteväljal liuglevad suured valgepurjelised lodjad, järve valges vahus tormavad lained suveti, talvel aga otsatu valge Peipsi pinna lumeväli ja alaliselt Pihkva ning Tartu vahet sõitvad vooimehed küll kalade ning mitmesuguse muu kaubaga. Isa oli tal seal — praegu juba Peipsi vetepõhja varisenud kaldamaal — taluperemees, pidas poodi, teemaja ning kauples kaladega. Sealt ka varane tutvumine majanduseluga.

Peale Pedaspää vallakooli mäletab Kiviste kanget Räpina kihelkonnakooli distsipliini kadunud tubli koolimehe A. Antoni juhatusel. See mees juba ei andnud lõnkuda. Sellele järgnes H. Margensi kaubanduskool, iseõppimine ja pärast juba Eesti Vabariigi ajal kõrvaltööna Tartu Õhtugümnaasiumi ja Ülikooli õigusteaduskonna majandusharu lõpetamine. Nii on Kiviste isetehtud mees — self-made man — täiesti läbi löönud omal jõul.

A. Kiviste oma juubeli pidulauas tervitustele vastamas.
Vasakul pr. Kiviste

Ühes dir. Kiviste arenemisega ametite redelil on arenenud ka kirjastus o/ü. Noor-Eesti, ikka laienedes ja kasvades. Alguses oli N.-Eesti rühm innukaid aatemehi, kes tegutsesid raamatute tegemise ning kirjastamisega, siis tuli juurde oma köitekoda, kauplus, trükikoda ja viimati oma maja möödunud suvel.

Dir. Kiviste on pühendanud end Noor-Eestile täiesti ihu ning hingega ja tema juhatusel on see paisunud meie soliidsemaks ning ajakohasemaks käitiseks kirjastuse alal.

Kõige selle koormatuse kõrval on Kivistel jätkunud veel aega lüüa kaasa ka seltskondliku elu üritusis.

Nii leiame teda akadeemilistes ja muus majandusseltsides, arveasjanduse ja Ametnikkudekoja juhtkonnas ja mujal kas juhatusel liikme või revisendi kohal teed murdmas. Mainime siin eriti E. Kirjastuste Liitu, kus dir. Kiviste selle asutamisest saadik on esimees.

Loodame, et A. Kivistel jätkub energiat järgneva 50-ne aasta vältel ikka selliselt teotseda tõusvas ja arenevas hoos ning soovime talle selleks jõudu ja edu ka „Tänapäeva“ poolt.

Tartus 7. märtsil 1940.

J. A.

Eesti küsimus prantsuse riigimeeste ees

Teatud küsimused võivad uuesti omada päevatähtsuse; oleks huvitav vaadata, kuidas nad esinesid enne või möödunud Maailmasõja ajal. Hiljuti G. Hanotaux, akadeemik ja endine välisminister meenutas oma kohtumist tsaar Nikolai II-ga Pariisis 1896. aastal. Noor troonikandja usaldas prantsuse ministrile tõsiseid muresid, mida põhjustas vene sisepoliitika ja ta mainis muuseas Poola, Soome ja Kaukasuse küsimusi. Julgustatud sellisest usaldusest G. Hanotaux andis nõu olla mõõdukas Poola ja Soome suhtes. Ja ta lisab oma artiklis, kus ta meenutab oma mälestusi: „Puudutades samuti oma arusaama Balti maist, ma vihjasin mingile osalisele sisemisele autonoomiale, mis rahuldaks nende rahvaste tundeid.“

Kakskümmend kaks aastat hiljem kerkis Eesti küsimus tõsiasjana Prantsuse valitsuse ette. Poincaré kõneleb sellest omis mälestusis. 1918. aastal välisminister Pichon teeb ettepaneku vabariigi Presidendile tunnustada de facto Eesti iseseisvust, mida nõuab Pariisi jõudnud Eesti (saatkond) delegatsioon. Kuigi see tunnustamine oli juba saavutatud Inglismaa poolt, väidab Poincaré, alati täpne jurist, ühe riigi tunnustamise raskusist, mis tegelikult ei eksisteeri. Pichon kaitseb oma vaadet ja väidab, et Eestis Saksa riik tugineb vaid ühel nõrgal saksa vähemusel. See on välisministri arvamus, mis pidi võidutsema: 12. mail 1918 tunnustas Prantsusmaa de facto Eesti iseseisvust.

Patrull metsas, rinde lähedal

Patrulltegevus

IGAPÄEVASED sõjateadaanded on muutnud tavali- seks selle väljenduse, mis vas- tab millegile kaunis uuele as- jaolule.

Ajast, mil patrulltegevus prantsuse-saksa rindel on tihe- nenud, on jõutud tõelise selle- laadse tehnikani.

Juht, ohvitser või allohvit- ser, kes läheb patrulltegevu- sele, algab harilikult maastiku- vaatlusega, uurides pikksilma- ga. Kui midagi ei näi kahtla- sena, kui midagi ei liigu, vis- kub ta oma meestega edasi. Siis ta peatub ja vaatleb uuesti, enne kui tõmbuda tagasi. Kui sel hetkel üks lask peatab te- da marsil, on kõige mõistlikum määratella, kustpoolt on las- tud, ja siis alles taganeda. Ope- reerides niimoodi mitu päeva järgemööda kogu rinde ulatu- ses jõutakse kindlaks teha vä- ga täpselt, missugusesse ümb- rusesse vaenlane on asetanud oma vastupanupostid, ja loo- mulikult samal ajal, kus peitu- vad ta nõrgad punktid.

Kui see on kindlaks tehtud, ei jää muud üle kui vallan- dada pealetung vaenlase nõr- kadele kohtadele ja sisse haa- rata ta vastupanu-postid.

Sellelaadne lahing vastu- pidi sellele, mida harili- kult arvatakse, on väga mõr- varlik; käsitsi võitlused on sa- gedased ja alati jääb arvukas hulk surnuid väljale. Isegi marsal Göringi ajaleht tun- nustab seda: sakslaste kaotu- sed on alati tähtsamad kui prantslaste omad...

Keda kasutatakse sedalaadi operatsioonideks? Sakslastel on selleks rünnakrühmad, eriti selleks otstarbeks välja õpe- tatud; majutatud tagalasse, tuuakse nad tarbe korral värs- ketena rindele. Prantslased pöörduvad vabatahtlikkude poole, kes moodustavad vaba- korpuse. Vabakorpus ei ole prantsuse sõjaväes ametlik üksus; kuid see rühm etendab kõige aktiivsemat osa operat- sioonides maal, mis ulatub Rein- ist loode poole. Kahe vaen- lase kindlustatud liini vahel õpivad noored prantslased igalt kutsealalt ja kihist ela- ma hädaohtlikult. Ainult maa- ala ja aeg võiksid meenutada romaaniharrastajaile indiaani- ja jahimeeste lugusid, mis kütkestab lapsi. Vabakorpus- lane on moodsa aja võitleja, tema relvaks on kuulipilduja ja granaadiheitja; ta riskib õh- ku lennata miinipüünilisel.

Osavõtt vabakorpuse tege- vusest nõuab peamiselt külma verd. Niimoodi jätkub see ka närvide sõjarindel, oodates se- da pealetungi, mida juba ette ristiti „ajaloo kolossaalsei- maks lahinguks.“

Luurajad peidavad ennast hävitatud maja varemeis

Gum'ide väeosa Saharas

Prantsuse koloniaalvägedest

Iga päev räägivad ajalehed Prantsuse ja Inglise vägede koondamisest Lähis-Itta, Vahemerebasseini idaosadesse.

Prantsuse koloniaalminister on lubanud tarbe korral välja panna 2-miljonilise koloniaalarmee. Sellise sõdurite arvuga peab tõsiselt arvestama juba iga suuriikki. Rääkimata, et praeguse ühisaktsiooni puhul sellele lisanduvad veel Inglise koloniaalväed.

Ent tänapäeva moodne sõda on näidanud, et sõjaväe löögivõime ei olene mitte üksnes kvan-

tumist. On osutunud üllatavaks tõsiasi, et mõnesaja tuhande meheline, tehnilisi relvi osavalt käsitlev sõjavägi võib kinni pidada mitmekordses ülekaalus oleva vaenlase. Sõjaväe intellektuaalne ja moraalne kvaliteet osutuvad tänapäeva sõjas tähtsamaks kui seda suudeti kujutella. Püüdkem seepärast vaadelda koloniaalvägesid nende selle võime seisukohast.

Prantsuse koloniaalväed defileerimas „kusagil Prantsusmaal“ Inglise kindral Ironside ees

Prantsuse koloniaalväed koosnevad peamiselt vastavate asumaade pärismaalastest, kuna nende kaader, ohvitserkond ja allohvitserkond, koosneb enamikus vastavalt ettevalmistatud prantslasist. Kuid tunduva hulga koloniaalvägede kaadrist moodustavad ka pärismaalastest ohvitserid ja allohvitserid.

Prantsuse koloniaalarmee koosneb nõnda-öelda rahvuslikest väeosadest. Iga rahvus on koondatud vastasse omalaadsesse rügementi, kusjuures on silmas peetud vastava rahvuse füüsilisi ja psüühilisi võimeid kooskõlas väeliigiga. Nõnda on araablaste, neegrite, annamiitide, malgašide (madagaskarlaste) jne. eri rügemendid. Isegi mõne rassi eri tõud (näit. neegrite) on tarbe korral eraldatud omaette väeüksustesse. Selline korraldus võimaldab vastava rahva-

tõu intellektuaalsete ja moraalsete kui ka füüsiliste võimete sobivama rakendamise ja tõuliste erinevuste tõttu tekkivate lahkumise vältimise sõdurite keskel omavahel, mis primitiivrahvaste juures on võrdlemisi hõlpsamini esilepuhkevad. Ainult prantslasist kaadril tuleb olla vastavalt instrueeritud, et vältida vimma tekkimist enese vastu. Selleks nõutakse koloniaalvägede ohvitseridelt ja allohvitseridelt vastavate pärismaalaste keele oskust, et suuta neile tarbe korral selgitada küsimusi nende omas keeles, ja kommete, eriti usuliste, tundmist, et vältida nende sisetunde ebateadlikku solvamist. Sest kuna demokraatlikus Prantsuse Impeeriumis kõik usundid ning kombed on võrdselt respektiitavad.

Vaadeldes mõningaid neist väeosadest siin pisut ligemalt, esmajoones araablastest koosnevaid Põhja-Aafrika rügemente.

Põline sõdur juba oma elutingimuste tõttu, jätkab araablane seda ametit meelsasti ka Prantsuse ülemvalitsuse juhatusel. Maroko allutusoperatsioonide puhul tulid kogukondade kaidid meelsasti oma harkadega (partisanide jõukudega) regulaarvägedele abiks. Need puhulised partisanide väed, mis palgati ainult mõnekuiste operatsioonide perioodiks, omasid vaid lokaalset tähtsust. Nende seesmine sõjaväeline organisatsioon oli jäetud täiesti nende oma pealiku, kaidi hoolde, kes nad värvas kokku ja viis lahingusse omas primitiivses korras ning taktika kohaselt. Neile jagati kätte vaid küllaldaselt püsse ning padruneid ning kõige muu eest pidi hoolitsema ning vastutama kaid.

Järgmise araablaste karjääristame Prantsuse sõjaväes moodustavad gum'id. See on nõndanimetatud asetaitesõjavägi, kes värvatakse vabatahtliku palgalise lepingu alusel aastaks või mitmeks. Nad on oma toidul ja rõivastusel, kuid kannavad enam-vähem kindlat univormi. Nende sõjaline varustus on muidugi riigi poolt. Gumid asuvad peamiselt kompanii suurustes üksustes eeltoonide kindluspostides, kus abielulistel on omaette perekonnakorterid, võimaldades naise ja lastega kohapeal koos elamist. Enamikus koosnevad gumide kompaniid jalaväest, kuid sageli kuulub sinna hulka ka rühm ratsaväelasi. Gumide relvastuseks on

peamiselt püssid, automaatpüssid ja kuulipildujad, kuid sageli tuleb neil osata käsitleda ka kindlusposti suurtükke ja pommipildujaid prantslastest kaadri juhatusel. Gumid saavad juba süstemaatilise sõjaväelise väljaõppe ja teotsevad sõjalistel retkedel prantsuse sõjaväelises korras. Nende kaadriks on pooleldi prantslased, kes on selleks spetsiaalselt välja õpetatud, ja pooleldi nende omad araablastest pärismaalased.

Maroko ja Alžeeria laskurite rügemendid koosnevad jalaväelast. Need on juba puhtsõjalised üksused, mis on moodustatud kas ajateenijaist või vabatahtlikest üleajateenijaist. Pärismaalaste hulgas leidub siin ka teatud protsent prantslasist lihtsõdureid, kes on vabatahtlikult siirdunud siia oma aega teenima. Paljud neist prantslasist jäävad pärast üleajateenijaina-allohvitseridena edasi teenima.

Maroko ja Alžeeria spahi'de rügemendid on ratsaväeüksused. Nende isiklik koosseis on analoogiline laskurite rügementidele.

Nagu mainitud näeme, on isegi eri maade araablased koondatud omaette eri rügementidesse, mis osalt küll on tingitud kahe maa administratiivsest erinevusest, kuid mitte vähem ka nende rahvatõugude erinevusest.

Ratsaväeks hästi sobivaist araablastist on päale spahide Sahara piirkonnas moodustatud meharistid, kaameliratsaväe kompaniid. Kuid neid tarvitatakse ainult sääraates rajoonides, kus veenappuse tõttu see on tõesti tarvilik, sest kohmakas kaamel ei näi kuigi hästi sobivat sõjaloomaks.

Kui sangviinilise temperamendiga araablased on sobivaiks ratsaväelasi, siis flegmaatilise temperamendiga neegrid, eriti senegaallased näikse olevat küllaltki kohased suurtükiväes. Isegi Põhja-Aafrikas araablastega rahvastatud maa-aladel on pidevas teenistuses senegaallasist suurtükiväe rügemendid. Suurtükiväes on neegrid peamiselt lihtsõdureiks, kuna tehniline juhtimine on usaldatud eranditult prantslastest kaardi kätte.

Zouave'id, kelle nimi on pärit ühelt kabiili suguharult, on rügemendid, mis praegu koosnevad eranditult prantslasist. Nende üksuste üheks ülesandeks on koolitada välja kaadrit araablastest koosnevaile väeosadele, eriti gum'idele. Eriliselt va-

lituina on zouave'id kõigiti sobivad ka moodsaks tehniliseks sõjaks, kuna pärismaalastest rügemendid sageli ei oma vastavat väljaõpet ega suuda ka oma intelligentsi taseme tõttu alati laitmatult käsitleda kõiksugu keerulisi tehnilisi relvi. Nüüd läänerindel ongi zouave'id hiilgavalt tõendanud oma võimeid eliitväeosana kõige moodsamate kindlustega varustatud positsioonisõjas.

Rahvusvahelise isikliku koosseisuga Võõrleegion on oma üldilmelt paljude ajalehekirjelduste kaudu meile juba küllalt tuntud. Igatahes on Võõrleegion üks neid väeosi, mis üsna hõlpsasti on kohandatud moodsaks kindlustus- ning tehniliseks sõjaks, kuigi tema väljaõpe varem piirdus peamiselt koloniaalsõja nõuetega. Viimaseil aastail ongi asunud Võõrleegioni motoriseerimisele, milleks tal on väga head eeldused, kuna sõdurite pikk teenistusaeg võimaldab põhjalikku tehnilist väljaõpet. Võõrleegioni sidekompaniid ongi juba tuntud esmajärgulistena Prantsuse sõjaväes, kelle meeskonnad võivad võistelda raadiotelegrafistidega — spetsialistidega.

Kuigi kõik Prantsuse koloniaalväed pole täiesti sobivad moodsaks kindluste-sõjaks, siis nii kaitse kui ka ründesõjaks kindlustamata maa-aladel on nad üsna tõhusalt ette valmistatud oma hästi kohandatud kaadri juhatusel. Igatahes üksik neeger- või araablas-sõdur ei vaja juhtnõore ning õpetust selleks, kuidas varjata või kaitsta ennast vaenlase kuulide eest, ega tulista meeletult kuulipildujast igasse maailmakaarde, kui juhtub kuulma kuskil pauku, nagu loeme mõne sõjaväe puhul tema kangelasürituste kroonikas.

A. Suik

Üksmeel

Meie rahvas on väike. Et teda hoida tugevana ja kindlana, peaks valitsema niihästi üksikute rahvakihtide kui ka organisatsioonide ja üksikisikute vahel üksmeel. Aga vähe leiame seda üksmeelt — kahjuks! Mälk, näiteks nuhtleb raskesti röövliromaanide kirjutajaid. Tal ei ole vitsa otsas küll teravat paragrahvi, mis mõjuks või haiget teeks, kuid inetu on igal juhul selline ametivennalik kadetus. Rkl. Oskar Lövi on samuti toores natur. Et kaotada eneses riigipohmelust, ta hävitab selterssi. Ka kunstnikkude peres ei valitse üksmeel. Tartu kunstirahvas hiilib mööda Tallinna kolleegide katsest ennast ühise mütsi alla püüda lasta. Ainuke lootus oleks, kui teatridki ühineksid — näiteks „Vanemuine“ ja „Estoonia“. Saaks üks terve ja elujõuline eksemplar. Töövõtjaid ja tööandjaid sõbralikult kaelustamast takistab niikuini L. Johanson jõhkral kombel, külvates mürki kahe rahvakihi vahele. Kurb, väga kurb! Prorektor Edgar Kantki püüab asjata telefonipostide vahel kontakti pidada.

Instinkt ja teadvus

LOODUSES võimutseb tugevama eesõigus — jõud. Vahedad hambad ja teravad küüned annavad õiguse teist vallutada ja hävitada. — Loodus on andnud tugevama võimu vastu ka enesekaitse aime — instinkti. Instinktiivselt kaitseb tugevama ohver ennast ähvardava hädaohu eest looduse poolt temale antud jaksuga, jalgade ja tiibade väledusega või ka rebase kavalusega. Instinktiivselt lend-

levad ja kisavad linnukesed kulli ümber, nõeluvad mesilased mesikäpa kassukat, kaitseb kukk oma perekonda, langeb pull sarvedega karja kaitseks hundi kallale, peksavad täkud oma kapjadega hunte steppides hobuste tabuuni kaitstes.

Enesekaitse looduses, loomade riigis, teostub vaistliku sunni jõul. —

Erandina looduses seisab inimene — temale on antud mõistus, teadvus.

Sellest mõistusele põhjenevast enesekaitse tahtest on tekkinud rahvusvahelised majanduslikud ja sõjalised kokkulepped ning seadused kuni diplomaatiliste mõistete peensusteni. Diplomaatika on olnud see kvint-essents inimese teadvuse saavutustest, mis rahvaste omavahelistes suhetes on suutnud luua õiguslikud normid. Diplomaatika on ühtlasi ka see peenmehaanika, mille abil neist rahvusvahelistest seadustest teatavatel juhtudel mõisteti mööda hiilida ja neid ühe või teise vajaduse suunas käänata...

Seadused ja uusused on ju vaid moraalised mõisted, mis seni kehtivad, kuni neid austatakse ja peetakse. Meenub keiser Wilhelmi ütlus lepete kohta: „paberilipakad“, millele hiljemalgi aastatel on seltsinud palju lisa põhimõttel: „eesmärk pühendab abinõu“. Aga „kes sõjariista haarab, see läheb tema läbi hukka“, nõnda ka Wilhelm ühes teiste omavolitsetega.

Kui välk sähvatab või mõni ese ootamatult meie silma ees väljahtub, siis pilkub silm instinktiivselt, meie närvikava reageerib järsu hääle või

ihu puudutuse juures tahtmatult. Ennast kogunult, teadvusega, vaatame vätku ilma silmi pilgutamata, kuumalame rahulikult suurteki mürinat ja kannatame löögid ilma närvide kesk-käskkonna reageeringuta.

Teadvus surub maha instinkti, hävitab üksikindiviidis ja kogu inimkonnas looduse poolt antud tunded ja südame ning asetab need kaine ja külma arvestusega...

Kui läinud aasta lõpukuudel planeet Mars meie silmapiirile ilmus ja tema sõjakas nimekaim siin oma sõjamõõgaga sähvatas, siis esimesel

hetkel vaistuliselt kihvatas meie süda, meie nagu lendasime teiste linnukestega kaasas kullile vastu, oleksime olnud valmis kurja kummutist kõige hingega hurjutama, sarvedega pusklema ja kapjadega kopsima, aga — aga siis ärkasime ja meie surusime eneses maha loodusest südamesse pandud sädemed ning päästisime vallale — teadvuse...

Ei mitte ainult meie, vaid ka teised rahvad...

Diplomaatia...

La raison haute diplomatique!

—iklus

Balkan ja Baltikum

KUI BALKAN vabastati Türki ikke alt, siis olid seal sed uuesli jaluleseatud rahvusriigid kõigi maade lemmikud. Seda vabastamisromantika hõngu helgib nende kohal veel praegugi ja seetõttu nad on nii mitmelgi pool veel huviobjektiks. Neile osutatakse sümpaatiat. — kuigi sümpaatiat osutatakse ka nende endisele ikestajale — türklastele, kelledest üldiselt on teada, et nad on väga aus rahvas.

Ent siiski Balkan on omandanud lisaks sellele vabastamissümpaatialle veel teise kuulsuse — pügamis- ja tüssamiskuulsuse. „Petavad, kus saavad,“ selle eelarvamusega minnakse juba Balkanile. Ja vargus, see olevat Balkanil endastmõistetav asi. Illustreerigu seda arvamist üks rahvusvaheline anekdoot:

Inglise saadik kuski Balkani riigis istunud peolausa kohaliku riigi sise- ja välisministri vahel. Peale pidusööki vesteldes sama riigi peaministriga, ta tahtnud vaadata kella, kuid leidnud, et tasku on tühi. Kobanud veel siit ja sealt teistest taskutest, ent ei kella kuski.

Seda oli märganud ka kohaliku riigi peaminister ja pärinud kokkumise põhjusi. Saadik vastanud, et tal pidanud olema kell taskus — nüüd aga polevat.

„Kellede vahel te istusite,“ küsinud peaminister.

„Sise- ja välisministri vahel.“

„Kummal pool taskus oli kell?“

„Vasakul taskus.“

„Kumb minister istus teil vasakul?“

„Siseminister...“

Peaminister vabandanud ja läinud eemale. Varsti ta tulnud tagasi ja andnud Inglise saadikule tema kella tagasi. See võtnud kella pisut piinlikkusega vastu, öeldes, et ega sellepärast poleks maksnudki ehk teha tema lauanaabrile sellist piinlikkust. See oleks võinud ju ka jääda...

„Oh, ei ole midagi,“ lohutanud peaminister kiiresti jutu vahele, „ega ta ise seda teagi, et ma tema taskust kella ära tõin.“

Umbes niisuguseid jutte võib kuulda Balkanist iga turist. Kes läheb Balkanile, otsib neile juttudele tõendust ning lisa. Ent kes otsib, see leiab. Ja kui kord selline „kuulsus“ mõnele maale on juba tekkinud, ega siis sellest enam lahti saa.

Reisides Balkanil püüdsin ka ise seda asja jälgida ja omaks suureks imestuseks pidin kogema, et ega seal asjad nii hullud polegi. Ei juhtunud minu sealviibimise ajal kordagi, et minule oleks valesti raha tagasi antud. Söögimajades ja restoranides esitati alati täpsed arved ja raha anti õieti tagasi.

Bukarestis Rumeenia riigipank oli lasknud parajasti välja uued hõberahad — kaunis suured kopüürid — meie rahas umbes 5—6 kr. väärtused. Sattusin nende uute rahade väljalaskmise päeval Bukarestis kuhugi suuremasse koloniaalarisse. Kuuldes, et olen välismaalane ja võõras ning et soovin osta mõnd Rumeeniale omast asja, soovitati muidugi paljusidki.

Arve õiendamisel seletas kaupmees, et täna meil Rumeenias Natsionaalpank laskis käibebe uued hõberahad, nii ja nii suured. Meile tuli ka äsja juba üks. Ta võttis selle uue raha laekast, andis minule vaadata ja küsis, kuidas meeldivat, kas on küllalt nägus ja otstarbekohane. Ma avaldasin vist ka oma arvamist selle kohta. Siis läks raha teiste uudishimutsejate poesviibivate ostjate kätte. Kõik vaatasid uut raha ja keegi ei mõtelnudki temaga plehku panna. Kaupmees sai ta jälle tagasi ja pani laekasse. Olin nagu hämmastanud, et midagi ei juhtunud. See polnud nagu sugugi Balkanil. Tekkis isegi väike kahtlustus kodumaa suhtes: Kas meil ärimees usaldakski anda kassast mõne uue 5- või 10-kroonise raha rahvale vaatamiseks. Ei, ta ei teeks seda heameelega. Ta parem vaikiks, et tal sihuke raha on olemas. Tal oleks ebamugav olla, kui tema raha liigub poes publiku käes ringi.

Kui meil maksta kuski restoranis söögi või joogiarvet, siis umbes 50 prots. juhul võib olla kindel, et oober ek-sib — muidugi ikka enese kasuks ja maksja kahjuks kas arve tegemisel või raha tagasiandmisel. Kui hakkad õiendama ja sa olet nagu nurjatu kooner. Kui tuleb mõni välismaalane, siis selle käest tahetakse veel eriti tugevat hinda välja pressida.

Balkan olevat must ja mahajäänud — ka seda oleme kuulnud igaüks. Kui me kustki tahame leida edu ja uudist, siis endastmõistetavalt me ei lähe seda otsima Balkanilt.

Epigramme

SIGIMATUS

Palju aastaid juba suunatud,
mõtetdki on ära ruunatud —
aga midagi ei sünni
peale preemia ja sookünni.

EILE, TÄNA

Loorberipuude all me istusime,
teineteist rinnale kiskusime.
Nüüd on päev nii must ja range,
taevas hoiab peas kui pange.

KAIKAD

kaua ikka kaigast pillud,
kui sind ennast löövad killud.

KINGITUS

Ta sai kingituseks atlasesse köidet
albumi oma pildiga,
raagnahast rahatasku riigi sildiga.
Aktusekõnedes supilusikaga sadu-
teeriti,
kukeaubitsast mõtteid tänuks moti-
veeriti.
Riimimäe

Ka see ettekujutus on väärkujutelm. Balkan on teinud viimaseil aastail väga suuri edusamme. Kui suvel sõidada meie raudteel, siis matab tolm hinge kinni. Seda sama võis kogeda osaliselt ka Poolas. Ent Balkanil — seal vähemalt raudteede pealinnid, kus liiguvad kiirrongid, olid kaetud kiviprügitusel, nii et tolm polnud ollagi. Ja rongid ise liikusid möödunud suvel hoopis kiiremalt ja täpsemalt kui meil!

Sõitsin Balkanile. Seal sed rahaasjad on keerulised ja kursid kõikuvad. Piiril on muidugi valuutakontroll — imosantse välimusega hiilgavais mündreis ametnikud. Küsitakse, kui palju raha kaasas, lasti ette näidata ja märgiti see vist isegi passile. Ühtlasi tehti ka teatavaks, et neil on välisraha tarvitamiseks nii- ja niisugused kitsendused ning korraldused. Palume neid lahkelt silmas pidada, et ei juhtuks teile mittemeeldivaid arusaamatusi meie võimudega.

Tagasõidul samas piirijaamas tulevad samad kontrollametnikud oma hiilgavais mündreis ja küsivad, kuidas lood valuutaga. Seletan olukorda, et nii ja nii palju inglise naelu, nii ja nii palju eesti kroone...

„Täna, täna, jah ma mäletan, kui sõitside. Kuidas meeldis teile Rumeenias?“

„Väga hästi!“

„Kas jäite reisiga rahule?“

„Jah. Väga kena ja huvitav oli.“

„Nüüd sõidate koju?“

„Jah.“

„Õnnelikku reisi ja häid mälestusi!“

„Täna!“

Umbes selline oli jutt valuutakontrolliga Balkanilt tagasi sõites Oraseni piirijaamas. Ja lahkumine toimus tõesti heade mälestustega.

Sõitsin hiljuti Tartust Riiga ja tagasi. Päris kena oli Riias olla. Vastuvõtt kõikjal lahke ja sõbralik. Head ja õpetlikku võib leida üsna sagedasti. Mitmeski Läti asjas on märgata üllatavat edu, mida võiksime võtta eeskujuks. Kipud tegema isegi illusioone, et mõistatusõprus Eesti ja Läti vahel võib areneda peagi südamesõpruseks. Imestad, et miks seda pole tekkinud ka ühesuguse kultuuriga rahva vahel. Nii mõlgutad mõtteid, raudteeavanguni koju poole sõites, kuni saabub Läti ja Eesti-Valga vahel Läti valuutakontrolli.

„Kas valuutat on?“

„Kümme latti on.“

„Kas väljaviimise luba on.“

„Ei ole. Kas nii pisikese summa peale on vajalik?“

„On vajalik.“

„Kas muud raha veel on?“

„Mõni latti ja santiim peenraha on ka.“

„Miks te seda kohe ei ütelnud? Kas veel raha on?“

„Mõni kroon eesti peenraha on ka.“

„Kui palju?“

„Ei tea, palju kroone ja sente on, pole lugenud.“

„Aga miks te kohe ei ütelnud. Ja mis jutt see on, te ei tea, palju teil raha kaasas.“

Seejuures alkoholi lõhnaga Läti valuutakontrollametnik hakkas tegema läbiotsimist mööda taskuid, teised kõrval aga pressivad sõnadega edasi:

„Noh, kas veel on?“

„Ei enam pole.“

„Aga äkki on?“

„Kus ta siis on.“

„Aga te ehk ei tea jälle ise, kus ja kuipalju teil raha on?“

„Küllap tean.“

„Aga mis siis, kui veel leitakse,“ irvitavad valuutakontrollid, keda oli 3 meest.

See läks vastikuks. Avaldasin protesti ebaviisaka käitumise üle, et ega reisijad pole piiriametnikele naljategemiseks, meenutasin muidki vastuoksusi varasemais Läti valuutakontrollides. Loeti siis üles kõik lätid ja santiimid, kroonid ja sendid minu peenrahakotist, küsiti, kust ma need olevat saanud ja muud sellesarnast. Lubati raha konfiskeerida või kinni pidada. Peeti siis aru omavahel ja otsustati viimaks nii minu 10-latiline „suur raha“ (maksab meie rahas 6 kr. 66 s.) kui ka peenraha koti sisu kõigi väikeste kroonide ja lattidega, sentide ja santiimidega tagasi anda.

„Säh sulle nüüd,“ ütles isa Jannsen, „kõnelevad sulle Riias mitu päeva südamesõprusest, armastusest ja vastastikusest arusaamisest, piiri peal aga tuuseldavad sul taskuid nagu mõnel sulipoisil, et kas sa äkki pole küllaliskest majast midagi tasku pistnud. Ei ole ausale reisijale kuski mujal maailmas sihukest santi käitumist osaks saanud.“

See ja paljud teised sellesarnased on küll pisiasjad, mida peaks unustama, kuid ega ta sõprust ei edenda.

Balkan näib siingi olevat Baltikumist kultuursem.

Võiks loetella veel mõndagi, kus Balkan on jõudnud kaugele ette sellest, mis temast arvatakse. Seejuures tekib aga nagu hirm enese eest: Kas ei omanda ka meie aja jooksul oma eksivate ooberitega, oma tolmavate aeglaste ja hilinevate raudteerongidega, reisijate vedamistega loomavaguneis, kallite bussi- ja trammihindadega, ametnike hoolimatusega ja paljude muudega halba rahvusvahelist kuulsust. Ja kui see kord on omandatud, ega sellest plekist siis nii kergesti enam lahti ei saa. Balkan jääb rahvaste silmis kauaks ajaks veel mahajäänud tüssajate maaks, olgugi et seal asjad ehk nii hullud polegi.

Me peame hoolsamalt olema valvel oma hea nime eest nii väljaspool kui ka kodus omavahel.

A. T—aa

SIMSON REDIVIVUS

Kes meist ei teaks toda kanget taati,
Kes sidus rebastele tulitukid sappa
Ja rii-, ei! viljapõldudele saatis.
Kui ing-, ei! vilistlased tend tahtsid tappa
Tõi ohvriks enese kui süütu lamba
Ja maha murdis ke-, ei! templi tugisamba.
Too mees sai pikist vu-, ei! juustest ihurammu,
Ning paljaks püगतuna tuli temal surra.
Pikk juus on moest läinud juba ammu —
Kui püगतaks nüüd kellelgi ka vurre...

Aadu Mäerist

Juhan Sisaski mälestuseks

Papi Sisaskit ei ole enam!

Imelik ja õudne tunne haarab südant, kui korraga meie seast kaob inimene, kellega päev-päevalt oled kokku puutunud, keda oli tarvilik kõigil näha ja kuulda, kes alati tõi kaasa elurõõmu, head tuju, ilusaid mõtteid. Kui selline inimene meie keskel liigub, siis loeme seda nagu endastmõistetavaks, me ei oska võib olla küllalt teda ja tema voorusi mõista ning hinnata. Me ei oska või ei taha teada neist raskustest, mis selline hea inimene peab elus kannatama. Me ei märkagi, kuidas elu väsitab selle inimese südame, kuidas ta ühel päeval kokku variseb, heatahtlik naeratus näol. Selline inimene on niivõrd peenetundeline, et ta ei taha oma isikuga häirida teiste rahu, mugavust. Mäletan, kuidas papi Sisask tavalisele küsimusele, kuidas käsi käib, humoorikalt vastas: ta võiks ju paremini käia, aga ega nuriseda ei või!

Innukalt oli ta ühiskonda teeninud. Ta oli olnud noores põlves üks agaram „Vanemuise“ tegelane. Pikemat aega oli ta panga direktor. Mitu Eesti ettevõtet said jalad alla tema toetusel. Ta ei olnud külm raamatupidaja, kes ainult arvutab protsenti ja loeb dividendi, nagu seda on paraku mitmed meie pangamehed. Ta leidis, et kapital peab looma rahvuslikke väärtusi. Sisask taipas oma terve mõistusega, et rahvas ei ela ainult leivast, vaid et talle on tarvis intelligenti, on vaja kultuuriväärtusi. Sisaski pank toetas omal ajal laenudega ülikoolis õppivat eesti noorust. Mitmed keskmise põlve haritlased võivad tänuga mõelda papi Sisaskile, kes alati isalikult kaalus

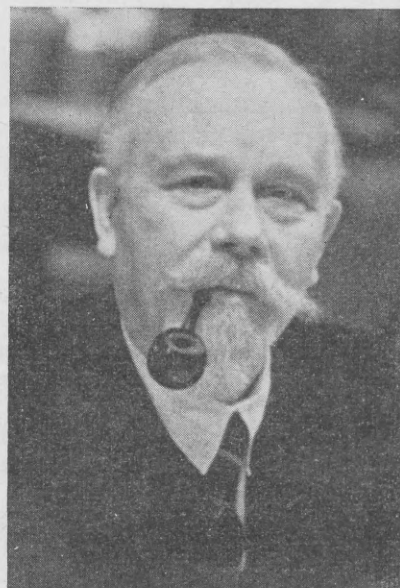
üliõpilaste laenupalveid ja aitas võimalust mööda. „Noor-Eesti“ liikumisele tundis Sisask algusest peale kõige südamega kaasa. Ta oli kauaegne juhatuse liige „Noor-Eesti Kirjastuses.“

Rasked majanduskriisi ajad tabasid ka Sisaskit. Tema isiklik majandus kannatas raskeid lööke. Võib olla, oli siingi põhjuseks tema hea süda, tema alaline vastutulelikkus ja aitav käsi sõpradele.

Kuid kõik need Hiibi sõnumid ei suutnud Sisaskit murda. Ta kannatas mehiselt. Läänud sügisel tabas teda uus raske kaotus: õitsvas nooruses suikus surmale ta poeg. Pais-tis, nagu oleks mõneks päevaks papi Sisask olnud ka väliselt vapustatud, ta pea läks veelgi hallimaks. Aga pea sai ta tagasi oma stoilise rahu. Süda hakkas siiski rohkem meest vaevama. Käimine ja liikumine tegi raskust.

Kuni siis viimaks tuli surm. Teo-inimene nagu Sisask oli, suri ta väljaspool kodu, Tallinnas, kuhu ta oli sõitnud korraldama muuseumi ka „Tänapäeva“ asju.

„Tänapäev“ on papi Sisaskis kaotanud ühe oma hingelisema sõbra. Selle lehe asutamisel ja majanduslikul juhtimisel papi Sisask oli oma suurte kogemuste ja hea südamega alati abiks. Kui „Tänapäeval“ kitsas käes oli ja teda ähvardas sulgemine, siis oli Sisask see, kes sõitis Tallinna ja oma hea südamega ning maheda humoorika jutuga aitas hädast välja. Mitte põhjusega ei kutsutud teda Ribbentropiks. Sisask hoolitses ka kaastöö eest. Sõbraliku naerutusega tuli ka kohvikus mõne tähtsa ja tõsise mehe juurde, pakkus piipu tu-

bakat, jutustas mõne ilusa anekdoodi ja siis juba nii endastmõistetavalt arenes jutt artiklist, mis tuli kohe kirjutada „Tänapäevale“.

Kes küll papi Sisaskit ei tunnud! Isegi ta piip oli niivõrd tuntud, et kui see unus raudteevaguni, saadeti see talle koju.

Nüüd on see hea inimene igavesti sulgenud oma silmad. Papi Sisask oli eluaja aidanud teisi inimesi. Nüüd vanaduses, kus kare elu teda oli igatkanti vintsutanud, ei tulnud kellelgi meelde pakkuda talle omalt poolt abistavat kätt. Me nägime ta alati sõbralikku nägu, tundsimet tema südamesoojust, aga me ei näinud või õigem ei tahtnud näha neid muresid ja saatuselööke, mis tegid enne-aegu halliks papi Sisaski pea ja murdsid tema südame.

Papi Sisask elas teistele, aga kannatas üksi.

Olgu Sulle kerge kodumaa muld!

T.

Kirjandustegelane Juhan Sisask

KUI PALUTAKSE, sa kirjatagu veel midagi Juhan Sisaskist ja kui sa omast osast juba oled kogu oma vastutustundega puüdnud läheneda probleemile, mida sulle asetab nagu iga inimene kui mitmepalgeline kosmos omaette — hiljutise surma puhul Juhan Sisask, siis osutub raskeks veel midagi lisada. Ei jää lõpuks muud üle kui võtta ühte palet ja vaadelda seda eriti.

Kirjandustegelane, see on sõna, mis on loodud abitusel ja hädast. Mitte ükski keel seda mõistet ei tunne. Kimbatus, leida nimetust kirjandushuvilistele, kes pole

kirjanikud, ei arvustajad ega innukad lugejad ja ka mitte raamatukauplejad, mahuvad selle nimetuse alla. niisama nagu bibliofiilid raamatute arvu, nende harulduse või ka eriliste köidetegi suhtes. Määrarjaks aga on teatav aktiivsus, mis avaldub kirjandusega „tegelemises“.

Kuigi see nõnda loodud mõiste nii mõnegi kirjaniku juures tingib iroonilist suhtumist, siiski on ta ikkagi meie seisukorra tunnuseks ja koguni kirjanduslooliseks, ühtlasi kultuurarenguliseks momendiks. Kuna kunstikirjandus on meil arenenud hügelsammul, kuna kutse-line arvustus hakkab juba järele püüdma, on kirjanduse

levitamine ühe jalaga veel ärkamisaja sees, vaatamata tema materiaalselt väga suurele laienemisele. Kirjanikke ning arvustajaid on ikka veel nii vähe, et pole ülejääki kirjastustesse minekuks asjatundjaina, spetsialistidena, kirjastatava materjali eritlejana, suunamääräjaina. Seda lünka täidab meil alles kirjandustegelane.

Et Juhan Sisaski tahe oli lakkamatu, seda nägid ja tundsid omal nahal kõik, kes kuidagi olid seotud kirjandusega. Tal oli sees mingi kirk raamatute, ajakirjade, ajalehtede ja üldse kirjanduse suhtes, kaasa arvatud näitekirjandus. Niipalju kui mäletan teda mina, ja seda on vaid mõned aastad puudu neljakümnest, oli ta ühenduses teatriga, kaasategija ajalehtede ja ajakirjade asutamisel ja „Noor-Eesti Kirjastuse“ juhtkonnas. Oma esimese ja nüüd mõned kuud enne omaenese surma lahkunud vanema poja ristis ta Lutsu „Kevade“ järele Toots.

Ja seejuures ei tea ma tõepoolest mitte, kui palju ta on lugenud peale Lutsu „Kevadet“. Ei tea ma ka, kas ta midagi mu raamatuist on lugenud. Kui ta neist kõneles, lükkas ta ette ikka mõne teise isiku arvamuse. Viimasel ajal varasurnud poja Tootsi arvamusi.

„Su raamatul on idee sees,“ võis ta lausuda, nagu oleks see nüüd peamiseks raamatu õigustamiseks, „Tootsi ütles.“

Temale ei tulnud pähegi, et kirjanik ometi ei hakka mõtteid vahetama selle üle, mida peab kirjanduse juures tähtsaks muidu väga sümpaatne gümnaasiumi viimaste klasside õpilane või pärastine selleks ikkagi natuke liiga noor üliõpilane.

Kuid Juhan Sisask vist ei kavatsenudki mingit mõttevahetust. Oli lausunud oma kiituse ära ja mahvis oma piipu edasi. Kuni tuli uus mõte:

„Kas sa ei tahaks õige draamat kirjutada?“

Niiviisi võis ta sind vaevata aastast aastasse. Ta võis sind nõnda tüüdata, et sa ei vastanudki enam või vahest mõne kahesõnalise jämedusega.

Vist neli aastat järgemööda nurus ta igal kokkupuutumisel: „Kas kirjutad kindral Ökva eluloo?“

Ta sai hakkama sellega, et kuulas juba kirjastusegi valmis, lootust andes, et ma kirjutun, minule aga seletades, et kirjastus pakub väga häid tingimusi. Sellest olekski saanud asja, kui mitte poleks ennast sekka seganud instants, kes nõudis enesele oma vaatekohtade maksvust ja kontrolli.

Kuid siis liikus Juhan Sisaski mõttekäik edasi:

„Kas sa ei kirjuta kindral Ökvast romaani?“

Mõttel oli jume, sest võis ju kirjutada nõnda nagu näiteks Kaden-Bandrovski kirjutas oma „Kindral Garszi“ või d'Annuncio oma „Fuoco“. Millest Juhan Sisask vaevalt võis teada, millisele küsimusest ülesaamise võimalusele teda vaid võis viia kange soov, et kindral Põdderist peab ometi kirjutama.

„Kirjuta „Tänapäevale“ õige artikkel,“ see oli tavalisem lause iga kord. — „Kas sa ei teeks „Tänapäevale“ õige mõne karikatuuri?“ see oli mõni nädal alles enne ta surma, kui ta oli tulnud koguni sellele mõttele. Tema värbamisvõime oli väsimatu. Ja nii mõnigi kord kirjutasid sa tõepoolest midagi, ainult et pealekäimisest lahti saada.

Kui elas alles Lui Olesk, siis istusid nad mõlemad koos „Noor-Eesti“ juhatuses ja mõlemail oli dogmaks igati edendada kirjandust ja toetada noori talente. Kusjuures Olesk luges tohtu palju, omas umbes 5000-kõitelise raamatukogu, kuid luges käsikirju vastumeelselt, nagu ta vastostetud raamatuidki vaid lehitses mõnikord ja juba mõnest leheküljest häirituna tegi oma otsuse mitte edasi lugeda. Käsikirjad aga tavatses ta anda oma neljale tütrele, üteltu nemad, kas maksab trükkida või mitte.

Toon seda näitena, kuidas tol mitte just väga eemal oleval ajal kujunes meil kirjastuse „lektoraat.“ Sest olid tütardest paar juba ülikoolis, teine paar alles gümnaasiumis.

Kord pidin ma üht käsikirja lugema viiendana, sest isa tahtis läbi jonnida, et käsikiri on siiski kõlbulik trükkimiseks. Andsin tütardele õiguse: oli päris nõrk töökena, algaja oma. Kuid läks trükki. Oleski mõttes vist küll algava nooruki toetusena. Ei ole sellest raamatust kuulda olnud mitte kui midagi nagu vist väga suurestki arvust muudest, mis on trükki läinud algastmel oleva lektori-institutsiooni pärast.

Kuid et seejuures oleks puudunud idealism, seda vist küll keegi ei hakkaks qinnitama. Teda oli minu arust ja ratsionaalsuse mõttes liigagi palju.

Seda ju nõudiski osaühisusest kirjastuse põhikiri. Ja ma ei kahtlegi, et käiakse alati selle põhikirja paragrahvide järele. Ainult et Sisaski lahkumise järele tundus juba puudust selle igale poole lepitava ja igale poole sobitava fermendi järele. Surm järgnes lahkumisele üsna peagi ning ongi tunne, nagu oleks kadunud üks tüüpilisemaid representante ajastust, kui tunti vaimustust iga edu vastu, mis puutub kirjandust. Olgugi kaootiline, olgugi piiritluseta kogu see rõõm raamatust ja loomingust, siiski oli selles mingit hingestatut patriotismi, mis võlus aktiivsuse kaudu. Löödi suurest laastust, talitati huupi ja heas usus, et küll elu ise reguleerib, mis on väärtuslik ja mis mitte, aga ind oli suur ja hing alati täielikult juures. Kirjandust on vaja, rahvas peab saama vaimset ergutamist, peab tekkima kirjanikke ja kirjanikud peavad saama elada, see oli nagu lipukirjaks. Ja nõnda siis tüütas ka Juhan Sisask mõnda, kuna teise tegi jälle õnnelikuks, kui peatas uulitsal või kohvikus oma igavese nurumisega: „Kirjuta? Kas kirjutad? Kunas kirjutad? Kunas annad käsikirja?“

Et sundida kirjutama, teeb ta ootamalt rõõmu: Sõidab välja mu sünnipäevale ühes „Noor-Eesti“ asjaajaja-direktoriga ja teeb ühele kirjanikule romaaniakirjutamise ettepaneku omapoolse kohustusega, jalamaid maksta ette 250 krooni.

Seejuures pole seal lõhnagi mingist omakasust, ei kirjastuse ega enese suhtes. Omakasu joon oli Sisaskile täielikult võõras. Ta talitas ainult asja enese pärast, ikka kirjanduse pärast, selle tundmatu jumaluse pärast, keda ta teenis ja uskus.

Ning need read on kirjutatud ühe ajajärgu mälestuseks ja fikseerimiseks, mille kõige markantsemaks tüübiks oli Juhan Sisask. *Have, pia anima!*

K. A. Hindrey

Pilk Tartu pealejõulustele kunstinäitustele

Kui meie lähematel naabritel, Soomel ja Lätil, kunstielu pole koondunud mitte ainult ühte või kahte tooniandvamasse kunstilinna, vaid on eriihmelisi ning otsingulisi ringe suutnud luua tihedamaltki, siis on meie kunstielu jäänud pesitsema ikkagi ainult Tallinn-Tartu polariiteedi tungjoontele. Mõlema keskuse jälgimine on kogu eesti kunstieluga kontaktis olemine. Nende kahe koordinaadi projektsioonis on toimumas ka need kõige viimasemad kunstielu kohendamised — ühinemisüritused, mille sügavam *nervus rerum* laiemale avalikkusele aga siiski veel mitte päris selge pole. Kuid jäägu see „pinnaalune“ kunstitunglemine ja vaadeldgem kunstiavaldusi endid.

See oli nn. kuue kunstniku maalide näitus, mis Tartu kunstihuvilisi jõulumugavsest välja pörutas. Juba varem Tallinnas käinud näitus oli oma programmi mõnevõrra muutnud: ühelt poolt vähendanud esitatavate teoste arvu, kuid teisalt lisandanud ka rea uusi töid. Elava arvustuse vägagi positiivne suhtumine väljendas „valguse ja värvi“ taotlejate rafineeritud ja artistlikku taset. Lähemas karakteristikas on esile tõstetud peagu kõigi esinejate puhul nende kunsti esmajoonelist mõjumist just meeleliste momentidele. Tahaksime siinkohal veelgi konkreetsemalt ütelda: kõnesoleva näituse kuut kunstnikku (Adamson-Eric, Aleks. Bergman, Jaan Grünberg, Kaarel Liimand,

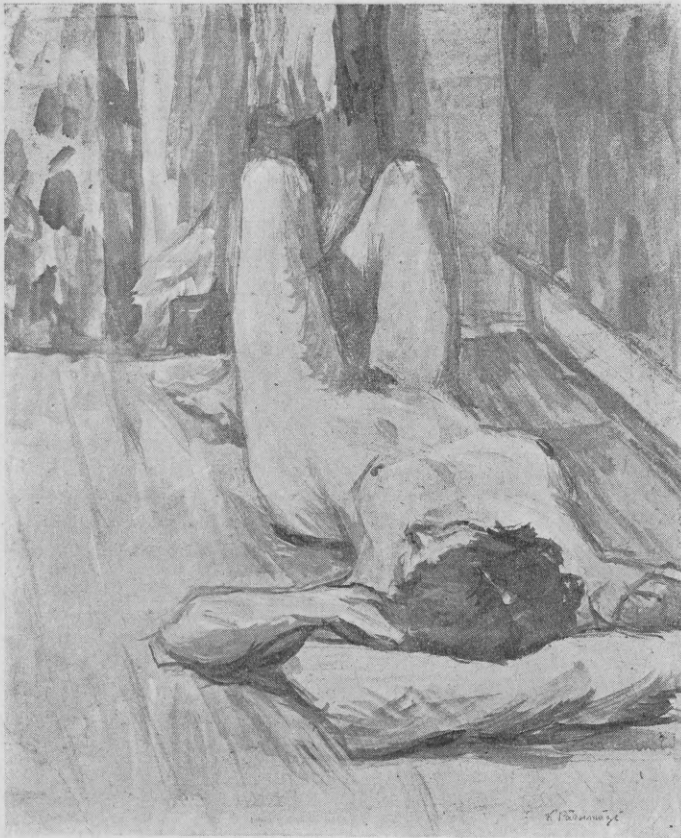

Adamson-Eric: Osa kolmikmaalist „Suomi“

Aleksander Bergman: Istuv akt

Karl Pärsimägi, Kristjan Teder) ühendab tahe luua esteetilist elevust, vägagi harmoonilist ja sügavamate dissonantside lahendamist vältivat silmalist naudingut impressionismi poolt teadlikumalt päevakorda kergitatud valguse ja värvi suhteliselt formaalse rakendamisega. Selles raamistikus iga meistri eriilmel ja probleemiseadmist määrab nende individuaalne temperament ja kunstilised eeskujud, millede lähemad analüüsi, ning vaatlusvõimalused sulgeb siinkohal kasiin ruum. Mainigem ainult põgusalt Grünbergi ekstaatiliste värvivisioonide erakordset intensiteeti, Pärsimäe tundetiheidate värvipindade kahepoolsest arenguteed pruun-rohekas-halli toonimaali ja terava sinise-punase-rohelise kontrastmaali suunas, Bergmani „puuderdatud“ maastikkude natüürmortide liikumist jällegi teravama värviefekti ning laiemalt katva pintsli-tõmbe poole, Liimandi lõplikku jõudmist romantiliselt tunglevasse „sini-rohelisse“ perioodi, Adamson-Ericu fotomontaažile sugulusliikkude liitmaalide kui ka täiesti väikeste lõuendite pinnalise valguse ning värvinüanside udu suuremat sügavuse ja mehisuse tendentsi ja lõpuks Tedre väljakujunenud lilledemaali edukat toetust maastiku ja maastikuruumi probleemide siirale taotlusele. Lõpuks ei saa mainimata jätta säärase väikeste, kunstilistest otsingutest vabalt liitunud rühmituste korraldatud erinäituste tugevat huvi just maailmavaatelist otsingute aktiivistamisel, mis viimasel ajal kipuvad nürinema ja jääma varju positsiooni — ja kutsehuvide taotluste omast kohast muidugi vägagi tarvilikku tuhinasse. Kuid kunstiprobleemide sügavloodi võib lasta ka mujale kui ainult värvi ja

Karl Pärsimägi: Lamav akt

valguse maailma. Ehk saab varsti teoks mõni teisesuunaline „maalide näitus“?

*

Peale vene raamatunäituse natuke segasetundelist vaatamist, kus raamatute välimuses kohati hämmastuma pani tsariaegsete traditsioonide vähehoov jälgimine ja trükitehnilise külje küündimatus, kuid kus tõsisemat nautingut pakkus A. Kravčenko meidki nii tunduvalt mõjutanud kodanlikult-romantiline illustratsiooni-kunst, avati „Pallase“ ruumid uuele suuremale kunstinäitusele, mille väljapanekud tahavad olla aluseks kavatsetavale eesti moodsa kunsti muuseumile Tartus.

Muuseumi mõtte algatajaks on seekord kunstnikud ise, kellele vastava organiseerimistöö osalise tulemusena on esitatud käesolevgi näitus. „Pallase“ kitsad ruumid pole lubanud välja panna kõiki töid, kuid seegi, mis näha, on tunnustusväärne. Iga muuseumi kujundamine nõuab pikaajalist süstemaatilist tööd, enne kui see suudab pakuda teatud arenguastmete vähegi lünklikumat esitust. Väär oleks nõuda seda ka käesoleval korral. Kuid võime siiski nentida, et kogutud materjal kavatsetavaks muuseumiks juba nüüd võimaldab põgusa ülevaate eesti moodsa kunsti algpäevadest (Tomasberg, Uurits, Mägi) kuni kõige uuema ajani (Kits, Mikko, Kübarsepp, Roos). Muuseumi seisukohalt oleks väga oluline uuema loomingu hankimise kõrval püüda koguda üldiselt väga laialipillatud materjale omariiklusele eelnevast ajast, mil kõige mitmealgsemates Euroopa kunstikeskustes elati läbi teravat

ning küllaltki määravat otsinguaega. Juba sel ajal alguse saanud eesti kunstitraditsioonide kontinuiteedi jälgimine on laiemale publikule kuni tänaseni küllalt tülikas ja isegi võimatuks osutunud. Üksik pealinna kunstimuseum ei suuda üksi siin palju ära teha. Siin on vaja laiemat organiseerimist, isegi seltskonna kaasatõmbamist. Kuid veel ühele ülesandele olgu neis juhuslikes ridades juhitud tähelepanu: valmisteoste kogumise kõrval peaks kõige pedantsema hoolega püüdma päästa üksikuid skitse, kavandeid, graafilisi proovi-äratõmbeid jne. Säärase töö suhtes on meil siiani otse ülekohtuselt ükskõikne olnud. Kuid kõnesolev näitus pakub siingi juba mõningaid positiivseid näiteid ja lubab hellitada lootust, et kui ülestõstatud muuseumi asutamise mõte tõesti soodsaid edasiarendamise võimalusi peaks leidma, et me siis mitte ainult pildivaatamise kohta endale pole rajanud, vaid koos sellega ka soodustanud oleme kunstiajalooliste uurimiste võimalusi. Muuseumi jaoks kogutud materjali hindamist käesoleva näituse järgi oleks raske teha, kuna terve hulk väga kaaluvaid töid on jäänud välja panemata. Kunstnike ringkonnas ollakse arvamusel, et seltskond hinnata oskab seda kunstnike suurt ohvrimeelt, kes raskes majanduslikus olukorras nii suurte annetustega toime on tulnud, ja et ta annab nüüd ka oma töhusa toetuse nii majanduslikult kui ka organisatoorselt. Tartu kunstimuseumi põhimõttelisest küljest on käesolevas numbris vaadeldud vastavas eri-artiklis.

R.

Kristjan Teder: Lilled portfelliga

Kunstiküsimusi

Tartu Kunstimuuseum

Tartu kunstimuuseumi küsimus, millest „Tänapäevast“ varem paaril korral oleme kirjutanud, on vahepeal suure sammu edasi nihkunud. Kunstiühing „Pallas“ on selles suhtes teinud tubli algatuse: ta on otsustanud deponeerida kavatsetavasse Tartu Kunstimuuseumisse enam kui sada väärtuslikku kunstiteost, mida ühing on aja jooksul kogunud või saanud deponeerimiseks oma liikmetelt ning millete koguväärtus on umbes 35.000 krooni. Tööde autoriteks on meie paremad maalijad, skulptorid, graafikud. Nii et vaja oleks ainult vastavaid ruume, kuhu teoseid välja panna — ja Tartu kunstimuuseum võiks ukсед avada. Kuid viimane asjaolu, nimelt ruumide küsimus ja ka tulevase muuseumi ülevalpidamine jne. ongi see tõsisem takistus, mille üle uue muuseumi asutajad ja sõbrad on mures! Kust võtta ruume ja sellega seoses olevate väljaminekute jaoks raha? Ei ole kahtlust, et kui Tartu seltskonnal, mitmesugustel kultuur-organisatsioonidel ja Tartu linnavalitsusel on vähegi taht ja huvi oma kodulinna rikastamiseks tähtsa kultuurilise algatuse — Tartu kunstimuuseumi näol, siis peaks ka ruumide küsimusest, vajalistest toetussummade hankimisest jne. üle saama. Meil on viimasel ajal ikka ja ikka rõhutatud, et meie kui väikerahva tugevus oleneb rahva üldisest kõrgest kultuurilisest tasemest. Kultuuri all ei tule mõista ainult seda, et iga rahvaliige oleks keskkoolis ja ülikoolis käinud, vaid kultuurimõiste on palju laiem. Ta hõlmab endasse peale muu ka kujutava kunsti. On lausa andeksandmatu hoolimatus, et meie oma 22-aastase iseseisvuse kestel pole saanud ainustki vähegi nõuetele vastavat kunstimuuseumi. Oleme ehitanud vaid koolimaju, pangamaju, igat liiki administratiivhooneid jne., mis muidugi on kahtlemata vajalikud, kuid on unustatud ehitada varjupaika eesti kujutavale kunstile: tänaseni peavad meie paremate kunstnike teosed leppima sellega, et neid riiklike ostude järel paigutatakse siia-sinna laiali, kusjuures üks osa lükatakse lihtsalt kuhugi kolikambrisse, — ootama, kuni kunagi tulevikus ehitatakse vahest kord valmis muuseumi hoone, mille jaoks juba enam kui 10 aastat kogutakse ikka veel raha ja tehakse projekte. . .

Ei, tartlased, olge meheks ja lööge lahti oma kunstimuuseum! Sellega tõendate järjekordselt, et Tartu on eesti kultuuri häll ja jääb selleks alati! Kunstiühing „Pallase“ poolt on tubli algatus tehtud, sellele tuleb kogu seltskonnal kui ka linna omavalitsusel kõige nõu ja jõuga kaasa aidata.

Kunstnike organiseerumiskatsed

Kuna eesti kirjanikud juba varakult enam kui 15 a. tagasi asutasid oma keskorganisatsiooni — Eesti Kirjanikkude Liidu, — mis on olnud kirjanikkude toeks ja abiks niihästi kutsealaliste kui ka majanduslike küsimuste lahendamise ja korraldamise puhul, siis eesti kujutava kunsti aladel tegutsevatel kunstnikel on siiani puudunud oma keskorganisatsioon, mis aitaks lahendada kunstnike päevamuresid. On tegutsenud vaid üksikud kunstiühingud ja seltsid, kes omavahel ainult harukordadel on astunud kontakti mõnel üksikul juhul. Igaüks neist on elanud rohkem omaette, kuigi ükski neist ei oma ammu enam mingit erilist kunstivaadet nagu vast omati Eesti Vabariigi algupäevil, mil need ühingud asutati ja mil loodi lahinguid kunstiliste tööspidamiste pärast. Tõsi, juba 20 aasta eest asutati küll Eesti Kujutavate Kunstnike Keskühing ehk lühidalt EKKKU, mis nimeliselt püsib tänini ja mille asupaik on Tallinn, kuhu pidid kuuluma liikmeteks kõik eesti kujutava kunsti aladel tegutsevad isikud. Alguses kujuneski nii, et kõik kunstnikud olid selle ühise „mütsi“ all. Kuid „müts“ hakkas peagi lagunema, mille põhjused olid rohkem isiklikku kui põhimõttelist laadi. Hulk aega tegutses igaüks oma ette, kuni vabariigi valitsuse poolt loodi „Eesti kultuurkapital“ ja selle juurde osaharuna Eesti kujutavate kunstide sihtkapital, mida valitsema ja juhtima kutsuti ka kujutavate kunstide ühinguid oma esindajate kaudu. See kunstnike esindus Sihtkapitali juures kujunes teataval määral kunstiparlamendiks, mis aga tegelikult ei olnud kaugeltki nii „demokraatlik“ kui enamik kunstnike seda lootis. Paljudes kunstielu puutuvais küsimustes pole see provisorne kunstnike „esitus“ suutnud meie kunstielu edasi arendada, vaid on põhjastanud isegi vastupidiseid nähteid nagu näit. kas või seegi, et sihtkapital ostab kunstiteoseid ainult neilt kunstinaäitustelt, mida korraldab sihtkapitali valitsus ise. . . Ning viimasel ajal veel see kurikuulus kunstnike diplom ja registreerimise küsimused, mida senine sihtkapitali valitsuse esimees kõige ihu ja hingega kaitseb. . .

Kunstnike üldist organiseerimisvajadust silmas pidades on nüüd „Eesti Kujutavate Kunstnike Keskühingu“ ringkonnad Tallinnas hakanud üritama mõtet, katsuda uuesti liita kõiki Eesti kujutavate kunstide aladel tegutsevaid kunstnikke ühte keskühingusse, kes asuks lahendama meie kunstielu päevamuresid, aidates kaasa eesti kunsti tõhusamaks arenguks. Nagu ajalehtede sõnumitest ja isiklikest kõne-

lustest näha ja kuulda, ei taha ka seekordne ühinemine nii libedasti minna nagu mõttealgatajad alguses vahest täie õigusega julgesid loota. Mõne kunstiühingu, kui ka üksikute kunstnike poolt avaldatakse teatavat umbusku selle kohta, et mine tea neid Tallinna mehi: ka omal ajal lubati paljugi ja kõik pidi minema ideaalselt, aga kui tulid summade jagamised, siis ei olnudki kõik nii väga ideaalne...

Nende ridade kirjutaja arvates on kunstnike ühise kutsealalise keskorganisatsiooni loomine hädavajalik. Tuleb olemasolevatel üksikutel kunstiühingutel kui ka organiseerimatutel kunstnikel lõpuks aru saada, et ainult tugev keskorganisatsioon suudab aidata kunstnike päevamurede lahendamisel ja eesti kunstielu arendamisel. Tuleb üle saada isiklikkudest vaadetest, jah, ka vastastikust sallimatusest, sest senine ebamäärane olukord meie kunstielus ei tohi enam edasi kesta. Ja selge on, et keegi muu ei tule meid aitama, kui meie ise ei suuda üksteisele ühinemiseks kätt anda. Igal kutsealal on tänapäeval ühinemine paratamatu, miks ei peaks seda tegema kunstnikud, kes tänaseni on olnud vahest rohkem „tuulte ja tormide“ tõugata kui ükski muu kutsetöölaine!

Jaan Vahtra

Kaarel Liimand: Põllul

Noorte osa

Südamekultuur, kehakultuur, kraadekultuur

MÜRISEVAD KAHURID on haaranud kogu maailma tähelepanu. Kuigi rahvaid on haaranud ebainimlikud kired, pole siiski veel kadunud inimkonna hingest ruum vaimsele ja loovale elule. Ning olgu sõjad kuitahes verised ja vaenud rahvaste vahel kuitahes suured, kord tuleb ometi kainenemine, tülpimus varade ja inimelude hävitamisest ning inimkond pöördub tagasi normaalsele elule. Siis vajatakse taas kirjandust, kunsti, teadust ja usku. Jälle vabastatakse suurte meistrite maalid liivakottide pommikindlast kattest ja purustatud asulate ahervartel algab uus elu. Sest kultuur ei sure, nagu on surematu inimese parem mina.

Meie kodumaa on jäänud puutumata tankide ründavaist teraskolonnidest ning meie südameis on veel ruumi usule, me saame veel aega mõelda kunstist, kirjandusest, teadusest. Kas poleks meie kohus nüüd värvata kõik jõud, et talletada teistele rahvastelegi kultuuri kustumakippuvat hõõgsütt!

Ent just praegusel kriitilisel momendil tunnistab see põlv, kes mõne aasta pärast moodustab elujõulisema osa

meie ühiskonnast, noorsugu nimelt, end vaimset pankrotti. Tunnistab end jõuetuks kandma neid ülesandeid, millede täitmisega on toime tulnud kõik eelmised generatsioonid. Seda nimelt eesti tulevase intelligentsi hääle kandjas „Tuleviku Rajad“. Nimetatud ajakiri pöördus koolinoorsoo poole küsimusega: „Kas on tänapäeval meie noorsoo vaimsete huvide mõõnaaeg?“

Pole teada, kui arvukalt noored ankeedile vastasid, kuid üldilme kõigil vastustel on — et meie noored ikkagi põevad vaimset mõõnaaega. „Noorsoo huvide fookuses asub sport, ülejäänud vaba aeg jaguneb kaardimängu, kerge ajaviitekirjanduse ja labaste tantsupidude vahel. — Aja moraalkriteeriumile vastavalt on noor relativist, skeptik ja iroonik... põlates vaimu, mis näib nõrgana ja kompromissitsevana praeguse jõupoliitika ajajärgul. Sellest tingituna esinebki blaseerunud sportlasõpilastüüp, kelle armsaimaks „pordiks“ on laveerida ühelt tantsupeolt teisele. „... Noorsoo vaimsed huvid on degenererunud ja elavad varjusurma spordifantoomi, üldise kõlbelise languse ja ajaloo paratamatuse all.“ Nii arvab

Prantsuse Lütseumi õpilane Raul Merits. Ning Elsa Pikkor Pärnu gümnaasiumist kirjutab: „Ja milles väljendub siis noorusrõõm? Kas ainult sunduslikuna tundub töös, kõrvulukustavas mõirgamises spordiväljakul, kambaviisi kisamises pimedail pargiteedel, tantsupõrandal ja igaval hetkel loetavas põnevusromaanis?“

See on noorte oma arvamine, põhjendatud noorte endi poolt.

Meenub aeg, mil eesti vaimuelus puhusid tugevad ja värskendavad kevadtuuled, kandes endaga „Siuru“ ja „Noor-Eesti“ kosutavaid aroome. Milline oli tookord noorte vaimne pagas ja kui suur oli gümnaasiumialise noorsoo osatähtsus vaimses elus tsaaririigi survest hoolimata, sellest räägivat meile selgeimat keelt Suitsu, Tuglase ja teiste biograafiad. Katsugu tänapäeva noorsugu omariikluse tiiva all lahedalt omandatud teadmiste ja võimetega ehitada vana vaimuhoone asemele uus, päikese- ja õhurikkam, nagu tehti tookord!

Ülekohtune oleks seda nõudagi. Noorsugu on õppinud hindama jõu imeväärset mõju, mis juba koolieas kutsub spordiväljakul esile kaasõppurite kiidukisa iga vähemtarvitatud sekundi pärast, ning muudab nooruki, kes võimetu kirjutama kirjandit vabale teemale, kooliplikade paleuseks.

Võistlussport rahvustevahelise propagandavahendina on tingimata vajalik. Niisama vajalik on pingutustevaba, võistlusvaba sport rahva tervise seisukohalt nendele, kes pole võimelised viima Eesti lippu võidumasti maailmavõistlustel. Meil on seni sporditud ikka vaid võistluste ja võidu pärast ning on saavutatud terve keha asemel mõnigi kord südameaienemine. On kasvatatud noorsoo sekka palju kah-sportlasi, kes unistavad hülgetagajärje püstitamisest, ei saavuta neid aga iial.

Ei ole palju kontrollitud ka spordipedagoogikat. Ons kõigi vahenditega noortes sportlastes kehakultuuri kõrval arendatud ka südamekultuuri ja sisendatud õiglast võistlejahinge? Kui seda on tehtud, miks siis veel hiljuti ühe eesti rahvusmeeskonna kapten Ülikooli võimlas oma mehi sõimas ehtsas turuargoos? Ja sel võistlusel oli palju koolinoori.

Spordis on sügav demokraatia. Pagarisell võib olla esimese ja üliõpilane viimase koha mees. Muidugi on raske siluda omavahelises suhtlemises niivõrd erinevaid arengunivoosid parimalgi spordipedagoogil. Kuid seda peab kõige jõuga püüdma, ajalugu näitab, et seni pole püsima jäänud ükski demokraatia, kui kodanikel puudub arusaamine üksteisest ja südamekultuur egoismi ning madaluse lahustamiseks.

Jõupoliitika on muutunud — noorte südameasjaks, va-teeritud õlad nende moeideeks. Spordiväljakul saavutatud loorberinatukeste realiseerimiseks minnakse tantsupõrandale, täienduma kraadekultuuri alal. Noorsugu teeb suuri asju selleks, et saavutada vastassugupoolte tähelepanu, käeshetkel on tänuväärseimaks alaks sport. Aeg ja olud ei tee südamekultuuri omandamist vajalikuks, südamekultuuri võib tõlgitseda argusena, sest tänapäeval valitseb jõud. Mida vängema märkuse ütled tänaval mõõduvale tütarlapsele, seda julgem ja tugevam oled, noor mees!

Aga siiski on veel ärklitubasid, kus tuli põleb koiduni ja tolle tule valgel valmivad suured ideed. On veel neid, kes täispõsi puhuvad õhku vaimuse hõõgsõele, hoolimata jõuajastu hüdraulpressi rängast survest. Sest tänapäev nõuab väikerahvastelt eriti tugevat vaimu, vaim on ainus vahend iseolemise varjamiseks siis, kui Messiad on rinnad kokku pannud ja väikerahvas asub nende suruvate rinnade vahel. Mida raskemaks tänapäev muutub, seda enam on eeldusi noorsoo vaimuautonoomia spontaanseks uuestisünniks.

Meie noorsoo hingepõhi on terve, jõuajastu on seda saastanud vaid pealiskaudselt ja vaimne mõõn vaheldub tõusuga, kuigi selle tõusu ja mõõna ajaline amplituud oleks parkümmend aastat.

V. Pekomäe

Mõtteid 1940

„Läbi sahiševa lume...“ veerevad kahurid, laske-moonavoovid, liuglevad suusad, mis kannavad sõdalasi.

*

Jõu- ja võimuprobleemid on tänapäeva Euroopale omased. Poliitilised tõusud ja mõõnad, sõjad ning laastamised on lühikese aja jooksul inimesi kasvatanud nii, et igavene rahuprobleem on veel vaid usklite unistuseks. Viimaste arv kahaneb aga päevpäevalt ning asendub loodetavasti ükskord Euroopa mõtleva intelligentsiga. See n. ü. mõtleb intelligents, inimsoo kunagine paremik peaks nüüd tundma küllaltki hästi neid vahendeid, mis hävitavad elu ja oskama nende vastu võidelda. Et religioon pole maailmast suutnud vältida sõda, sellest kõneleb küllalt selgesti ajalugu. On otse ime, kui vähe on taeval tegemist maapealsega. Jääb ainus lootus, uskuda kahekümnenda sajandi lõpus inimese vaimujõu võitu sõja üle. Vahest on seegi mõte liiga unistuslik veel. Või paistab siiski kusagilt mõni üksik valgusekiir läbi öö?

*

Suudame harukordselt taluda. Tavaline inimene teab vähe nn. inimvõimete piirist. See on kaunis pikk tee — jõuda selle viimase lüli juurde. Aga siis harilikult juhtub midagi: kõige tavalisem küll, et kummipael katkeb ja viskub näkku selle väljavenitajale. Nii katkevad harilikult kannatused.

Ent see sõdur, kes lamab suletud püssiluku taga surub kokku hambad ja tunneb ennast hästi. Ta on kannatus-test õnneks liiga kaugel. Temani ei ulatu need — „inim-mured“.

*

Me teame ja tunneme lugu vaese mehe ututaldest. Elu ise tallab alla ning lülitab välja moraalse võidu. Nii jääb kehtima, et parem väike pesa soojas kui suur lausa lagedal. Inimestel on juba kord oskus minna mõõda suurtest põhimõtetest seal kus vaja, ning anduda kitsale äraolemisele. Ja oleme õnnelikudki. Millest? Vähendõudlikkusest. Millest siis veel üks väike rahvas suurte huvide ristlemispaigas õnnelik peaks olema?

Talv veeretab meile iga päevaga sündmuse ukse ette ja akna alla.

R. Rebas

100 aastat esimese lasteaia asutamisest

Kuigi praegu peaaegu kõikide riikide ja rahvaste mõtlemine otseselt ja kaudselt on seotud sõjaküsimuse ja muredega, ei saa selles haridust mahasalgvavas olukorras siiski jätta meelde tuletamata üht tähtsat sündmust, mis langeb käesolevale aastale. Nimelt täitub sel aastal 100 aastat teaduslikule alusele rajatud esimese lasteaia asutamisest.

Juba 18. sajandil tunti vajadust Lääne-Euroopa tööstuslikkudes riikides töölolevate vanemate eelkooliealiste laste hoolitsemise ja kasvatuselise järele ja püüti seda lünka lahendada laste varjupaikade ellukutsumisega. Et need asutised ei olnud rajatud küllalt kasvatuslikule, vaid rohkem järelvalve-hoolekandelisele alusele, ei andnud need üritused soovitud tulemusi ja tuli otsida uusi teid, mis viiksid enam rahuldavatele tulemustele.

Möödus ligi sada aastat, enne kui eelkooliealiste laste koduse kasvatuselise täiendamise otsingud juhtisid F. Fröbeli nii kaugele, et tal avanes võimalus panna alus esimesele teaduslikult põhjendatud kasvatuslikule alusele rajatud las-

teaiale, mille järglasi on tänapäeval üle maailma tuhandeid ja kes ka rõõmuga võivad seda päeva meelde tuletada ja pühitseda.

Võib olla et neile, kellel kunagi pole tulnud tegemist teha lasteaia-küsimusega, ütleb see tähtpäev vähe, kuid neile tuhandeile seda rohkem, kellele lasteaiaid on olnud teiseks heaks koduks ja esimeseks õppeasutiseks, kus mängeldes on nopitud vaimuteri.

Lasteaedade 100-aastast tähtpäeva meelde tuletades ei saa ka tänumeelil jätta nimetamata paljusid neid tuntud ja tundmatuid, kellele lasteaedade asutamine ja arendamine on olnud ideeks ja sihiks, mille poole püüdes ei ole nad peatuma jäänud poolele teele, vaid on rühkinud kord püstitatud eesmärgile. Nende töötulemusi võime näha ka oma kodumaal, mis on tunnustust leidnud kõikide poolt, kes usuvad rahva arengut peituvat kasvatuses ja hariduses.

Tunnustades sel alal tehtud töö suurt tähtsust, soovime, et see töö lakkamatult ja tõusu suunas jätkuks ka teisel sajandil.

— mäe.

Raamatukogundus vajab enam hoolt

KULTUURILILL kasvab täie kõhu, sooja riide ja mugava korteri kliimas. Majanduslik jõukus ja igapäevase leiva muredest rippumatu kodanikkonna tekkimine õhutavad teaduse ja kultuuri levitamisele, loomisele ja kasutamisele. Ning vastupidi: rasked ajad tõmbavad kriipsu kõigepealt kultuurilistele väljaminekutele ja alles siis võetakse korri-geerimisele majanduslik eelarve.

Nii ka tänapäeval. Sõja esimesed kuud on kaasa toonud majandusliku depressiooni ja otsekohe algas inflatsioon ka kirjanduseturul kui kultuuri ja vaimsuse avalikul baromeetril. Kirjastused loobusid reast ilusatest kavatsustest, käsikirju saadeti tagasi, plaanid jäeti pooleli ning tulemuseks on kirjandustoodete vähenev arv. Samal ajal raamatukaupmehed kurdavad ostjate vähesuse üle. Kui algas suurrünnak riide-, kalossi-, saapa-, suhkru- j. t. sarnastele kauplustele, jäid raamatukaupluste letiesised järjest hõredamaks. Suurenev elukallidus sunnib ettevõtteid „mittemõistlikes“ kulutustes.

Umbes sellesse keerdtuulte ajastusse sattus teine raamatunädal, mis ametliku aruande järele möödus hoogsalt ja suurema bravuuriga kui eelmine. Koosolekuid oli ju palju, kõnesid ja aktusi peeti rohkesti, kuid kui palju propagandal oli tulemusi ja kui palju raamatunädala arvele võib kirjutada raamatute ostmist, selle

kohta puuduvad kahjuks igasugused andmed. Suur see saak aga ei võinud siiski olla, sest kodanikud olid suhkrukottidele ja muu tagavara muretsemisele kulutanud suurema osa oma rahakoti sisust.

Tekib küsimus, kuid võrd õigesse märklauda sihtis raamatunädal oma nooled, propageerides kogu hingest ja jõust isiklike raamatukogude muretsemist ja olemasolevate täiendamist. Aeg oli selliseks aktsiooniks ebasobiv ning maal kannab selline õhutamine üldse vaevalt kuigi lopsakat vilja. Maamehe mentaliteet on liiga praktiline, ta rahalised võimalused liiga väikesed, et muretseda paljude kroonide eest mõnesajaleheküljelist romaani. Sama maksab linnas kehvema kihi kohta ning kellel võimalusi, see tavaliselt ostab ka raamatuid. Kui mitte lugemise, siis vähemalt prestiiži hoidmise pärast.

Nagu üldse meie raamatupropaganda peaks olema suunatud enam avalikkude raamatukogude võrgu laiendamisele, täiendamisele ja kogude raamatute hulga ja kvaliteedi parandamisele, nii peaks selline siht kerkima eriti selgesti esile praegustes oludes. Mõneteistsendilist raamatukogu kasutamise kuumaksu suudetakse ikka maksta, kui ainult kogu on kättesaadav ja nõuetele vastav.

Kas nad siis seda ei ole?

Kes olukorraga vähegi tuttav, julgeb seda vaevalt väita. Raamat ei ole kilo soola, mille järele vajaduse korral sõidetakse kasvõi kümne kilomeetri kaugusele. Raamat peab olema kättesaadav, käejala juures, siis levib ka lugemine. Millist pilti näeme aga meil?

Maakondades oli *) 1937/38. aastal kokku 694 raamatukogu 594.234 raamatuga. Kõige suuremas maakonnas, Virumaal, oli 76 kogu, seega oli vaid kümnes vallas 3 kogu, kuna 23. oli igas ainult kaks avalikku raamatukogu. Valla pikkus on kohati kuni paarkümmend kilomeetrit ja kohati tuleb raamatukokku pääsemiseks sooritada kuni 10-km. teekondi. Peab aga olema tõeline raamatunäljane, et sellist matka suvel kiire töö ajal või talvel külma ja tuisuga ette võtta. Kuivõrd juhuslik ja kõikuv on kogude võrk näitab see, et Petserimaal oli 24, Valgamaal 25 kogu, väikesel Võrumaal aga juba 63, Harjumaal 103 ja Tartumaal koguni 105 kogu. Siinjuures pole huvitusest, et Võrumaal on ainult 55.686 raamatut ning Tartumaal 90.388 köidet. Nii näeme, et hea tahtmise juures saab kogude võrku arendada väga lihtsaks, ka väiksemaarvuliste köidetega kogude juures. Ideaaliks oleks, et igas külas oleks väike koguke, millise mooduse juures on vaid nõuetav, et raamatute tsirkulatsioon ühest harukogust teise oleks kiirem. Harukogude küladesse soetamine pole raske, ikka leidub mõni kultuurihuviline noor, kes on valmis oma ruumides tasuta raamatuid laenutama. Talle jääb ju esilugemise lõbu ja see maksab teinekord rohkem kui mõni kroon raha.

Raamatu lugejatele lähemaletoomisel on seega suur tööpõld ees. Veel kurvem on aga lugu raamatute arvu vaadeldes. Peame loomulikuks, et kogudes olevate raamatute arv kiiresti suureneb, sest koos kultuuri tõusuga on kasvanud ka igal aastal ilmuvate raamatute arv. Progressi asemel näeme siin aga hoopis langust. Nii muretseti uut kirjandust tuhandetes köidetes:

	üldse	linnas	maal
1937/38	40,6	13,5	27,0
1936/37	45,8	13,2	32,5
1935/36	54,4	16,2	38,2
1934/35	63,4	13,8	41,1

Enne seda oli märgata igaaastast uute raamatute muretsemise tõusu. Eks kõla nagu saatuse pilge, et just viimastel aastatel, kui on olnud raamatuaasta ja -nädalad, on raamatukogude täiendamine läinud allamäge. Või just sellepärast? Tagasilangus on olnud suur eriti maal, kus raamatukogude tähendus on palju suurem, sest linnas on raamatute hankimise võimalusi rahval siiski märksa enam. Samal ajal on raamatukogudele antavad toetussummad näidanud üsna tõhusat tõusu, olles riigilt näiteks 1935/36. aastal 20.000 kr. ja 1937/38. a. 36.900 krooni. Kuhu kadusid suurenenud tulud? Osalt eba-produktiivsetele kuludele palkade ja muude kulutuste näol, osalt köitmisele, osalt aga ka raamatu hindade tõusule. Sest kuigi köidete arv on tublisti langenud, on raamatute ostule kulutatud rahasumma näidanud väikest tõusu, olles 1934/35. a. 82.000 kr. ja 1937/38. a. 89.000 kr. Viimane tõsiasi näitab meie raamatute hinna suurt tõusu, mis omakorda halvab raamatukogude täiendamist ja raamatu rahva juurde pääsemist.

Siinkohal peab veidi peatuma nn. surnud kulude juures eriti linna raamatukogudes. Vastavaid andmeid võrreldes nähtub, et raamatute ostmisele paljudes koh-

tades kulutatakse tuludest vaid õige väike protsent, kuna lõviosa neelavad palgad ja muud kulud. Võidakse öelda, et linna raamatukogud ja lugemislauad nõuavad suurte personaalide pidamist, kuid samal ajal, kui näiteks Rakveres kulub üldkuludest palkadele 40,3%, kulutatakse Narvas, kus Rakvere 2 kogu asemel on neli kogu ja Rakveres loetud 27.169 raamatu asemel loeti koguni 53.009 raamatut, palkadeks vaid 23,7% ehk peagu poole vähem. Selle eest saadi Narvas kulutada uute raamatute ostmiseks 37,7% kulusummast, Rakveres aga vaid 26,9%. Ning ka ajakirjade ja ajalehtede, s. t. lugemislauade peale kulutati Narvas 10,2%, Rakvere 7,2% asemel. Siinjuures pole ei Narva ega Rakvere veel äärmuste näideteks, kuid juba nemad näitavad, kuivõrd kõikuvad on produktiivsete ja eba-produktiivsete kulude vahekorrad meie linnade raamatukogude korraldamisel. Õeldu selgitamiseks olgu alamal toodud mõned võrdlevad andmed mitmete linnade kohta.

Linn	Kogusid	Uusi raamatuid ostetud	Palkadele kulutati	Lugemisl.kulutati	Loet. raamatute arv	Lugejaid	Lugeja lugemistun-tut
Üldse	41	21,9%	39,9%	4,5%	1.220.415	56.196	21,7
Tallinn	6	20,4%	44,8%	3,0%	761.582	37.097	20,5
Narva	4	37,7%	23,7%	10,2%	53.009	1.247	42,5
Rakvere	2	26,9%	40,3%	7,2%	27.169	756	35,9
Paide	2	62,5%	3,9%	5,0%	4.458	183	24,4
Petseri	2	32,6%	10,7%	8,3%	22.430	672	33,4
Maakonnad	686	64,0%	13,0%	2,0%	691.843	53.501	

Tabelist näeme, et kulutused palkadele linnades kõiguvad 3,9% kuni 44,8% üldkulutustest. Ning lähemal silmitsel on selge, et mõnigi linn kulutab oma raamatukogus eba-produktiivsetele aladele liiga suuri summasid. Kui teisel samasuure või suuremaga läbikäiguga kogudes on võimalik ajada läbi väiksemate kuludega, miks ei peaks see olema võimalik igal pool? Maakondades on vahekord märksa tervem ja kõikide maakondade suhe vastab enamvähem maakondade keskmisele.

Kuivõrd raamatukogude kasutamine ripub korraldusest, kogude eest hoolitsemisest jne. näitab seegi, kui kõikuv on raamatukogu kasutamine eri linnades ja kohtades. Tervest rahvastikust loeb linnades raamatukogusid keskmiselt 17,2%, Tallinnas on see % 26,9, Paldiskis 18,6, Rakveres 7,5, Tapal koguni 3,8. Maakondades on pilt jällegi stabiilsem, püsides keskmise 7,4 lähedal. Eks ole viimased arvud mannetud? Vaid 7,4% kogu maa rahvast kasutab raamatukogusid, ja kui arvestame, et maal isiklikud raamatukogud on väikesed ja haruldased, siis näeme, kui kurb on raamatute lugemise pilt maal. Ja paljudes linnadeski.

Rõõmustaval kombel ei saa ühineda üldise nurisemisega, et meie raamatukogudes olevat teaduslike raamatute osatähtsus liiga väike. Statistika näitab, et linnades on ilukirjanduslikke raamatuid 57,3% teaduslikke 38,5% ja lasteraamatuid 4,2%; maal vastavalt 64,6, 34,0 ja 1,4. Suhe pole põrmugi halb, küll aga jätab soovida teaduslike ja populaarteaduslike köidete väärtus. Loetud on linnades ilukirjanduslikke raamatuid 73,7, teaduslikke 22,6 ja maal vastavalt 86,5 ja 11,6 protsenti, seega on

*) Arvulised andmed „Eesti Statistika“ nr. 8 järele.

maal huvi teaduslike raamatute vastu veel üsna väike.

Nii näeme, et meie raamatukogude võrk eriti maal on hõre, uusi raamatuid ostetakse vähe juurde ning nende otsuste puuduste tagajärjeks on lugejate vähesus. Kuivõrd kahjulik see on meie kulturile ja vaimusele, seda ei ole vaja enam korrutama hakata. Tuleb vaid

kõiki jõude pingutada olukorra prandamiseks, mis ei ole sugugi ülejõu käiv, kui peame vaid meeles mõnede kohtade edu. Ega neiski kohtades olud ja majanduslikud võimalused pole paremad olnud kui mujal. On vaid vaja algatusvõimet, head organiseerimist ning kokkukohoidu seal, kus see võimalik ja vajalik.

Osv. Tooming

Ideelisest kirjandusest ja formalistlikust arvutusest

Meie kirjanduse-arvutuses paistab midagi korrast ära olevat. Juba ammust aega kostab selle üle nurinat nii kirjanike ridadest kui kirjandusehuvilise publiku hulgast. Mäletame kõik veel väga hästi, milliseid ägedaid lahinguid löödi aastat kolm tagasi Tallinna päeva-ajakirjanduses meie valitseva (ning pealegi akadeemilise) arvutuse pärast. Mäletame selle sõnasõja hilisemaid järellainetusi ühelt poolt *Varamu* ja teisalt *Akadeemia* veergudel. Tolles sõjas kujunes kaks päris kindlat rinnet, kus teravasti vastamisi asetused Tallinna kirjanikud ja Tartu arvutajad. Lahkumine nende vahel oli sügav ning põhimõtteline — kirjanduse ülesannete ja arvutuse meetodi küsimus. Tallinna kirjanikud ütlesid endid kaitsvat mitte midagi vähemat kui ideelist ning funktsionaalset kirjandust. Tartu akadeemiline arvutus aga olevat puht-formalistlik, mis ei tabavat ega taipavat sellise kirjanduse sisu ega vaimu.

Milles avaldub siis see kirjanduse eriline ideelisus ja funktsionaalsus, mida meie arvutus ei ole mõistnud?

Eelmainitud sõnasõjas, vaidluses A. Orasega seletas R. Sirge, et iga kultuur on mitmepalgeline, et see tekib alles mitmete arusaamiste ja hulga mõtlejate vaimuloomingu kristalliseeringust. Kunagi ei loodavat mingit kultuuri ainult ühe näo või ühe maitse, ühe kampkonna ilme järgi. (R. Sirge: „Orase kultuur või kultuurioras.“ *Vaba Maa* nr. 30, 1937). „Kunst, see on ajataju peenim avaldus,“ tsiteeris R. Sirge teisel juhul kirjandusteadlase L. Schükingi lauset ning jätkas siis, et kirjandus ei saavat olla kindlailmeline, ühtlane, kantud ühest vaimust ja ellusuhtumisest. Eriti tekkivat erakordseil aegadel nii välistel kui sisemistel põhjustel uusi suhtumisi, uusi vaatekohti ja käsitlusviise — seejärgi, kuidas on kellegi loov-isiku ajataju, -hinnang, reageering. Ühed eelistavat elu nähtustele läheneda puht vormilisest küljest, teised aga sisuliselt. Ühed vältivat, olgu argusest või põhimõtte pärast, tänapäeva ning olemasoleva puudutamist, siirdudes maapakku ajalukku või vormikultusse. Teised jälle süvenevat kaasaega ja selle probleemidesse, juurdlevat, kaevavat ning otsivat, püüdes anda analüüsi, vahest koguni sünteesigi. Kuid meie akadeemiline arvutus ei mõistvat ega püüdvatki mõista niisuguseid kirjanikke. Isegi ajakiri *Looming* ei olevat veel selleni jõudnud, et seal arvutajad valgustaksid ka kirjanduslike teoste

sisu ja funktsionaalset tähtsust. Meie arvutus olevat kujunenud kitsaks vormiarvutuseks, mis ei tahtvat ega suutvatki tegelda muuga kui sõnastuse ja stiiliga. Teosed, mis võiksid elevust sünnitada, vaigitavat maha või löödavat surnuks püha vormi nimel. Arvutajad unustavat, et kõigil juhtivail suurvaimudel on maailmale alati midagi ütelda olnud, et nad ei ole kirjutanud ainuüksi vormi pärast. (R. Sirge: „Inimesest, vormist ja ideoloogiast kirjanduses.“ *Vaba Maa* nr. 47, 1937).

R. Sirgel on kahtlemata õigus, et kirjanik ei saa kirjutada ainult ilusa vormi pärast, et tal peab kui mitte otse maailmale, siis vähemalt ümbritsevale ühiskonnale midagi ütelda olema Kunst kunsti pärast on tänapäeval mõttetu, sest seda ei ole ühiskonnale vaja. See on kunst käputäiele aristokraatidele ja nõndanimetatud eliidile, millisel kunstil niisama vähe on õigust üldisele tunnustusele ning toe-

tusele kui aristokraatial või eliidil on õigust ainu- võimule ja valitsemisele. Iga kunst, nii siis ka kir- jandus kui sõnakunst peab tänapäeval paratamatult lähenema rahvale, peab rahvale midagi andma.

Millega siis õieti saavutab kirjandus oma ühis- kondliku mõju ja tähtsuse?

Nii meil kui mujal on tütuseni korrutatud, et kirjaniku ülesanne olevat enne kõike kujutada elav- vat inimest ning tema hinge ja vaimu „igavesi küsi- musi“. Kuid seejuures unustatakse (kas teadmatu- sest või meelega), et ei ole inimest kui „asja ise- eneses“, et ei ole mingeid „igavesi küsimusi“, mis huvitaksid kõiki inimesi ja igal ajajärgul ühtviisi. On olemas inimesed kui teatud klassi, seisuse, rah- vuse esindajad teatud ühiskondlikus ümbruses, ja ennekõike on see nende kuuluvus, mis määrab nende isiku emotsionaalse sisu ning vaimsed huvid. Ühtmoodi suhtub nii elunähtusisse ja ajasündmu- sisse kui ka „igavestesse küsimustesse“ jõukas valit- sev haritlane ja teistmoodi lihtne võimuta vabriku- tööline. Endastmõistetavalt ei saa kirjanik neid kui inimesi kujutada ühesugustena.

Kõigi aegade suured kirjanikud on muidugi kuulsaks saanud oma peene inimesekujutusega. Kuid pandagu tähele, nad on ikka inimest kujuta- nud mitte kui mingit „asja iseeneses“, vaid kui tüüpi, seisuse või klassi esindajat, kellel on oma kindel koht kaasaegses ühiskonnas. Shakespeare'i Shylock ei ole mitte üksnes klassikaline ihnuri tüüp, vaid ta on ühtlasi Veneetsia kaupmees, kogu sealse kaupmeeskonna esindaja. Cervantese Don Quijote on muidugi tüüpiline kurvakujuline eluvõõras unis- taja, kuid meenutatagu — ta on välti kasvanud omaaegselt hispaania allakäivast rüütlikeisusest ja esindabki seda väga tõepäraselt. Balzac'i oma- korda on inspireerinud au- ja võimuahneid, uljaid jne. kangelasi looma prantsuse kodanlus, kui see üle elas oma tõusuaega.

Kõigi suurte kirjanikkude temaatika on kaasajal olnud väga aktuaalne. Nad on kujutanud inimest kui tüüpilist nähtust tüüpilistes oludes — kui ini- mest, kelle eneseteostuses ja siseheitleuses on kajas- tunud kogu kaasaeg selle aadete, kirgede ja püüd- lustega. Ja just sellega on nad oma teostele and- nud jääva väärtuse ning värskuse. Neil on tõesti maailmale midagi ütelda olnud. Ümbristevast tõe- likkusest võetud tüüpiliste tegelaste varal on nad

aidanud paljastada ning purustada kõdunevate, allakäivate ühiskondlikkude jõudude eluideaali, aateid ja vaateid ning ühtlasi teed rajada uute, tõusvate jõudude — seisuse või klassi — ideoloogia, elutunde ja ajataju levimisele. Nad on olnud oma aja ühiskonna vaimsed juhid ja jäävad sellis- tena hinnatavaks ka tulevikus. Teadagi, et ühes ühiskondlik-majandusliku struktuuri muutmise- ga muutuvad ka kirjanduslikud voolud ja maitsed. Rahvaste ja inimkonna laineline areng võib sageli varjutada paljusid tõelisigi suurusi, ka kirjanikke ja kirjanduslikke teoseid. Kuid olukorra ja ajavaimu muutudes tõstetakse need uuesti ausse. Kirjandus, mis kujutab elavat ning võitlevat inimest, ei või ku- nagi jäävalt kaotada oma veetlust, kuni maailmas kestab inimese võitlus oma parema tuleviku pärast. Igaveseks aga on küll unustusehõlma vajunud kesk- aegsed „moraliteedid“, kus personifitseeritud kujul esinesid Pahe, Uhkus, Usk, Halastus ja muud sarna- sed „igavesed kategooriad“. Ei elustata enam vist ka pärast-maailmasõja-aegset ekspressionistlikku draamat selle kutsete ja ametite allegooriliste esi- ndajate ja alasti ideelikkusega.

Paljas idee, nii sügav või kõrge kui see ongi, ei kannu veel kirjandust. Kirjanikul on ennekõike tõesti vaja peent ajataju, mis läbielatatavast tõelikkusest tabaks ning taipaks olulist, täisverelist, tüüpilist ja sellesamaga, kui tahate, igavest. Nõndanimetatud funktsionaalne (teiste sõnadega „sotsiaalset tel- limust“ täitev) kirjandus meil ja mujal on ju küll and- nud teatud ühiskondlikkude jõudude teenistusse. Kuid vaevalt see jälgib kogu ühiskonna tõelst are- gusuunda, kajastab ta südamehäält ja elurütmi. See taandub sageli põletavate ühiskondlike nähtuste ja probleemide juurest vaikelu ja töödüllil valdkonda, eelistab mitmelgi juhul tänapäeva tüüpilistele kaju- dele väljamõeldud sangareid lähemast ja kaugemast minevikust. See osutub olevat õigustavaks ning idealiseerivaks, käsitelgu ta siis tarku ja vahvaid isandaid või kuulekaid ning ustavaid alamaid. Sel- line kirjandus ei tekita, kui tarvitada André Gide'i sõnu, uusi küsimusi ega anna vastuseid tuleviku jaoks. See on kunst, mis on küll kooskõlas mingi kaasaegse doktriiniga, kuid mitte elava, areneva ning edeneva eluga. Selle tendents on lihtne ja selge: nii on ja nü jäägu!

Jaan Kärner

Satiirilist buršluse kriitikat

K. Laagus: Buršide kodune konvent

Käesoleva teose põhiliseks vooruseks on autori püüd käsitleda meie kultuurielu üht kõige olulisemat ala — üli- õpilaselu. Siin ei piirduta mitte üksikisiku individuaalse käekäigu kujutamise ega valguta ka laiaili kogu üliõpi- laselu säritlema, vaid kontsentreerutakse esitama selle üht silmapaistvamat avaldust — buršlust, kritiseerima ning karikerima selle pahesid.

Endise ülikooli-tegelasena tunneb K. Laagus küllalt põhjalikult käsitletavat miljööd ja ainesrikku. Samuti ei saa ka kahtlust olla autori siirameelsuses antud olus-

tiku käsitlusel. Need vaated buršielule, mis selles näi- dendis kajastuvad, on igatahes autori pikaajaliste tähele- panekute ning kogemuste kestel küpsenud veendumused. Seepärast tuleb ka respekterivalt nõustuda sellega, kui autor meie buršluse suhtes asub eitaval, pilkaval kohal.

Juba käesoleva näidendi pealkiri „Buršide kodune konvent“ sisaldab endas mingit veidrusele vihjamist. Asu- tada endale kodus kõrts, kohvik, konvent, kasiino või mõni muu sedalaadi lokaal, kõlab juba iseenesest pisut põrunult. Ent kes meie buršielu vähegi tunneb, teab, kui tavalised on meil üliõpilaskortereis korraldatavad kon-

ventlikud olemised. Käsiteldava elunähtuse lükkamisega äärmiste konsekventsideni, kuid püüdes siiski tõeluse piirides, on autor siin saavutanud drastilise kujutuse, ilme ka satiiri. Selles promiskuitses „koduses konvendis“ „lõmbavad kaasa“ mitte üksnes mõlemast soost üliõpilased, vaid ka kogu pansioni personaal kuni teenija Maalini.

Näidendi peategelaseks on põline, eakas üliõpilane Multas, keda autor esitab tema ilme ka monoloogi kaudu järgmiselt: „Noh, Multas, mehepoe! Pole sul veel viga ühtigi! Tegid küll noorelt kodus rasket tööd, käisid sõdades, löid revolutsioonis kaasa, oled naisi küttinud ja ka aastaid ülikooli keldrites keemia haise nuusutanud, kuid jume veel siiski kui juustumeistril. Ah, ah, ahaa!“ Selle vitaalse tüübi ümber sõlmub nagu nõia väel näidendi peaintriig; oma krobeda südametunnistuse ning sundimatu käitumise ja üleoleva huumoriga oskab ta olla isegi imponeeriv, eriti naistele. Temasse on autor osavasti kondenseerinud kogu buršliku elusuhtumise kvintessentsi, terves selles näilises veetluses ja põhiolemuslikus tülgastavuses.

Multase võrgutussisse lasevad endid ühtaegu mässida elukogenud lesk-prouad (Ally Välk) kui ka süüüd ning kogenematud tüdrukud (naisüliõpilane Evi). Viimasele kujuneb armuseiklus Multasega eriti traagiliseks, tulistades näidendi lõpus revolvrast Multast ja ka iseennast.

Kui see traagiline lõpp tundub meile üllatavana, siis oleneb see küll vist peamiselt sellest, et oleme oma igapäevases elus buršidega liiga sageli kokku puutudes harjunud selle ülbuse nii sallitavalt taluma, et me ei oskagi enam tema pahesid küllalt selgelt näha ega taunida. Härra Multaste eeskujul, või õigemini pahurpidi-kujul on meil võrsunud ka oma preili Multaste pere, kelle buršlus, veel mõttetum ja tühisem.

Autor ei süvene siin juurdlema nende põhjuste kallal, millised on välja arendanud sellise tüübi. Ta lepib vaid tõsiasjade ilme ka esiletõstmisega. Küll on buršikommete toojad meilt kolinud tagasi sinna, kust nad tulid, loobudes imekombel juba varem isegi oma burši-rekvisiitidest, jättes need meile nagu päranduseks. Ja tööpoolest lokkabki meil buršlus tiheda metsana seitsmesaja-aastastel põlisjuurtel. Ning küllap vajame veel päris süstemaatilist kultuur-kampaaniat, et hurjutada meie üliõpilaskonna arvukat osa loobuma buršlusest ning kirjaoskamatus-eajastu rekvisiitidest.

Mainitud peategelaste kõrval esineb näidendis veel mitmeid tabavalt karakteriseeritud kõrvaltegelaste tüüpe. Pangem tähele näiteks põlist filosoofiateaduskonna naisüliõpilast preili Soonetsit, kes unistab Platoni ideaalsest riigist, kus isegi abielu ja armastus sünnivad riigi korraldusel. Või vaadeldagem buršliku mentaliteediga ülikooli õppejõudu eradotsent doktor Joe Tonksoni, kes on leiutamas endale uut teaduslikku eriala, kavatsedes luua astrokosmo-organoloogilist professuuri, ning on koostanud selleks endale juba horoskoobigi. See satiir teadusekäsitluse kohta buršlikus miljöös kõlab juba peagu voltaire'likult, kus teadlastel lastakse harrastada ogaroloogiat.

Buršluse naeruvääristamisega seoses leiame selles teoses ka ohrasti satiirilist ühiskonnakriitikat, paradoksaalseid mõttepaisutusi ning aforistlikke teravmeelsusi meie kultuuriliste ja riiklikkude ürituste pihta. Nõnda näidatakse teoses ilmekalt ühtlasi ka seda, kui soodsat pinda buršluse lakkamiseks pakub nii mõneski suhtes meie ühiskondlik mentaliteet.

Näidendina on sellele teosele kahjuks tema vanamoe-line kompositsiooni-tehnika. Leidub ohrasti monolooge ja kõrvalerääkimisi, mis mõnikord osutuvad isegi üleliigseiks, lamestades näidendi dramaatilist pinget. Ettekandmisel oleksid need puudused siiski vähemalt osaliselt välditavad kärpimiste, ümberkohendamiste ja innuka mängu teel.

A. Suik

Üle läve

J. Barbarus on neid luuletajaid, kes on alati esimesel võimalusel valmis suure heameele ning kannatamatusega hülgama eilse, et hüüda vastu vaimustatud tere tulemast kõigele sellele, mis ta kaasaja elus ning luules on märganud uut ning edasiviivat. Ka oma XI-ndas värsikogus ütleb luuletaja:

Täna tõmban alles kriipsu punase,
pea astun üle viiekümne,
jätan tänase, eilse, tunase,
kui lilled, mis ei sobi enam vaasi.
Loogem kõigele sellele hümne,
mis on asetet katseklaasi!

Tarve uue järele, tugev sisemine aktiivsus, ründamislust, mõttepinge ja julgus siiralt ütelda oma sõna on see, mis Barbaruse luules on alati kõige enam haaranud, ja sama on kehtiv täiel määral ka käesoleva värsikogu kohta.

G. Suitsu teatavaid sõnu ümber pöördes ütleb luuletaja, et ta tunneb kaduvat oma senist agarust, „kui tark ümberringi nagu seeni: / vabariike ilma vabaduseta“, kui vaim on bürokraatlikult suletud kodadesse ja artellidesse ja romaani riiklik käitis näitab luulet matvalt massilist läbikäiku. Mõnigi võitleja on kadunud reast, et kuulsuse ja edu pärast tüürida end reetes „sinna, kus juhuvedu“ ja vahetada rahaks vaated. Suhtumises Eestisse ei ole luuletaja ses värsikogus, nagu on olnud varem, ainult terav arvustaja. Üsna ootamatu südamlikkusega ta tunnistab, et ta on vargi jälginud oma maa ja rahva edu ja pidanud Eestit omaks ka siis, kui see on olnud väär. Ta näitab seekord konkreetsemalt väljapääsugi ummikust, kui ütleb: „ses väikerahva saatust / näen: — ees kui vaimu laps“.

Sooritanud reisi 1938. a. varakevadel paljukäidud igivanadele radadele Kagu-Euroopasse, — Euroopa kultuuri suurimasse muuseumi — Hellasesse on Barbarustki eriti haaranud kreeka muistse kultuuri mälestused ja põhjustanud rea luuletuste sünni paljukasutatud kuldse klassika motiividel. Neis jagab luuletaja täit tunnustust Hellase vaimsele suurusele. Väljapaistvamaks on luuletus „Sokrates“ ja seda päris mõistetaval viisil. Sest just Sokratesel on mõndagi, mis Barbarust sisimalt puudutab: kõigepealt ta tuntud karm mõtlejaoreool ja sügavalt demokraatlik meelega, mis avaldus kas või selles, et ta tundis end kõige kodusemalt linna turul keset rahvahulki ja arendas seal kõige meelsamini oma arutelusid. „Sokratesest“ on kujunenud luuletus, mida võib lugeda Barbaruse parimate hulka. Barbarusele sageli omane liigne sõnaballast on sellest kadunud, pilt on tabav, kujukas, elamuslik.

„Üle läve“ pälvib tähelepanu kõigepealt kui tugeva mõttepinge ning mõtterikkusega luuleraamat. Tuleb ühtlasi hinnata, et ta ei käsitle huviaravalt ainult tänapäeva aktuaalsemaid päevaküsimusi, vaid tõstab üles ka ulatuslikumaid kultuuri- ja inimelu probleeme, esitab paiguti ilmekalt isikupärast loodusüürikatki.

Barbaruse luule jääb selleski värsikogus kõigist oma tüüpilisest komistusest ja puudusist hoolimata ikkagi elavaks ning lugejat kaasahaaravaks hoovuseks.

Bernard Sööst

Kohvikukultuur,

mis paarikümneviie aasta eest meie kodumaal oli veel üsna noor ja algastmeline, ajab nüüd viimasel ajal üha uusi õisi juurde. Ei tule üksnes uusi kohvikuid juurde, vaid juba olemasolevad laiendavad ruume ja panevad rohkem rõhku sisustuse kaunidusele. Nii kaotas kohvik Ateen Tartus senise söögisaali ja sisustas selle nägusaks uueks kohvijoomise tiibsaaliks, kus põrand on kahepinnaaline ja mööbel vastavalt kaheilmeline — ühes otsas terasmööbel, teises puust ja eesti mustriga.

Erilist tähelepanu selles saalis väärib suur seinareljeef, mille valmistanud kunstnikud Tehvan ja Kask. Reljeef kujutab rahvapidu, kus mitmed eesti rahvariides grupid kujutavad peo tegevust, nagu muusikameeste pillimängimist, tantsijaid, vägipulgavedamist, vestlemist. Reljeef on üldiselt komponeeritud heas tervikulises tasakaalus, kus ottsade grupid on tihedamad ja niiviisi hästi raamivad keskmisi gruppe. Joonistuslikult on figuurid õnnestu-

nud ja hästi dünaamilised ning kergelt elavad, liikuvad, õhulised. See elulisus gipsis pole kergesti saavutatav ja annab head tunnistust kunstnike võimetest. Ülaltoodud pildil näemegi seda reljeefi. Säärane kunstiteoste tarvitamine kohvikuis kui rahva elavais kogunemiskohtades väärib tunnistust, sest kuhu passiksid kunstiteosed veel paremini kui rahva keskele. Nii ehtis varem koh-

vik Ko-Ko-Ko oma keldriruumid romantiliste stiliseeritud seinamaalidega ja Toomkohvik skulptuurteostega ning Tallinna Kultas tammepuust paneeliga, millele on lõigatud eesti ajalugu Sigtuna lahingust peale kuni meie iseseisva elu rõõmsa rahumaitsemiseni. Selle ülesande teostas Peet Aren. Tartu kui vaimne linn ja kunstnike linn käib ses mõttes Tallinnast ees.

K. P.

Parim
seltsiline
igavatel
õhtutel

TARTU
J. KITSING RIA 33

tänapäeva eelistatum muusikariist

AKORDION

Meilt leiate endale igati meeldiva akordioni, mis Teid täielikult rahuldab * Laos parimad Saksa ja Itaalia akordionid, nagu MUSICATOR, SIBYLLA BRAND, HESS ja SETTIMIO SOPRANI

Saadaval saksofonid ja igasugused teised puhkpillid
Suurim valik Eestis Järelmaksu võimalus

KOHVIK

Aprilli- ja maikuu
esinevad peale trio
solistid 6-8 ja
1/29-10 õhtul

★

★

Tellige, lugege, levitage „Tänapäeva“

Eriti pehmemaitseline hele õlu —
mille valmistamiseks on tehas täienda-
tud erisisseseadega selle talve jooksul

Proovides veendute
KULD-PILSENI
heas kvaliteedis

Kohvik

KO
KO
KO

Tartus. Telefon 33-22

Maitsvad kondiitri ja kohvi saadused

LÄIKIV PÕRAND
TÄHISTAB
PERENAISE HOOLSUST!

Selle saavutate E. GÜNTHER'I
kõrgeläikelise poonvahaga

Müügil

E. GÜNTHER'I ÄRIDES
Tallinnas * Tartus * Viljandis * Pärnus

Tartu, Suurturg 2

„Tänapäev“ ilmub kord kuus. Telli-
mishind aastas (12 nr.) kr. 3.60, pool-
aastas kr. 1.80, veerandaastas kr. —.90
Üksiknumber 35 s.

Toimetuse ja talituse aadress: Tartu,
Kastani 38, Noor-Eesti, telefon
34-29. Toimetaja kõnetund iga äri-
päeval kl. 11—12.

Vastutav ja tegev toimetaja: E. ROONE
Väljaandja: K.-Ü. „TÄNAPÄEV“

Tarvitamata jäänud käsikirju alal ei
hoita. Käsikirjad saadetakse tagasi,
kui selleks on lisatud vastaval mää-
ral postmarke.

Noor-Eesti Kirjastuse trükk Tartus 1940

Ilmus 18. märtsil 1940. a.

Klišeed A. Raba tsinkograafiast

TARTU ERAKLIINIK

SÜNNITUSOSAKOND. RÖNTGENIKIRED. KÕRGUS-
TIKUPÄIKE. SOLLUX. DIATERMIA JA TEISED ELEKTRI
RAVIAPARAADID. LABORATOORIUM

RAVITAKSE KÕIKI HAIGUSI, VÄLJA ARVATUD
NAKKUSHAIGUSED

RIIA TÄNAV NR. 54 TELEF. 32-60

EESTI HARITLASKONNA AJAKIRI

AKADEEMIA

TARTUS, ÜLIKOOLI 15-3
TEL. 33-49

POSTI JOOKSEV ARVE
NR. 23-89

Ilmub 8—10 korda aastas, iga number vähemasti 64 lk. Tellimis-
hind aastas **kr. 5.—**, üksiknumber **kr. 0.75**. Talitus avatud kl. 11—14.
Toimetaja kõnetund kl. 13—14. Väljaandja: Üliõpilasseltside Vilist-
laskogude Liit.

„Akadeemia“ on ajakiri, mille lugemine on vältimatu igale tõsisele
eesti haritlasele.

Parim sõber on hea raamat!

Seepärast kõik pühendavad oma vaba aja raamatule.

V. Adams: Tunnetus tund. Luuletuskogu.	1.50
J. Barbarus: Üle läve. Üheksas kogu värse. Kunstnik A. Laigo kaas ja siseillustratsioonid.	3.25
W. Freymann: Filosoofia peaküsimusi.	1.50
T. Grünthal: Riigikohtu Tsiviilosakonna otsuseid 1938.	5.—
E. Hiir: Homsele vastu. Üheksas kogu luuletusi. Kaas ja siseillustratsioonid K. Liimandilt.	2.75
K. A. Hindrey: Hukatus Mälariil. Novellid.	3.—
— Ja ilma ja inimesi ma tundsin viimati ka. Romaan.	4.25
A. Hint: Tulemees. (Trimmer.) Romaan.	3.60
J. Jans: Mälestusi ja vaatlusi.	4.75
A. Kaelas: Sotsiaalkindlustuste seaduste ja määruste kogu.	4.—
E. Kippel: Kui Raudpea tuli I. 2. tr. Romaan Põhja sõjast.	4.—
— Kui Raudpea tuli II. 2. tr. Romaan Põhja sõjast.	4.60
— Kuldvasikas. Romaan.	3.90
E. Krusten: Org Mägedi armastus. Romaan.	3.50
H. Kruus: Eesti Aleksandrikool.	5.25
J. Kärner: Käidud teedelt. Kümnes kogu värse.	2.—
— Õsiti kumavad linnad I. Romaan.	4.25
K. Laagus: Buršide kodune konvent.	2.—
Ed. Laaman: Konstantin Päts poliitika- ja riigimees.	6.50
S. Lagerlöf: Gösta Berlingi saaga. Romaan. Rootsi keelest tõlkinud M. Pedajas.	5.75
T. E. Lawrence: Seitse tarkuse sammast I. Inglise keelest tõlkinud A. H. Tammsaare.	5.25
— Seitse tarkuse sammast II. Inglise keelest tõlki- nud A. H. Tammsaare.	4.25
O. Luts: Kogutud teosed IX. Tuulesellid jt.	4.—
— Kogutud teosed X. Tagahoovis.	3.75
— Kogutud teosed XIV. Uudu.	3.—
— Kogutud teosed XVI. Paunvere jt.	4.—
— Kogutud teosed XXIII. Vanad teerajad. Talvised teed.	3.25
— Kogutud teosed XXIV. Läbi tuule ja vee.	3.25
— Kogutud teosed XXV. Vaadeldes rändavaid pilvi.	2.75
— Kogutud teosed XXII. Ladina köök.	3.—
— Linn ja maa. Jutustus noorsoole.	2.—
— Punane kuma. Mälestused XI.	2.75
— Pastlad. Näidend 1 vaatuses.	0.75
O. S. Marden: Tee oma elust meistriteos. Inglise kee- lest tõlkinud O. Treu.	2.75
M. Metsanurk: Maine ike. 2. tr. Novellid.	3.—
— Tuli tuha all. Ajalooline romaan suure nälja ajast 1695—1697.	5.75
J. Nyirö: Mägede mees. Romaan. Ungari keelest tõl- kinud F. Oinas.	3.50
E. Randla: Südame hääl. Romaan.	2.—
R. Rohht: Talulapsed I. Romaan.	3.50
E. Sell: Eesti-saksa sõnaraamat. Kolmas täiendatud ja parandatud trükk.	7.50
J. Semper: Kivi kivi pääle. Romaan.	4.90
J. Sütiste: Valgus ja varjud. Kümnes luuletuskogu.	2.—
A. H. Tammsaare: Põrgupõhja uus Vanapagan. Ro- maan.	4.50
L. Tolstoi: Anna Karenina I. Romaan. Vene keel. tõlk. S. Holberg.	5.50
Fr. Tuglas: Kogutud novellid I.	3.75
— Kogutud novellid II.	4.—
— Väike Illimar II. 2. tr. Romaan.	3.50
— Ühe Norra reisi kroonika. Reisikirjeldus.	1.50

O. Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“

TARTUS, KASTANI 38.

Tel. 22-66 ja 34-29. Posti jooksev arve 2232.

Reserveeritud

PAGARI- JA
KONDIITRIÄRI

P. POTTSEPP

Tartu, Ülikooli tn. 34

Tellige „Tänapäeva“

endisi aastakäike.

*Nad annavad Teile meie viimase
viie aasta kultuuriarengu ja ühis-
kondliku võitluse läbilõike.*

RAHVAS,

kellel puudub vaimutoit raamatu
näol, jääb tesitest rahvastest maha.

ED. LAAMAN

KONSTANTIN PÄTS POLIITIKA- JA RIIGIMEES

Luksuspaberil. President K. Pätsi pildiga kriitpaberil.
Hind broš. kr. 6.50. Kalingurköites, seljatrükk kullas
kr. 8.25

„K. Päts on enam kui keegi teine oma pitseri va-
jutanud meie viimastele aastakümnetele. Tema
elulugu moodustab seepärast tähtsa osa ka Eesti
riigi ja rahva ajaloos.“

J. JANS

Mälestusi ja vaatlusi I

Hind broš. kr. 4.75, köites paremal paberil kr. 6.25

Meie viimase aja rikkalikus memuaarkirjanduses on po-
liitilised memuaarid haruldased. J. Jansi raamat on
juba selleski mõttes üllatusteos. Ta sisaldab palju seni-
tundmatut faktilist materjali ja uusi ning huvitavaid
vaatekohti meie avaliku elu küsimustes.

ELISABETH SELL

Eesti-Saksa sõnaraamat

Kolmas parandatud ja täiendatud trükk. Redigeerinud
dr. phil. P. Ariste ja mag. E. Nurm. Hind broš. kr. 7.50,
köites kr. 9.25.

Sõnavara rohkuse ja grammatilises osas antud
seletuste ja näpunäidete tõttu on see täielikumaid
ja ainulaadne eesti-saksa sõnaraamat, mis senini il-
munud. Kahe esimese trüki läbimüük lühikese aja
jooksul on parimaks tõenduseks selle raamatu
väärtusest.

Teose hinna tasujale posti j/a. nr. 2232 või saatjale
lähetame raamatu postikuludeta kätte.

O.-Ü. „Noor-Eesti Kirjastus“

Tartus, Kastani 38

Tel. 22-66 ja 34-29. Posti jooksev arve 2232.

IGAS EESTI KODUS OLGU SUURKIRJANIK

A. H. TAMMSAARE

TEOSED AUKOHAL:

Hiina ja hiinlane	Kr. 2.—
Kaks paari ja üksainus, ning teised ju- tustused	1.—
Kõrboja peremees. Romaan. 3. tr.	1.60
Ma armastasin sakslast. Romaan.	4.50
Meie rebane. Noorsoojutt.	2.40
Noored hinged. Novell.	1.50
Põrgupõhja uus Vanapagan. Romaan.	4.50
Raha- auk. Jutustus.	1.25
Sic transit. Artiklid.	1.75
Tõde ja õigus II. Romaan. 2. tr.	6.—
Tõde ja õigus III. Romaan.	5.75
Tõde ja õigus V. Romaan. 2. tr.	6.75
Uurimisel. Jutustus.	1.25
Vanad ja noored. Jutustus.	1.20
Juudit. Näidend.	1.25
Kuningal on külm. Näidend.	1.50

K. Mihkla: A. H. Tammsaare elutee ja
looming 2.75
M. Sillaots: A. H. Tammsaare looming 1.75

Raamatu hinna tasujale posti jooksvale arvele
nr. 2232 või saatjale lähetame raamatu kirjastuse
kulul kätte.

O.-Ü. „NOOR-EESTI KIRJASTUS“ TARTUS,
Kastani 38. Raamatukauplus Rüütli 11.

O/ü. „Noor-Eesti Kirjastus“

TRÜKI- JA KÖITEKODA

TARTUS, KASTANI 38 TELEF. 34-29

*

VALMISTAVAD

KÕIKSUGU TRÜKI- JA KÖITETÖID

AKADEEMILINE KOOPERATIIV

TARTU, ÜLIKOOLI 15, TEL. 20-63 JA 39-24

LAOS:

kodumaine teaduslik ja ilukirjandus
inglise
prantsuse
saksa
šveitsi
soome ja
vene

} kirjandust

Tellimiste vastuvõtt raamatutele, ajalehtedele ja ajakirjadele kõigist maist

Alalistele ostjaile kataloogid tasuta

Sisukas ja alati huvitav on Eesti rahvuslik suurpäevaleht

„POSTIMEES“

* Ilmub iga päev varahommikul *

Väärtrükiseid valmistavad „Postimehe“ trükikoda, köitekoda ja tsinkograafia

Kõrgemad ahinnad!

EESTI KIRJASTUSE-ÜHISUS „POSTIMEES“

TARTUS, ÜLIKOOLI 21/23. TELEFON 40-80

Muretult elab see, kes omab ühistegelliku kindlustusseltsi

«EKS-MAJA» POLIISI

(asut. 1866. a.)

PEAKONTOR: TALLINN, VABADUSEVÄLJAK 10

PEAAGENTUUR TARTUS: KOMPANI 1, TEL. 29-78.

O.-ü. „Noor-Eesti Kirjastuse“

LASTE- JA NOORSOORAAMATUTE SEERIA

Seerias ilmuvad järgmised raamatud:

Ä.Gjems-Selmer: ARSTIPEREKOND KAUGEL PÕHJAS

I. Cautier: VALGE ELEVANDI MÄLESTUSED

E. Tasa: JAAPANI MUINASJUTTE

A. Poska: KONNA ÄPARDUSED

B. Vester: SIPELGATE LINNAS

De Segur: VIIVI ÄPARDUSED

E. Laidsaar: VANEMA VÖSU

M. Krims: SAARE LEENI

A. Valgma: HAUG MÖRR

A. Taar: KULDSÕÖR

Laste- ja noorsooraamatute seeria sisaldab 10 sisukat raamatut valitud kirjandusest.

Raamatud on kõik illustreeritud.

Seeria soodustatud ettetellimishind:

Kohemaksetavas rahas:

kuni 1. V 40 kr. **9.—**

„ 1. XI 40 kr. **10.—**

Osade viisi makstes kr. **10.—**

Sellest tuleb tasuda tellimise andmisel kr. 3.— ja 1.—7. raamatu ilmumisel ä kr. 1.—. Kolm viimast raamatut saab tellija tasuta

Peale ilmumist on raamatud üksikmüügil kuni 50% kallinad.

Seeriasse kuuluvad raamatud ilmuvad: kevadel 3, sügisel 3 ja jõuludeks 4 raamatut.

Osaühing „Noor-Eesti Kirjastus“ Tartus, Kastani t. 38

Posti jooksev arve 2232. Raamatukauplus Rütli 11, telefon 3822

Pole kunst raha saada, vaid
suurim kunst on teda säästa,
kas või vanadusepäevikski.

Selle kunsti saavutate päris hõlp-
sasti, kui kindlustate oma elu

Ühisregelikus Kindlustusseltsis „EESTI“

AKTSIASELTS
TARTU PANK

ASUTATUD 1868. A.

TELEFONID: Kodukeskjaam 4120, kaugelõned 2686,
juhataja 4121

VANIM KOMMERTSPANK EESTIS

Aktiakapital kr. 1.000.000.–

PEAPANK: Tallinnas, Kinga 1

OSAKOND: Tartus, Suurturg 20

- * ANNAB LAENE mitmesugustel kindlustustel
- * VÕTAB RAHA HOIULE makstes ajakohast %
- * GARANTIID igasugusteks otstarveteks
- * TOIMETAB SISSENÕUDMISI vekslite ja muude dokumentide järgi
- * SAADAB RAHA igasse kohta nii kodumaal kui ka välismaal
- * OSTAB JA MÜÜB välisvaluutat sularahas ja tšekkides

MOODNE TERASKAMBER

Teraslaekad mitmesuguses suuruses
Erikamber pakkide hoiuks

VÄÄRTUSTE VALITSEMINE

*TOIMETAB KÕIKI MUID
PANGATEHINGUID*

PANGA JUURES EESTI KINDL. AKTSIASELTS
«POLARIS'E» PEAAGENTUUR

ASTEKLAA
RIIDEKAUPLUSED

TALLINN. S. KARJA 15.
PÄRNU MNT. 6. ESTONIA PST 11

HAAPSALU, KURESAARE,
MUSTVEE, NARVA, PETSERI, PÄRNU,
RAKVERE, VALGA, VILJANDI, VÖRU

ERA

Hind 50 senti